

RØDE FANE

Nr. 3-84

kr. 26,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

**HOLO-
CAUST
I DEN
3. VERDEN**

DE INTELLEKTUELLE OG DEN TREDJE VERDEN

Jan Myrdal har vært i Norge på et seminar om den tredje verden. Han sa blant annet; «Nyss hørde det till att tala och skriva om Tredje Världen. — Men nu är Trädje världen inte à la mode längre i Europa, skrev mig Samir Amin nyligen. Han har rätt och detta slår omedelbart igenom i den snabbt växlande 'allmänne meningen' blant de intellektuella. (...) Och tidningen (Magazin littéraire) konstaterar att först gjorde de intellektuella slut med marxismen och den sociala revolution kring 1975 och nu även med Tredjevärldstankandet (...).»

MARXISTISK ØKONOMI ER TVERS GJENNOM UHOLDBAR

Et nytt tidsskrift med det treffende navnet «Nytt Norsk Tidsskrift» har sett dagens lys. Til den ublue pris av 80 kroner pr. nummer skal vi få et innblikk i spillteori og annen

universitetsvitenskap. Til å ta for seg marxismen har de i første nummer invitert Jon Elster til å skrive en artikkel. Han blir fra tid til annen utropt til Norges største marxist (!). Hva denne misforståelsen skyldes er vanskelig å si. Men han gjør selv sitt ytterste for å dementere en slik oppfatning. Les bare: «Matematiseringen av marxistisk økonomi har ikke ført til annet enn at vi nå vet det man før bare ante, nemlig at den (med små unntak) er tvers gjennom uholdbar.»

VARDØGER OM MARX

Tidsskriftet Vardøger er ute med et nytt nummer. Temaet denne gang er Karl Marx. Vardøger blir av mange regnet som tungt og teoretiserende. Redaksjonen har tydeligvis merket seg dette og vier

derfor Marx' private liv stor oppmerksomhet. Her får vi rapporter fra Marx' ølrunder i Londons East-End, slåsskamper på kafféer og mye mye mer. Kort sagt: Noe for enhver smak.

SPION — HVA SÅ?

Den trotskistiske «Arbeidermaktgruppa» har sitt å si om Arne Treholt: «Treholt har, sies det 'skadet landet vårt'. Kanskje russerne har fått en gunstigere gråsoneavtale enn de ellers ville fått. *Hva så?*er vårt svar. Hva betyr det for den norske arbeiderklassen som opplever lønnsnedgang og drastisk økende arbeidsløshet?» Videre følger en lengre utgreiing om arbeiderklassens begredelige stilling. Argumentasjonen smaker unektelig av høy NKP-klasse. Der har de også utviklet en beundringsverdig evne til å bytte tema når virkeligheten blir for påtrengende. Når Afghanistan kommer på dagsorden snakker NKP om Reagan og Mellom-Amerika. Alt blir så mye lettere på den måten! AMG velger å snakke om lønnsnedslag når en sosialdemokrat blir hekta som spion.

CHIANG CHING OM MANNEN

En ny biografi om firerbanditten Chiang Ching er nå utgitt. (The White-Boned Demon, Ross Terrill.) I den forbindelse er det grunn til å huske hennes banebrytende innlegg i kvinnekampen: «Mannens bidrag til menneskehetens historie er ikke noe mer enn en dråpe sæd.» Siden begynnelsen av 70-åra, da paroler som «Vi vil ligge øverst» etc, var populær, har det skjedd en formidabel nivåsenking hva slående paroler angår. Fru Maos bidrag bør vurderes.

Deadline for Røde Fane 1984

Nr. 4 - 5/5
Nr. 5 - 1/9
Nr. 6 - 8/10

Forsidebilde:
Norges Røde Kors.

RØDE FANE

INNHOOLD

Klipp og kommentarer s. 2
 Innhold s. 3

LEDER:

Tiden er ikke moden? s. 4

3. VERDEN: s. 5

Mot holocaust i den tredje verden?,
 av Eirik Rossen s. 6

De minst utviklede landa s. 9

«Hungersnøden organiseres av kornhandelen» s. 13

Utvikling eller underutvikling s. 14

Sult s. 15

To syn på Kinas utvikling, av Ulf Arnesen s. 17

Peru — begynnelsen på et jordskjelv,
 av Olaf Svorstøl s. 20

HISTORISK MATERIALISME: s. 27

Klassekampen er historias motor, av Ola Inghe s. 26

Forsvar for herr produktivkraft,
 av Benny Andersson s. 32

KLASSEANALYSE:

2. fase i den industrielle revolusjon,
 av Jens Kristiansen s. 33

Klassene i helse- og sosialsektoren,
 av Leif Sletvold s. 39

DEBATT:

På parti med kvinneopprøret, av Gro Hagemann s. 40

Kirov nok en gang, av Egil Fossum s. 44

Sluttreplik til MLG, av Pål Steigan s. 45

Studieboka tar feil, av Jan Mønnesland s. 45

Håkon Meyer, av Torbjørn Eng s. 48

ANMELDELSER:

Om folkekrig på Filippinene,
 av Per Gunnar Gabrielsen s. 50

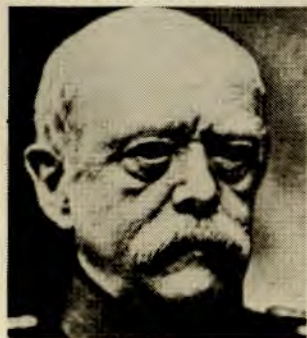
MOT HOLOCAUST I DEN TREDJE VERDEN?

De siste to hundre åra er jordens befolkning femdoblet. Tre fjerdedeler av menneskeheten lever i den tredje verden. Overskuddet i verdensøkonomien tilfaller stort sett industrilanda. Det store flertallet på kloden er i beste fall utbyttingsobjekt, og i stigende grad uinteressant som det. Eirik Rossen mener massene i den tredje verden har valget: utslettelse eller revolusjon.

SIDE 5

HVA ER HISTORIAS DRIVKRAFT?

I den norske ml-bevegelsen har den historiske materialismen blitt et omstridt debatttema. I diskusjonene om AKPs nye prinsippprogram, om politisk økonomi og om kulturrevolusjonen i Kina har gjennomgangste-maet vært: *Hva er det som driver historia framover?* Røde Fane har gått over kjølen til Sverige, og bringer to artikler om emnet.

Side 27

ER STEIGAN PÅ PARTI MED KVINNE- OPPRØRET?

Gro Hagemann svarer her på Pål Steigans kritikk av hennes Røde Fane-artikler. Hagemann mener Steigan er dogmatisk når han forsvarer Engels' gamle teorier. Hun mener matriarkatmytene er omstridt innenfor nyere forskning. Hennes påstand er at berettigelsen av et særegent kvinneopprør forsvinner i Steigans perspektiv. Gro Hagemann konkluderer med at opprør er en viktigere kraft i historia enn teknologien.

Side 42

RØDE FANE

Utgitt av
 Arbeidernes Kommunistparti
 (marxist-leninistene)

Nr. 3 — 1984 — 13. årg.

ABONNEMENT: 145 kr. pr. år

Bestill fra:
 Røde Fanens distribusjon,
 Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
 Postboks 6875
 St. Olavs plass
 Oslo 1
 Postgiro nr. 2 20 84 78.
 Telefon: (02) 11 45 73

Redaktør og ansvarlig utgiver:
 Bjergulv Braanen
 Trykt hos A/S Duplotrykk

TIDEN IKKE MODEN?

På 60-tallet vokste det fram en erkjennelse av at den tredje verden bare kunne frigjøre seg ved å bryte ut av det imperialistiske verdenssystemet. En slik strategi bygde på det faktum at massene i den tredje verden ble fattigere og fattigere, til tross for at verdenskapitalismen som helhet var inne i en glansperiode. Det imperialistiske verdenssystemet «blokkerte» for en kapitalistisk utvikling i den tredje verden.

Men oppgangen for verdensøkonomien har også gitt oss eksempler på at eksportorientert kapitalistisk produksjon i den tredje verden kan ha vekstvilkår. Enkelte land er i ferd med å industrialiseres. NIC-landa (nylig industrialiserte land) har blitt et begrep som ingen kan komme utenom. Oppfatningen av den tredje verden som en homogen enhet er i ferd med å slå sprekker. Det vil derfor bli viktig å studere hvert enkelt lands særegne utvikling for å forstå de nye trekkene i den tredje verden.

Som følge av disse industrialiseringstendensene hevder mange at imperialismen på ingen måte «blokkerer» for at den tredje verden som helhet skal utvikle seg på samme måte som den industrialiserte verden en gang gjorde. Det hevdes at kapitalismen skaper demokrati og kultur, og politiske og juridiske rettigheter for den framvoksende arbeiderklassen. Ifølge en slik tankegang er det en feilaktig strategi for massene i den tredje verden å frigjøre seg gjennom nydemokratiske revolusjoner.

Men grunnlaget for en slik framtidsoptimisme på kapitalismens vegne hviler på et tynt grunnlag. Det er umulig å trekke generelle konklusjoner på grunnlag av statistikk bare fra oljeproduserende og nylig industrialiserte land. Hva med resten av den tredje verden?

Men heller ikke i de nylig industrialiserte landa er bildet entydig. I Malaysia, som har hatt en sterk økonomisk vekst, har antallet som lever på sultegrensen de tre siste åre-

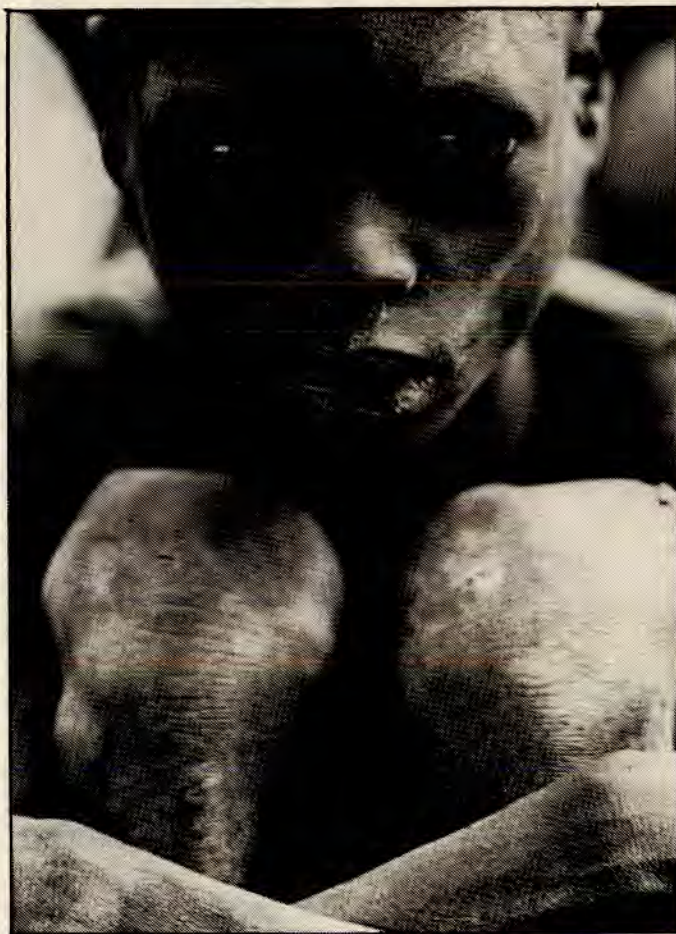
ne økt fra 29 til 42,8 prosent. Undersøkelser i flere av de sør- og mellom-amerikanske landa tyder på at fattigdommen bare øker for det store flertallet. Industrialiseringen etterfølges av økende ulikhet. Fem prosent av befolkningen i Latin-Amerika får en tredjedel av inntektene og konsu-

erer mesteparten av industrivarene. Til tross for at gjennomsnittsinntekten pr. innbygger statistisk sett har økt i noen tredje verdensland har antallet fattige og arbeidsløse økt tilsvarende. Vekstraten for befolkningen på bunnen av samfunnet forandrer seg ikke.

Også i de nylig industrialiserte landa opprettholdes den koloniale todelte økonomien: Den store jordbrukssektoren på den ene siden, der befolkningen forsøker å skrape ut et utkomme for å opprettholde livet, og på den andre siden, den urbaniserte sektoren som under oppgangen i verdensøkonomien har hatt en eksportorientert vekst. Når Indira Gandhi snakker om India som et industriland, snakker hun om 80 millioner av Indias 700 millioner mennesker.

En grunnleggende feil som kapitalismens framtidsoptimister gjør, er å bare se på de nylig industrialiserte landa, og ikke på flertallet land i den tredje verden. Og i NIC-landa ser de ikke flertallet av befolkningen — men bare et lite mindretall.

Mange synes å tro at alle motsigelser i verden kan reduseres til motsigelsen mellom kapital og lønnsarbeid. Derfor mener de at bare en utvikling av kapitalisme i den tredje verden kan føre til revolusjon og sosialisme. Strategien blir: tiden er ikke moden for revolusjon. Mao hadde det helt motsatte synet. Han påviste at imperialismen stod i veien for en kapitalistisk utvikling i Kina. Derfor måtte arbeiderklassen, bøndene, småborgerskapet og det nasjonale borgerskapet gå sammen i en «nydemokratisk revolusjon». Den virkelige utviklingen for flertallet av massene i den tredje verden synes å bekrefte et slikt syn.

3. VERDEN

Er imperialismen et gode for den tredje verden? Bidrar den til spredning av kapitalisme, noe som igjen fører til framskritt i denne delen av verden? Bli'r det skapt en arbeiderklasse som kan oppheve kapitalismen og skape sosialisme?

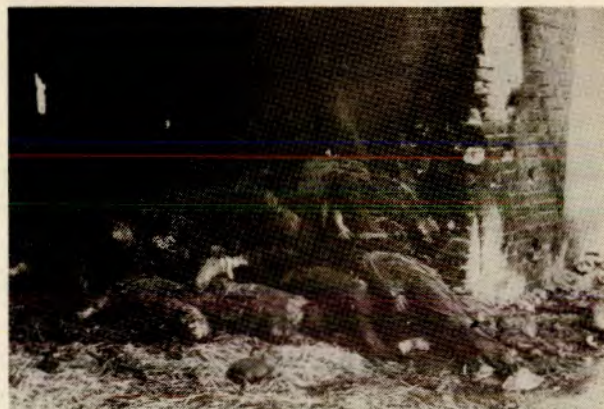

BLA OM

3. VERDEN

MOT HOLOCAUST

I DEN

3. VERDEN

Eirik Rossen argumenterer i denne artikkelen mot teoretikere som hevder at kapitalismen spiller en progressiv rolle i den tredje verden. Han mener det er stor fare for at hundretalls millioner mennesker i tredje verden kan bli offer for historiens største folkemord.

Av Eirik Rossen

«Uansett om varene er produsert av slaver eller bønder (Kina, India), primitive fellesskap (Hollandsk Øst-India), statsforetak (som i tidligere historiske epoker i Russland der leilendinger var grunnlaget), eller av halvville jaktstammer... så inngår de i begge sirkulasjonsgrenene til varekapitalen (det vil si som penger og som varer — ER).»

Denne artikkelen handler om vilkår for den økonomiske utviklingen i den tredje verden i dag, og hvilke politiske konsekvenser revolusjonære kan trekke av disse vilkårene. En sentral påstand er at den tredje verden kan bli åstedet for masseutryddelse av mennesker i et omfang historien aldri har sett maken til.

Når jeg velger å innlede artikkelen med et sitat fra Karl Marx, *Kapitalen* (kapittel 4 i bind II), så er det ikke for å bruke det som utgangspunkt i en sko-

lastisk bevisførsel. Jeg siterer Marx for det første fordi jeg vil vise at det i over hundre år har vært marxister som har interessert seg for den økonomiske utviklingen i avhengige land. For det andre vil jeg ha slått fast at den første marxisten av alle *ikke* åpner for at alle land må følge den samme utviklingsmodellen som det kapitalistiske England.

Vareproduksjon og produksjonsforhold

Poenget til Marx, som går igjen flere steder i bind II av *Kapitalen*, er følgende: Kapitalismen vokste fram i et begrenset antall land med bestemte historiske, sosiale og teknologiske forutsetninger. Disse landa utløste endringer i verdenshandelen, som fikk stadig mer preg av å være et internasjonalt kapi-

talistisk marked. Andre land kom i kontakt med, og ble underlagt kapitalismen gjennom det kapitalistiske verdensmarkedet. Her skjedde det en annen utvikling av produksjonsforholdene enn der kapitalismen først vokste fram. De opprinnelige kapitalistiske landa ble kolonimakter. De andre ble kolonier.

Nå sier jeg ikke at dette var noe stort eller noe vesentlig poeng hos Marx. Tvert imot. Ikke noe kapittel hos Marx er spesielt viet denne problemstillingen. Jeg kan følgelig ikke vise til noe enkelt sitat som gjør det greit å føre skolastisk bevis. Jeg kommer hovedsakelig til å argumentere utfra hvordan *virkeligheten ser ut*, og jeg skal nøye meg med ett sitat til. Hvis noen bestrider min tolkning får vi heller debattere det ut seinare. Poenget *mitt* er *også* at denne tolkingen av Marx rimer særdeles godt med det vi ser i verden rundt oss i dag.

Kapitalismen og koloniene

Det kapitalistiske verdensmarkedet ble formidlet til kolonilanda og andre avhengige land på en måte som de fleste klassiske økonomene ville stemple som avart eller foredning av en mer egentlig kapitalisme. Det var ikke snakk om frikonkurranse eller om at de politiske myndighetene skulle la være å blande seg opp i den politiske utviklingen. Tvert imot. Det var handelsmonopoler av ulik type, politisk makt sterkt knyttet til bestemte økonomiske interesser i kolonimakta, blodige erobringkriger osv. For et flertall av verdens folk er det slike tilstander som *er* kapitalismen, og slagordene om frihandel og nøytral politisk makt er myter som aldri har slått rot i praksis, verken i forrige århundre eller siden.

Denne formen for kapitalisme kan ikke beskrives tilfredsstillende gjennom en politisk økonomi som bygger på motsigelsen mellom proletariatet og borgerskapet. Som marxister i dag er vi nødt til å arbeide oss fram til en politisk økonomi for kolonialismen og imperialismen, og vi må være villige til å analysere klassekonflikter globalt.

Marx er ingen hindring som stiller seg i veien for den som tar sikte på å nå et slikt mål. Men vi må ha klart for oss

Marx' historiske begrensning. Det som må inspirere oss er ikke så mye hans konklusjoner som rammen omkring dem, og framfor alt den metoden han brukte før han trakk dem.

Hva slags produksjonsforhold finnes egentlig i den tredje verden? Visst finnes et hjemlig borgerskap som lever av å utbytte et hjemlig proletariat. Men det er ikke denne motsigelsen som preger helheten i det økonomiske systemet.

Dette er noe av bakgrunnen for den vekten jeg tillegger Marx' skille mellom kapitalistisk vareproduksjon og de ulike produksjonsforholdene denne produksjonen kan skje under. Altfor mange marxister har trukket uholdbare

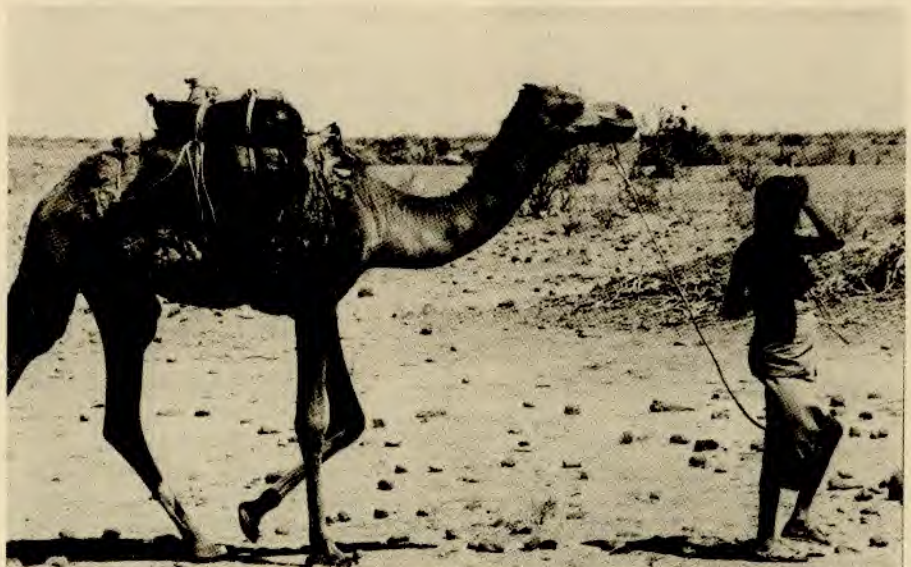
slutninger om dagens virkelighet fordi de ikke har sett eller lagt vekt på dette skillet.

Sult og profitt

Før jeg går videre vil jeg referere det andre sitatet, noen kapitler før sitatet ovenfor (nærmere bestemt kapittel 1 i bind II):

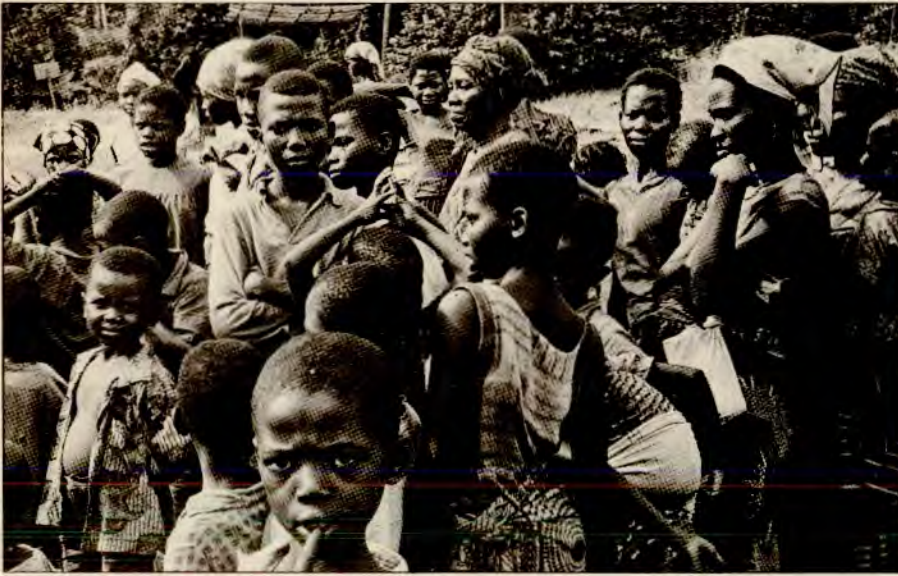
«Kapitalistisk produksjon gjør salget av produktene til hovedsaken. Til å begynne med virker det som om produksjonen ikke blir rammet. Slik virket den kapitalistiske verdenshandelen over Kina, India, araberlanda osv. Men så, der den slår rot, ødelegger kapitalismen alle former for vareproduksjon som enten bygger på at produsentene arbeider på egen hand eller bare selger overskuddet av sin produksjon. Kapitalistisk produksjon begynner med å allmenngjøre vareproduksjonen. Så gjør den gradvis all vareproduksjon om til kapitalistisk vareproduksjon.»

Det bøndene, slavene, leilendingene, jaktstammene osv. produserte, har altså gradvis fått karakter av å være varer beregnet på et internasjonalt kapitalistisk marked. Men produsentene selv er ikke nødvendigvis blitt *arbeidere* eller

Dersom drivkrafta i den afrikanske økonomien hadde vært å tilfredsstill massenes behov, ville tørken hatt andre konsekvenser enn i dag. Bildet viser en kvinne som vender tilbake til ørkenen etter å ha fylt opp dyrebart vann på kamelen. Foto: Norges Røde Kors.

3. VERDEN

For befolkningen i Latin-Amerika, Asia og Afrika har innlemmelsen i det kapitalistiske verdenssystemet vært et enestående historisk sjokk, med nærmest ufattelige politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle virkninger.

Foto: Norges Røde Kors.

en ny type bønder. De kan stadig være slaver, bønder som før, leilendinger eller jaktstammer. Lovmessigheten som Marx peker på, betyr at all produksjon blir til kapitalistisk vareproduksjon, og at produsentene *ikke* lenger kan holde tilbake det de produserer eller legge om sin produksjon, selv om det økonomiske systemet ellers virker slik at deres umiddelbare behov *ikke blir tilfredsstillt*. Dette var grunnlaget for de store hungerskatastrofene i India i forrige århundre, som Marx stadig kommer tilbake til.

Vi bør merke oss at denne prosessen er en av de grunnleggende historiske forutsetningene for dagens sultkatastrofer i Afrika, der kolonialismen brukte særdeles brutale metoder for å tvinge befolkningen til å produsere for det internasjonale markedet. Her var det kapitalismen som *innførte* slaveri og tvangsarbeid, i så stor grad at familier ikke fikk nok til å dyrke sin egen mat. Denne epoken ligger noen generasjoner tilbake i tid. Men vi må i dag innse at tørken i 1980-åra hadde hatt andre økonomiske konsekvenser dersom drivkraften i den afrikanske økonomien hadde vært å tilfredsstille produsentenes umiddelbare behov, slik den var

for kolonialismen, og ikke tjene profitten til kapitalsterke internasjonale selskaper.

Afrika skulle for lengst lagt om produksjonen bort fra varer som bomull, tobakk, kakao, kaffe og jordnøtter, og produsert mat i stedet. Men da ville landa som bygger alle sine eksportinntekter på disse varene gå konkurs, de ville ikke kunne kjøpe varer som olje, og imperialismens nykolonialistiske system ville bryte sammen.

Produksjonsforholdene i den tredje verden

Hva slags produksjonsforhold finnes egentlig i den tredje verden? Visst er der et hjemlig borgerskap som lever av å utbytte et hjemlig proletariat. Men det er ikke denne motsigelsen som preger helheten i økonomien. Utbyttingen foregår vesentlig *utenfor* rammen av forholdet mellom hjemlig borgerskap og hjemlig proletariat. Utbyttingen er hovedsakelig en imperialistisk utbytting av hele landet. Utenlandsk kapital dirigerer det økonomiske livet til flere klasser, blant dem (stort sett) en bondestand, et proletariat og et borgerskap. Produksjonsforholdene innen jordbru-

ket bærer ofte preg av enten føydalisme eller stammeband, også der formelle jordreformer har vært gjennomført. De største proletargrupperne er på plantasjer og i gruver, der skillet mellom lønnsarbeid og slavearbeid ikke alltid er lett å trekke.

Marx konstaterte kimen til denne utviklingen. I dag må vi understreke hvor vesentlig forskjellige disse produksjonsforholdene er fra produksjonsforholdene i utviklede kapitalistiske land som Norge. Det virker umiddelbart usannsynlig at den tredje verden, med et slikt utgangspunkt, skal kunne komme tilbake til et utviklingsspor som gjør at den slår an på den samme kapitalistiske veien som England. Kapitalismen har for lengst slått rot på en helt annen måte enn i Europa. Når vi skal vurdere den økonomiske framtida til den tredje verden er det de særegne produksjonsforholdene der som vi må ha som utgangspunkt. Dette gjelder framtida innenfor det imperialistiske systemet, men også spørsmålet om hva slags sosialisme det kan bli dersom (eller når) det imperialistiske systemet veltes gjennom revolusjoner.

Befolknings- eksplosjonen i den tredje verden skyldes en drastisk nedgang i dødeligheten på grunn av import av vestlig legemiddelteknologi.

De som hevder at det er mulig for den tredje verden å utvikle en mer «egentlig» eller «typisk» kapitalisme autonomt, etter mønster fra forrige århundrets Europa, ser i virkeligheten bort fra den kanskje viktigste økonomiske kjensgjerningen i menneskehetens historie. Det er, mildt sagt, en utilitelig forenkling.

Sentrale utviklingstendenser

Det kan virke ganske pretensiosøst å komme med en liste over vesentlige trekk i verdens utvikling de siste par

3. VERDEN

hundre åra. Når jeg likevel gjør det, er det for å poengtere en del av mine påstander, og for å gjøre det lettere å se framtidens alternativer i et historisk perspektiv. Det jeg vil trekke fram, er følgende:

1. Landa i Europa og Nord-Amerika, til dels også Japan og Nord-Amerika-liknende land som Australia og New Zealand, har hatt en lang periode med forholdsvis jevn økonomisk vekst. Den gjennomsnittlige årlige vekstraten har likevel vært forholdsvis lav (rundt to prosent i forrige århundre), og utviklingen har gått i bølger.

2. Denne veksten henger sammen med en historisk enestående og akselererende teknologisk utvikling. Proletariatet er blitt den største klassen i landa som har hatt denne veksten. Borgerskapet har hatt makta ubestridt i mesteparten av perioden. Førkapitalistiske produksjonsforhold er blitt gradvis utryddet.

3. Den tenkologiske og sosiale ut-

viklingen i disse landa har gått parallelt med og har vært avhengig av en utbytting av de menneskelige og naturlige

Verdens herskere oppfatter et flertall av verdens befolkning som økonomisk byrde og politisk trussel. Det dreier seg både om bønder som ikke gir noe overskudd, og om en nærmest ufattelig mengde arbeidsløse i byene i den tredje verden.

ressursene i Latin-Amerika, Asia og Afrika. Den har samtidig påvirket og forsterket denne utbyttingen.

4. Den første industrialiseringen i

Nord-Amerika og Europa førte til en klar, men midlertidig nedgang i levevilkårene for en stor del av befolkningen. Nedgangen tok slutt i løpet av annen halvdel av 1800-tallet, som følge av organiseringen av arbeiderklassen. Siden den tid har levestandarden i disse landa steget. Kapitalismen har her i stadig større grad bygget på masseomsetning av til dels svært kostbare forbruksvarer og tjenester, særlig hvis man måler dem etter ressursene til gjennomsnittlige innbyggere i den tredje verden.

5. For befolkningen i Latin-Amerika, Afrika og Asia har innlemmelsen i det kapitalistiske verdenssystemet vært et enestående historisk sjokk, med nærmest ufattelige politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle virkninger. I disse landa foregår det nå en absolutt utarming av flertallet, i både by og land.

6. Det har skjedd en polarisering mellom rike, kapitalistiske, industrialiserte land, og fattige, avhengige og

STØRRE AVSTAND MELLOM FATTIG OG RIK

MUL – de minst utvikla landa i verden. Bak denne forkortelsen gjemmer det seg en endeløs historie om verdens lidelser og elendighet. I FN-statistikken er det 33 land som regnes som MUL, blant dem Kina og India. For Kina er fortsatt fattig, sjøl om innbyggerne i landet har oppnådd en sosial trygghet som de fleste innbyggerne i andre MUL-land bare kan drømme om. I de fleste av dis-

se landa ligger industriens andel av nasjonalproduktet på mellom 10 og 25%. Jordbruket er for en stor del tilbakeliggende og energiforbruket er lavt. De fleste av de fattigste landa i verden har kronisk underskudd på handels- og betalingsbalanser med utlandet. Mange av dem finner vi i Afrika sør for Sahara, der de er ofre for sult- og tørkekatastrofer.

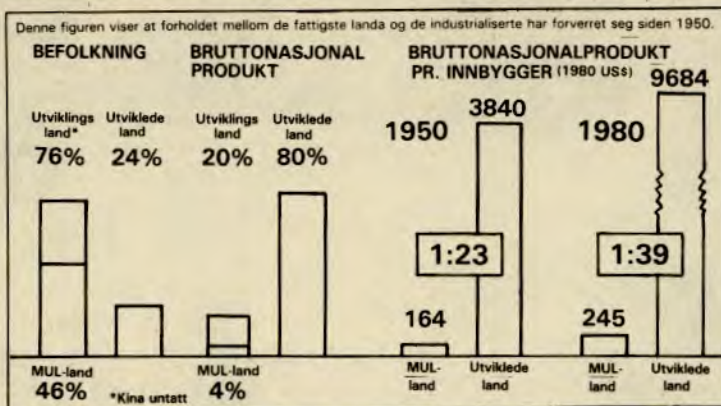
Hvor stort gapet er mellom fat-

tig og rik får vi et visst inntrykk av hvis vi sammenlikner energiforbruket i de minst utvikla landa med de vestlige industrilanda. MUL-landa har liten energiproduksjon sjøl, og de er for fattige til å kjøpe f.eks. olje i store mengder på verdensmarkedet. Alternativet blir å tære på knappe lokale ressurser, slik som trevirket i den sparsomme skogen sør for Sahara. En ny ond sirkel er i gang. Fattigdommen tvinger befolkninga til å brenne verneskogen. Når skogen tynnes ut, rykker ørkenen fram, avlinger, dyrkingsjord og buskap ødelegges. Fattigdommen blir enda verre.

Hvert år vokser verdens ørknar med et areal som svarer til to ganger Danmarks fleteinnhold.

Figuren viser hvordan gapet mellom fattige og rike nasjoner har økt, hvordan utbyttinga av det fattige sør bare har blitt verre.

PS

3. VERDEN

underutviklede land. Avstanden i gjennomsnittlig levestandard og allment utviklingsnivå mellom disse to typer land har økt, og fortsetter å øke.

Flertallets forhold til verdensøkonomien

7. De siste to hundre åra er jordas befolkning om lag femdoblet. I dag lever tre fjerdedeler av menneskeheten i den tredje verden, hvor befolkningen øker dobbelt så raskt som i industrilanda. Det vil si at overskuddet i verdensøkonomien, som grovt sett bare tilfaller industrilanda, blir fordelt på en stadig mindre del av menneskeheten. *Det overveldende flertallet er i beste fall utbyttingsobjekt, og i stigende grad til og med uinteressant som det.*

8. Befolkningseksplosjonen i den tredje verden skyldes en drastisk nedgang i dødeligheten på grunn av import av vestlig legemiddelteknologi. Nedbrytingen av tradisjonelle normer og stigende sosial usikkerhet har også bidratt ved å øke fødselstallet. Når fruktbarheten fortsatte å øke, i motsetning til det som hadde skjedd i Nord-Amerika og Europa, stilte store kapitalinteresser seg bak såkalte familieplanleggingskampanjer. Befolkningsøkningen utgjør en trussel mot utviklingslandas politiske stabilitet, og den er heller ikke markedsmessig interessant.

9. Tendensen går nå i retning av at verdens herskere oppfatter et *flertall* av verdens befolkning som økonomisk byrde og politisk trussel. Det dreier seg både om bønder som ikke gir noe overskudd, og om en nærmest ufattelig mengde arbeidsløse i byene i den tredje verden (rundt 90 til 95 prosent av verdens arbeidsløse er i den tredje verden).

Rasisme og krig

10. Kolonialismen og imperialismen har gitt støtet til en institusjonalisert *rasisme* uten sidestykke i menneskehetens historie. Denne rasismen preger i dag uten unntak alle de landa hvor fargede befolkninger lever sammen med hvite, og hvor de hvite har makta. Hvite, derimot, blir ikke diskriminert i noe land. Mens opinionen konsentrerer seg om de formelle apartheidstatene Sør-Afrika og Israel, er det grunn til å understreke at de samme forhold rå uformelt i hele den industrialiserte verden. Dette gjenspeiler maktforholdene i den internasjonale økonomien. Med unntak av Japan, er alle imperialistiske land *hvite*.

11. Krigene er blitt stadig mer omfattende. Etter to verdenskriger har imperialismen flyttet sine kamper over til den tredje verden. Mens befolkningen i Europa og Nord-Amerika har opplevd etterkrigstida som enestående fredelig,

kriges det i den tredje verden som aldri før. Krigene rammer stadig hardere, og det har aldri vært så mange flyktninger som i dag.

Reform eller revolusjon?

Den klassiske politiske økonomien for den autonomt utviklede kapitalismen bygger blant annet på partenes gjensidige avhengighet. Dette er svært viktig, fordi det forklarer hvorfor kapitalismen ikke truer proletariatets eksistens som klasse. Tvert imot. Utbyttingen framstår som proletariatets avgjørende forsvarsskanse mot borgerskapet. Uten utbytting, ikke noe borgerskap. Derfor er den moderne velferdsstaten, slik vi kjenner den her i landet, en naturlig videreføring av den autonomt utviklede kapitalismen. Den er et produkt av klassekamp ført under betingelse av at den utbyttede ikke skal gjøre revolusjon. Og så lenge imperialismen kan opprettholde en relativt høy levestandard for «sitt» proletariat, har dette proletariatet heller ingen objektiv grunn til å gjøre revolusjon.

Derfor er det naturlig å stille spørsmålet om ikke også den tredje verden kan oppnå velstand ved å binde seg til ikke å gjøre revolusjon mot imperialismen. En slik reformisme er hovedinnholdet i det som vanligvis kalles kampen for en ny økonomisk verdensorden.

3. VERDEN

Jeg mener at kampen for ny økonomisk verdensorden kan føre til reformer som rammer imperialismen. Men jeg vil samtidig hevde at slike reformer ikke kan løse *flertallets* problemer i den tredje verden. Jeg er følgelig mot å gjøre kampen for ny økonomisk verdensorden til en strategisk målsetting, til erstatning eller på linje med revolusjon.

Mitt første poeng er at den gjensidige avhengigheten som var utgangspunktet for reformismens seier i de industrialiserte landa bare tilsynelatende gjelder forholdet mellom imperialismen og de avhengige landa. Imperialismens interesser i den tredje verden gjelder bare en liten, og en minkende, del av befolkningen der. De andre, de overflødige, har ingen utbytting å forsikne seg bak. De har følgelig ingen eksistensberettigelse. De er for mange til å fungere som reservearbeidskraft.

Den autonome utviklingsmodellen

Modellen for kapitalismens autonome utvikling forutsetter at borgerskapet har tilgang til, og behov for, en gradvis økende hær av arbeidere. Det økende behovet for arbeidskraft må dekkes ved overføringer fra jordbruket. Flere faktorer må være til stede for at denne overføringen skal være mulig. Blant

annet må ikke eiendomsforholdene (produksjonsforholdene) på landsbygda binde bøndene til jorda. Videre må produktiviteten i jordbruket øke, slik at den minkende arbeidsstokken på landsbygda kan fø på den økende arbeidsstokken i industri og handel. Vi kjenner grovt igjen denne utviklingen fra vår egen historie.

Det er to mulige utviklingsveier for den tredje verden. Enten blir det revolusjon. Ellers står vi overfor verdenshistoriens største holocaust, der verdens økonomiske overflødige milliarder dør eller blir drept.

Hva er det som skjer i den tredje verden? Jordbruket innrettes ikke på å dekke matbehovet til de som arbeider i andre næringer. Tvert imot. Det innrettes på å dekke profittbehovet til de som kontrollerer det internasjonale markedet. Varene som produseres har

ikke nødvendigvis næringsverdi. Følgen er at det ikke dannes noe overskudd av mat til fordel for de som arbeider i industri og handel. Det blir derimot underskudd av mat for de som arbeider på landsbygda. I den grad produksjonsforholdene blir endret og arbeidskraft blir «frigjort», blir ikke dette overskuddet satt til produktivt arbeid. De overflødige på landsbygda flommer inn til byene og blir — *arbeidsledige*.

Den såkalte «grønne revolusjonen» kan tjene til å symbolisere denne utviklingen. Hensikten var å utvikle veksttyper som var mer hardføre og som ga mer korn pr. arbeidsinnsats. Ulempen med de nye veksttypene var at de stilte større krav til gjødsling og jordbruksteknikk allment. For flertallet av bøndene var det ikke økonomisk mulig å drive på den måten. Følgen ble en revolusjonering av produksjonsforholdene i negativ retning: Ressurssterke bønder kunne gradvis overta andres jordlapper, mens de fattigere gradvis sto uten midler til å sikre sin egen eksistens.

Utviklingshjelp

Utviklingshjelp-interesserte i Vesten trøstet seg en gang med at avdanket

3. VERDEN

vestlig produksjonsutstyr kunne skape industriarbeidsplasser i den tredje verden. I dag er dette avslørt som en illusjon. Det må hele tiden konkurreres på et internasjonalt marked. Lave lønninger kan bidra noe, men forutsetningen er at produksjonsutstyret ikke ligger særlig langt etter det som er gjennomsnittet i den industrialiserte verden. Skipsverftene i Sør-Korea kan utkonkurrere Vest-Europa. Lønningene er lave, men teknologien ligger snarere foran Vest-Europas enn etter.

Tankegangen blant uhjelpinteresserte går stadig oftere i retning av at den teknologiske utviklingen i den tredje verden må i hovedsak bygge på lokale ressurser. Men hvordan skal dette kunne skje uten å skjerme for det internasjonale markedet? Og hvordan skal man kunne skjerme et helt land for det internasjonale markedet uten å bryte

det imperialistiske borgerskapets herredømme over landet? Hvordan skal lokale ressurser kunne utvikle produktivkreftene i riktig retning uten innenfor rammen av sosialistiske produktjonsforhold?

To veier

Etter mitt skjønn er det to mulige utviklingsveier for den tredje verden. Enten blir det revolusjon. Ellers står vi overfor verdenshistoriens største holocaust, der verdens økonomisk overflødige milliarder dør eller blir drept. Kampen for ny økonomisk verdensorden kan kanskje utsette eller dempe virkningene av dette massemyrderiet. I Afrika er dødsprosessen allerede i gang. De utmagrede ungene på våre velmente(?) humanitære(?) innsamlingsplakater er kommet for å bli. Det er lettere å sole oss i glansen av vår egen

gavmildhet enn å avsløre imperialismen. Bøssene er ingen trussel, barna vil dø uansett.

Jeg tror partiet ville vinne stort på å innrømme at for menneskehetens utvikling etter imperialismen spiller produktivkreftene en underordnet rolle i forhold til produksjonsforholdene.

Jeg er på ingen måte alene om å peke på faren for en slik holocaust i den tredje verden. Jan Myrdal hadde f.eks.

«HUNGERSNODEN ORGANISERES AV KOR

I boka «How the Other Half Dies» gir Susan George mange konkrete eksempler på hvordan den tredje verden blir utplyndra og holdt nede i kunstig underutvikling.

Mange land i den tredje verden har satsa på å dyrke «cash-crop», dvs. jordbruksprodukter som skulle gi høy salgsværdi. Kaffe, kakao og jordnøtter har blitt produsert til stor glede for internasjonale matvaremonopoler og, får vi tru, til glede for forbrukere i de rike landa. Men hva har u-landa fått igjen for å bruke noe av det beste jordbruksarealet sitt på den måten?

Det fattige landet Mali, som ligger midt i det tørkeramma Sahel-beltet i Afrika, økte sin produksjon av jordnøtter midt under den verste tørka. Hele 25% var økninga, mens bomullsproduksjonen økte enda mer: 200%. På tross av dette var Malis inntekter på denne eksporten ikke en gang stor nok til å dekke importen av

matvarer og langt mindre import av industrivarer.

U-landas eksport har økt med 30% over en 20-årsperiode, men i realverdi har den bare økt med 4%. Bangladesh, som er avhengig av inntektene fra juteproduksjonen, møter konkurransen fra billige kunstfibre. Juteeksporten står for halvparten av landets inntekter, så Bangladesh prøver å holde det gående ved å sette prisen under prisen på kunstfibre. Resultatet er sjølsagt rask utarming.

Det har altså blitt en ond sirkel. Dyrebart jordbruksland, som kunne gitt mat til millioner, brukes i stedet til «cash-crop». Men inntektene blir mindre enn venta. For å kompensere tapet, økes produksjonen av bomull eller jordnøtter eller hva det måtte være. Så blir det enda mindre matproduksjon. Jorda utpines og blir lett bytte for vind, regn og tørke. En sult- og tørkekatastrofe er underveis.

Senegal, som tidligere var nettoeksportør av korn, bruker nå 50% av jorda si til jordnøtter.

Berthold Brecht sa en gang at «Sulten oppstår ikke, den organiseres av kornhandelen».

National Geographic, som neppe kan kalles et radikalt tidsskrift, forteller at under flom- og sultkatastrofen i Bangladesh fantes det 4 millioner tonn ris i landet, nok til å mette befolkninga i tre år. Men det store flertallet av folket som på det beste lever på eksistensminimum var simpelthen for fattige til å kjøpe risen.

Mange «hjelpesprosjekter» gjør vondt verre. Susan George viser hvordan u-hjelpsprosjekter mange steder har ført til en drastisk forverring av kvinnenes situasjon. I et afrikansk land blei det satt i gang et prosjekt med henserier. Men resultatet var at jobben med å hente 25 liter vann pr. 100 kylinger bokstavelig talt falt på kvin-

denne faren som viktig poeng i et foredrag han holdt på et forfatterseminar i Norge i fjor høst. Selvfølgelig er resonanmentet og konklusjonene kontroversielle. Men det er synd å si at viktige fora er særlig opptatt av problemstillingen.

På den andre siden er problemene rundt økonomien i den tredje verden flittig debattert, ikke minst blant økonomer som ikke viker tilbake for å kalle seg marxister. Men her er ikke problemstillingen holocaust eller revolusjon. Det er den jeg tok opp til å begynne med, om kapitalismen kan føre til en gunstig økonomisk utvikling i den tredje verden. En avart av denne diskusjonen figurerte også i debattspalten i Røde Fane for rundt halvannet år siden.

»IHANDELEN»

nenes skuldre. I et annet afrikansk land fant en ut at mens 55% av jordbruksarbeidet falt på kvinnene i det tradisjonelle jordbruket, så var det hele 68% i en «modernisert» landsby.

U-hjelp løser ikke problemet for den 3. verden, den «grønne revolusjonen» gjorde det heller ikke, tvert om. I sin «År 2000» rapport sa forskergruppa til president Carter: Markedskreftene vil ikke løse problemet.

Sannheten er at hungersnøden og tørkekatastrofene er en del av den prisen menneskeheten betaler for gleden ved å ha et kapitalistisk system. Hvis hungersnøden og elendigheta skal vekk, må imperialismen vekk.

PS

En diskusjon blant marxister

Den internasjonalt berømte økonomen Samir Amin står sentralt i den internasjonale diskusjonen, og flere av hans artikler er også utgitt på norsk. Amin står for en marxisme som på mange måter står fjernt fra AKP(m-l). Han ser ikke på Sovjet som en imperialistisk supermakt, og han bruker sentrum/periferi-modellen til den amerikanske sosiologen André Gunder Frank (han som Grønt Gras brukte som profet mot marxismen, på Universitetet i Oslo 1972). Men i synet på forholdet mellom den tredje verden og imperialismen allment, står Amin forbausende nær maoistiske synspunkter.

Amin hevder at en autonom kapitalistisk utvikling i de undertrykte landa er umulig innenfor rammen av dagens internasjonale økonomiske system. Han peker på nødvendigheten av å skjerme jordbruket fra det internasjonale markedet for å kunne endre produksjonsforholdene der. Denne endringen av produksjonsforholdene i jordbruket skal videre være en forutsetning for en hovedsaklig innenlandsk akkumulasjon av kapital. Etter hvert som denne innenlandske kapitalakkumulasjonen gir et grunnlag for industri, må også denne industrien skjermes fra det internasjonale markedet.

Amin og hans gruppe resonnerer så at siden det imperialistiske systemet i dag ikke gjør det mulig å skjerme verken jordbruk eller kapitalistisk industri i undertrykte land, så vil en utvikling etter kapitalistiske linjer i disse landa bare forverre levetilstandene for flertallet der.

Mot denne utviklingen stiller Amin opp to ulike typer klassekrefter med hver sin strategi. Den ene er borgerskapet i de undertrykte landa, det kjemper en kronglet og innbyrdes motsigelsesfull kamp for en ny økonomisk verdensordning. Den andre er alliansen av bønder og arbeidere i de undertrykte landa, som kjemper for revolusjon. Motsigelsen mellom disse ulike klassekreftene og strategiene kan ta ulike former.

Samir Amins marxistiske motpol i det internasjonale økonomimiljøet er

Bill Warren, som bl.a. har skrevet en bok med den megetsigende tittelen *Imperialism, Pioneer of Capitalism*. Boka tar sikte på å bevise at når et fåtall land i den tredje verden har greidd å skaffe seg en framgangsrik kapitalistisk industri, så danner disse landa modeller for resten av den tredje verden. Warrens gruppe står for synspunkter som går ganske langt i å hevde at den tredje verden vil utvikle seg langs autonome kapitalistiske linjer, og at industrialiseringen må ha kommet ganske langt for at det skal være mulig å forestille seg en overgang til sosialismen.

I motsetning til Amin ser ikke Warren perspektivene for flertallet av verdens befolkning som dystre, innenfor rammen av imperialismen slik den er i dag. Han tror at den objektive utviklingen går i retning av at kapitalismen etablerer seg i den tredje verden på samme måte som den tidligere etablerte seg i dagens industrialiserte verden. I

3. VERDEN

UTVIKLING ELLER UNDERUTVIKLING?

Den knuste risbollen symboliserer bruddet i den såkalte «Nord-Sør-dialogen».

På 60- og 70-tallet vokste det fram en retning innen tredjeverden-forskningen som ble kjent under navnet «avhengighetsskolen». Viktige talsmenn for denne retningen var Samir Amin og Andre Gunder Frank. (Amin/Frank, «På vei mot 1984», Gyldendal 1979)

De hevdet at utvikling i de rike industrialiserte landa (sentrum) fant sted parallelt med underutvikling i den tredje verden (periferien). Kapitalismen «blokkerer» utviklingen i den tredje verden og opprettholder «før-kapitalistiske» produksjonsmåter. Konsekvensen av dette er at det blir umulig for den tredje verden å utvikle seg på samme måte som kapitalismen i Vesten. De legger vekt på at mulighetene for sosialistiske revolusjoner har blitt utsatt i de industrialiserte landa, mens det er skapt betingelser for breie anti-imperialistiske revolusjoner i den tredje verden. Et brudd med det kapitalistiske sentrum, og opprettelse av nasjonale sjelbergingsøkonomier er en forutsetning for frigjøring i den tredje verden.

I de seinere åra har disse syns-

punktene møtt sterk motbør. Innvendingene hviler på to typer argumenter:

— Den faktiske utviklingen i flere land i periferien fører til industrialisering og en utvikling av kapitalisme. I første rekke brukes eksemplær fra de nye industri-landa i Sør-Amerika og Sørøst-Asia (NIC-landa).

— Den andre typen argumenter er teoretiske. Med utgangspunkt bl.a. i Marx' politiske økonomi sies det at kapitalismen fremdeles spiller en progressiv rolle fordi den utvikler produktivkraftene i den tredje verden. En hovedtalsmann for dette synet har vært Bill Warren, med sin bok, «Imperialism, Pioneer of Capitalism». Her argumenterer han for at imperialismen ikke virker hemmende på den økonomiske utviklingen i kolonilandene.

Kritikerne av «avhengighetsskolen» mener kapitalisme i den tredje verden skaper en arbeiderklasse som på lengre sikt kan oppheve kapitalismen og skape sosialisme.

UA/BB

den grad politiske kamper kan ha noen innvirkning på denne prosessen kan det bare være i forhold til hvor raskt den vil foregå, det vil si hvor raskt framskrittet (industrialiseringen) kan skje. Warren er konsekvent nok til å se på imperialismen som objektivt progressiv. Begrunnelsen er at imperialismen legger det økonomiske grunnlaget for å utvikle både produksjonsforholdene og produktivkraftene i riktig retning.

Warren ser på produktivkraftene som viktigst i utviklingen fram mot sosialismen, mens Amin peker på at sosialismen må bygge på bevisst klassekamp. Amin tenderer til å se på revolusjoner som nødvendige. Warren ser på dem heller som naturlige. Amins syn innebærer å ta bevisst del i klassekampen. Warrens syn innebærer at man kan nøye seg med å være tilskuer til historien.

Ut fra Marx' syn om at det gjelder å forandre verden, kan enhver gjøre seg opp egne tanker om hvilken retning som egentlig representerer marxismens revolusjonære tradisjon.

Produktivkrefter og produksjonsforhold

Debatten mellom Amin og Warren gjenspeiler en gammel motsetning mellom marxister om hva som er viktigst av produktivkrefter og produksjonsforhold. I den siste tida har denne diskusjonen også dukket opp igjen i AKP(m-l).

Hele Warrens resonnement bygger på hans helhjertede oppslutning om den ellers lite innsiktsgivende tesen om at «produktivkraftene allment er hovedsida». Hans historiesyn er deterministisk. Han ser på de ulike samfunnstypene som etapper som alle samfunn må gjennom, og han ser på nesten enhver utvikling av produktivkrefter som historisk progressiv. Kapitalismen og imperialismen er progressive fordi de bringer sosialismen nærmere. I forhold til den tredje verden må et slikt syn betone kolonialismen som historisk sett progressiv, mens afrikanerne som gjorde motstand var reaksjonære.

Nå vil jeg på ingen måte bestride at produktivkraftenes utvikling kan ha en avgjørende innflytelse på utviklingen

av produksjonsforholdene. Jeg viste ovenfor til et eksempel på at dette er tilfelle, da jeg refererte virkningene av den «grønne revolusjonen». Alle med erfaring fra den tredje verden vet hvordan velment uhjelp kan virke mot sin egentlige hensikt fordi den styrker makta til de rike og mektige. Også i vår del av verden drives undertrykte til å føre bevisst klassekamp for eksempel i forbindelse med innføring av ny teknologi, fordi denne kampen er vilkåret for at den nye utviklingen av produktivkrefter ikke skal skjerpe undertrykkingen.

Men det er denne klassekampen som må være målet på hva som er historisk progressivt, og ikke produktivkreftene i seg selv. Det gjelder både den tredje

Forestillingen om et holocaust i den tredje verden der hundrevis av millioner, til og med milliarder av mennesker blir utryddet, er ingen dommedagsprofeti. Den er en konkret og realistisk framtidsutsikt.

verden og den industrialiserte verden. Denne erkjennelsen må være sentral for enhver marxist. Sosialismen kan ikke avløse imperialismen med mindre det finnes mennesker som stiller seg nettopp denne oppgaven.

Socialismen krever ikke bare bevisst klassekamp for å bli til. Den krever også bevisst klassekamp for å holde stand mot krefter som uvegerlig virker i retning av å gjøre sosialismen om til dens motsetning, og for å sikre en harmonisk utvikling av både produktivkrefter og produksjonsforhold i retning av det klasseløse samfunnet. Avhengig av hvilke krefter som har det politiske overtaket vil samfunnet som helhet nærme seg eller fjerne seg fra dette målet. Historien har vist at sosialistiske land kan forvandles til sin motsetning,

selv om AKP(m-l) har kommet forbausende kort i å avdekke vilkårene for slike kontrarevolusjoner og hva som kan gjøres for å hindre dem. Jeg tror partiet ville vinne stort på å innrømme at for menneskehetens utvikling etter imperialismen spiller produktivkreftene *enunderordnet* rolle i forhold til produksjonsforholdene.

NIC-landa som modell

Det saklige innholdet av Warrens polemikk mot Amin står og faller på hans vurdering av NIC-landa, de såkalte nylig industrialiserte landa i den tredje verden. Det er stor uenighet om hvilke land som egentlig kan regnes som NIC-land, og det finnes ingen sett med kriterier for å løse problemet. Det er allmenn enighet om at Singapore og Hongkong er NIC-land. Det er større uenighet vedrørende Taiwan og Sør-Korea, og enda større uenighet vedrørende land som Brasil. Men i hovedsak er NIC-landa land der kapitalismen har hatt økonomisk framgang de siste åra, målt etter kapitalistisk målestokk.

De som bruker NIC-landa som eksempler på at kapitalismen kan utvikle økonomien i den tredje verden stiller altfor få spørsmål. For hvem skjer egentlig utviklingen? Er utvikling å kunne vise til vekstrater, eller er det å kunne vise til at flertallet nyter bestemte goder, i motsetning til tidligere? Når flertallet består av bønder som lever rundt et eksistensminimum, hvilken betydning har det da om borgerskapet i et land greier å utnytte kombinasjonen av moderne teknologi og en liten og underbetalt arbeidsstokk til å utkonkurrere andre kapitalister på det internasjonale markedet? (Hva har bøndene igjen for kapitalistenes konkurranseevne?) Og hva slags utvikling er det egentlig snakk om når en vesentlig del av kapitalen er utenlandsk, og en vesentlig del av fortjenesten går til utlendinger?

De eneste NIC-landa hvis status som foregangseksempler ikke faller mot slike innvendinger, er by-statene Singapore og Hongkong. De er nemlig velsigned med et fravær av byrdefulle bønder.

SULT

Statistikk fra 1983 viser at av Indias befolkning på 700 millioner mennesker, lever nærmere 339 millioner på sultegrensen. Dette tallet øker med 6,6 millioner i året. Men sulten skyldes ikke bare tørke. India har et matoverskudd. Den totale kornproduksjonen har økt fra 50 millioner tonn i 1950 til 145 millioner tonn i 1983. Jordbruksekspertene regner med at den vil ha økt til mellom 225 og 250 millioner tonn i år 2000.

I midten av oktober 1983 var antallet afrikanske stater som var alvorlig rammet av matvaremangel kommet opp i 26 – mer enn halvparten av kontinentet. Matvaresituasjonen i Afrika ble vendt til det verre på begynnelsen av 80-tallet, pga. tørke og mindre inntekter fra råvare-eksport. Men den store majoriteten bønder i Afrika er ikke involvert i produksjon for eksport.

Selv ikke i de landa som har gjennomført jordreformer har dette ført til forbedringer for de fattigste. Det var de små og store kapitalistene som høstet fordelene. Lån til vanningsanlegg og annet mekanisert jordbruk ble gitt til det som er allment kjent i den tredje verden som «kulakk-klassen» av bønder.

BB

Kilde: South, No. 41, March 1984

3. VERDEN

Hva betyr det at Kina tar et NIC-land som modell?

I sin siste bok, *Rapport med spørsmålstegn*, viser Jan Myrdal hvordan dagens ledere i Beijing bruker Singapore som modell når de planlegger Kinas økonomiske og sosiale utvikling. Myrdal legger stor vekt på dette, og antyder at det kan ha tragiske konsekvenser for det kinesiske folket.

Poenget er at de kinesiske partilederne står på standpunkter som til forveksling likner de til Bill Warren. Produktivkreftene er målet på historisk framgang. NIC-landa er modeller, også for marxister, ja til og med for de som skal lede utviklingen i et sosialistisk land. De kinesiske partilederne har i dag mer til felles med marxistiske tradisjoner blant vestlige intellektuelle, enn med den revolusjonære tradisjonen som Mao Zedong sto for.

Under Mao var det Kina selv som var modell. Landet viste i praksis hvordan økonomien kunne utvikles til fordel for flertallet nettopp ved å mobilisere flertallet og la det vokse politisk. Uansett tilbakeslag og motgang før, under og særlig etter kulturrevolusjo-

nen mener jeg dette er en korrekt observasjon. Politikken til Deng Xiaoping bryter med en tradisjon som preget Kina helt fra Folkerepublikkens første tid.

Den gruppen i Kina som antakelig har mest å frykte er, som vanlig, flertallet, dvs. bøndene. Landsbygda blir gradvis avkollektivisert, og de som premieres er de få som greier å skille seg ut ved å bli rikere enn andre. Dette er en logisk utvikling for de som tar en bystat som utviklingsmodell. Men det understreker at Kina ikke lenger kan være noen inspirasjonskilde for de som vil reise en effektiv revolusjonær bølge mot imperialismen.

Kampuchea som modell

Diskusjonen mellom Warren og Amin ser ut til å unngå Kina. Men siden Amin i tida før den vietnamesiske invasjonen forsvarte Pol Pots Kampuchea som modell for andre land i den tredje verden, fryder gruppa rundt Warren seg over å kunne bruke kjente overdrivelser av faktiske overgrep til å argumentere mot den delen av Røde Khmers politikk som var grunnleggende korrekt, nemlig å stole på egne

krefter, mobilisere flertallet, og bruke utenlandske ressurser som et supplement.

Warren og hans folk har samme syn på Kampuchea som ledelsen i Hanoi. Det bør ikke forbause, tatt i betraktning av at en internasjonal anerkjennelse av Heng Samrin-regimet vil gjøre det mulig å utvikle Kmapuchea på NIC-vis, gjennom kapital fra blant annet Verdensbanken.

Til slutt

Den historiske materialismen er grunnleggende optimistisk. På lang sikt går det mot kommunisme, selv om det kan ta flere generasjoner enn vi orker å forestille oss. For det *vil* bli reist kamp, det *vil* bli gjort revolusjon, og de store folkemassene i den tredje verden *vil* få makta.

Men den samme filosofien som gjør oss i stand til å holde på optimismen tvinger oss samtidig til å innse hvilke store tragedier menneskeheten må gjennom før den når fram til det klasseløse samfunnet.

Forestillingen om en holocaust i den tredje verden der hundrevis av millioner, til og med milliarder av mennesker

Det vil bli reist kamp, det vil bli gjort revolusjon, og de store folkemassene i den tredje verden vil få makta.

I Norges Banks kvartalstidsskrift har Jan Mønnesland en artikkel med et veldig positivt syn på Kinas utvikling. Ulf Arnesen stiller i denne artikkelen hans syn opp mot Jan Myrdals bok «Kinesisk landsby, 20 år seinere.»

TO SYN PÅ KINAS UTVIKLING

Ulf Arnesen sammenligner i denne artikkelen et hefte utgitt av Jan Mønnesland, med Jan Myr-

dals bok «Kinesisk landsby 20 år seinere». Han påviser at de to har diamentralt motsatt syn på utviklingen i Kina.

Av Ulf Arnesen

I fjor forelå resultatet av to Kina-reiser i trykt form for norske lesere: Jan Myrdals siste bok om landsby-

en Liu Lin i Shaanxi-provinsen og Jan Mønneslands hefte om økonomisk politikk i Kina. Begge publikasjonene er forsøk på å analysere den nye økonomiske politikken som er utviklet siden 1976. Men

3. VERDEN

mens Myrdal i hovedsak betrakter Kina fra landsbyens perspektiv, prøver Mønnesland å gripe helheten i den økonomiske politikken.

Som en beskrivelse av totaløkonomien, dens utvikling siden 1949 og de problemer ledelsen i Kina prøver å løse med den nye økonomiske politikken, er Mønneslands vesle hefte ypperlig. Leseren kommer bak vulgærpropagandaen om de «svarte årene» og inn på de reelle problemene:

— Hva vil det si å legge opp til balansert vekst mellom de tre hovedsektorene jordbruk, lettindustri og tungindustri.

— Forholdet mellom investering og konsum.

— Problemet med å organisere økonomien slik at avkastningen av investeringene blir best mulig.

Talløppgavene i heftet gjør at gjennomgangen av disse spørsmålene blir konkretisert, knyttet til utviklingen av den kinesiske økonomien og vekstproblemer på dens forskjellige stadier. Her er er heftet utvilsomt det beste som foreligger tilgjengelig på norsk.

Han legger fram argumentene for den nye økonomiske politikken ut fra et marxistisk resonnement:

En viktig drivkraft i utviklingen av kollektivt jordbruk var systemet med gjensidig hjelp som kunne utnytte mer arbeidskraft enn hver enkelt enhet selv rådde over, og dermed kunne øke produktiviteten noe. Videre tillot kollektivorganiseringen utvikling av irrigasjonssystemer.

Men utviklingen av kollektivbrukene gikk langt ut over det som på denne måten kunne stimulere produktivkreftenes utvikling. En gikk vekk fra systemet med gjensidig hjelp og fellesløsning av fellesoppgaver til fellesdyrking av jorda, og en satset på raskt å gjøre den felles regnskapsenheten så stor som mulig. Et produksjonslag kan f.eks. bestå av ca. 20 husholdninger med om lag 3,5 medlemmer pr. husholdning, en brigade av ca. 470 husholdninger (23 lag) og en kommune av 7500 husholdninger (16 brigader). Det vanlige ble at grupper under produksjonslaget var arbeidsenheten, men at inntekten ble fordelt ut fra hele lagets resultat. Enkelte steder gikk en enda lenger, og lot brigaden bli regnskapsenheten som inntektene ble fordelt ut fra. De private jordlappene ble innskrenket, og fikk i liten grad bli utgangspunkt for markedsrettet produksjon.

Dette hemmet produksjonsutviklingen. Så lenge jordbruket ikke hadde blitt mekanisert, var det lite eller intet å hente i stordriftsfordeler ved å utvikle så store enheter. Resultatet ble bare en langt større distanse mellom den enkeltes innsats og belønningene. Enkeltbonden utgjorde en liten del av regnskapsenheten, så vedkommendes egen inntekt avhang i liten grad av vedkommendes ytelse. Produksjonsforholdene var blitt sterkt samfunnsmessige, mens produktivkreftene enda i hovedsak hadde privat karakter. Og dermed kom den raske utviklingen av

produksjonsforholdene til å hemme i stedet for å fremme produktivkreftenes utvikling. Produksjonsforholdene hadde løpt for langt foran.

Ut fra dette resonnetet blir overgang til systemet med å gi den enkelte bondefamilie kollektivjord på kontrakt, en utparsellering av jorda igjen i praktisk talt alle henseender uten i navnet, begrunnet.

I sin bok stiller Jan Myrdal et stort spørsmålsteget ved denne konklusjonen: De nødvendige justeringer av økonomien kunne blitt foretatt på en annen måte, mener han. Erfaringene med folkekommunene er nettopp en historie om eksperimentering med forskjellige måter å organisere produksjonen på. Men ikke bare den. Også en måte å organisere samfunnet på: Integrasjon mellom økonomi og politikk.

Myrdal konkretiserer konsekvensene av den nye økonomiske politikken på landsbygda i sine intervjuer med kinesiske kadre, observasjoner av effektene av det nye systemet sammenliknet med de tidligere og egne refleksjoner. Kort oppsummert kan ankepunktene sies å være disse:

— større langsiktige grunnlagsinvesteringer som krever felles innsats (vannirrigasjonsanlegg, etc.) blir neglisjert,

— felleskonsumet innskrenkes. F.eks. blir sykeforsikringen opphevet og helsetilbudet blir avhengig av den enkeltes pengepung, daghjemmene forsvinner, skoletilbudet blir rammet,

— en prosess i retning av stadig større klasseforskjeller på landsbygda er under utvikling: Tidligere kadre (de ressurssterke) blir rikbønder, det utvikles et fattigbondsiktig,

— kvinnene (og barna) kommer igjen under husherrens tukt, den tradisjonelle familien gjenopprettes som grunnenheten i økonomien såvel som i samfunns-

livet,

— den økonomiske politikken — som for bonden gjør det fordelaktig med mange guttebarn (les: arbeidskraft og alderstrygd) — blir samtidig bekjempet gjennom befolkningspolitikken. I sin mest antagonistiske form finner vi den som drap på pikebarn fra bondefamiliens side og tvangsabort og tvangssterilisering fra myndighetenes.

Disse omkostningene ved den nye politikken, og en del andre, kommer klart fram hos Myrdal. Det som bekymrer ham mer er imidlertid virkningene på lengre sikt: Gjenreising av et nytt klassesamfunn hvor det store flertall, fattigbøndene, vil tape, ikke bare økonomisk og sosialt — men kanskje også kan komme til å måtte bøte med livet: De vil utgjøre et så omfattende fattigdomsproblem at løsningen å utrydde de fattige vil kunne bli nærliggende.

Det viktigste ved Myrdals innlegg i Kina-debatten er ikke folkemordsprofetiene. Det er hans hardnakkede avvisning av at den økonomiske politikken er nødvendig, at det ikke finnes noen annen vei å gå om Kina skal bli et moderne industrisamfunn.

Mønnesland står her på den motsatte linje: Politikken er nødvendig. Problemet for ham er at det ikke ligger i kortene at denne politikken kan snus når den økonomiske utviklingen har nådd et så høyt nivå at samfunnsmessige løsninger i styringen av økonomien ifølge teorien skal erstatte markedet. Den objektive utviklingen i økonomien som nå er i gang vil kunne representere så sterke krefter at de partikadre som gikk til oppgaven som kommunister, forlater den som borgere.

Til grunn for Mønneslands resonnement ligger en oppfatning av forholdet produktivkrefter produktjonsforhold som ikke bare gir de første automatisk forrang i ethvert resonnement, men også er et postulat

om at det bare finnes en mulig type produktjonsforhold til et bestemt økonomisk nivå. Dette er ikke uten videre innlysende.

I 1877 skrev Marx et brev til et russisk tidsskrift.¹⁾ Han diskuterer spørsmålet om Russland «måtte begynne med å ødelegge landsbyfelleskapet for å kunne utvikle et kapitalistisk styresett, eller om det, tvert imot, kunne følge sin egen historiske utviklingsvei og høste fruktene av den uten å måtte gjennomgå kapitalismens tortur». Han forteller at han etter studier av spørsmålet hadde kommet til følgende:

«Hvis Russland fortsetter på den vei det har fulgt siden 1861 (opphevelsen av livegenskapen, o.a.) vil landet miste den beste sjansen noe folk har fått av historien og underkaste seg alle den kapitalistiske styreforms onder.»

I samme brevet angriper Marx tendensen til å omforme hans «historiske skisse av kapitalismens oppkomst i Vest-Europa til en historisk-filosofisk teori om den alminnelige utviklingsvei som skjebnen har foreskrevet alle nasjoner, hvilke historiske omstendigheter de enn måtte befinne seg i, for at de til slutt kan nå det økonomiske system som, sammen med den største utvikling av det samfunnsmessige arbeidets produktivkraft, representerer menneskets mest fullkomne utvikling».

Hensikten med dette sitatet er ikke å starte noen sitatkrig om hva den gamle mester «egentlig» mente. Hensikten er å mane til litt mer ydmykhet i spørsmålet om hva historisk materialisme er.

1. MarxEngels: The Socialist Revolution, London 1978, s. 237—240. Jfr. for øvrig også utkast til brev til V. I.

Sassulitsj og brevet, K. Marx: Verker i utvalg, bd. 2, Pax 1970, s. 220—241.

3. VERDEN

PERU

Fra Cuzco, Peru. Foto: Jon Michelet.

BEGYNNELSEN PÅ ET JORDSKJELV

Den revolusjonære venstresida har hatt stor framgang i valg. Både trotskistene og terroristene mister politisk oppslutning.

Av Olaf Svorstøl

I Peru består det som definerer seg som venstresida av organisasjoner som oppstod eller reorganiserte seg mellom slutten av 60-åra og begynnelsen av 70-åra. De har ikke hatt noen parlamentarisk erfaring før nå, av den enkle grunn at det i Peru ikke har vært valg i denne perioden. Tidligere deltok slike organisasjoner ytterst lite i valg. I motsetning til organisasjonen Unidad Po-

pular (UP) i Chile, er det *ingen* av organisasjonene i *Izquierda Unida* (IU) som ser på den fredelige veien som den eneste og nødvendige veien for å nå sosialismen, eller som tar avstand fra revolusjonær vold.

Iquierda Unida (IU) er en front som samler de seks viktigste partiene og frontene i det som definerer seg som venstresida i Peru, dvs. alt fra venstre-sosialdemokrati, pro-sovjetisk revisjonisme, revolusjonært småborgerskap til marxist-leninister. Men også breie

Denne artikkelen er skrevet på grunnlag av opplysninger i en artikkel som er skrevet av kamerater i Partido Comunista del Peru, AKP (m-l)s søsterparti i Peru.

3. VERDEN

masser utenfor partiene, med diverse revolusjonære og kristne ideologier. Trotskistene valgte å være utenfor IU helt til det katastrofale valgresultatet deres høsten 1983. Det samme har den væpnede bevegelsen *Sendero Luminoso* gjort. Disse har begge sammenlignet IU med Allendes UP i Chile. Dette er på mange måter en snedig sammenligning.

I mange år var den legale kampen, valgkamp og parlamentarisk arbeid omtrent de eneste erfaringene til hovedparten av den chilenske venstresida. Ut fra dette oppsto UP som en valgfront med en plattformfesta teori om den «fredelige og parlamentariske veien til sosialismen». Andre muligheter ble forkastet på forhånd. Ut fra spesielle omstendigheter kom UP til regjeringsmakta gjennom valg. *Det var imidlertid ikke regjeringsmakta som var problemet.*

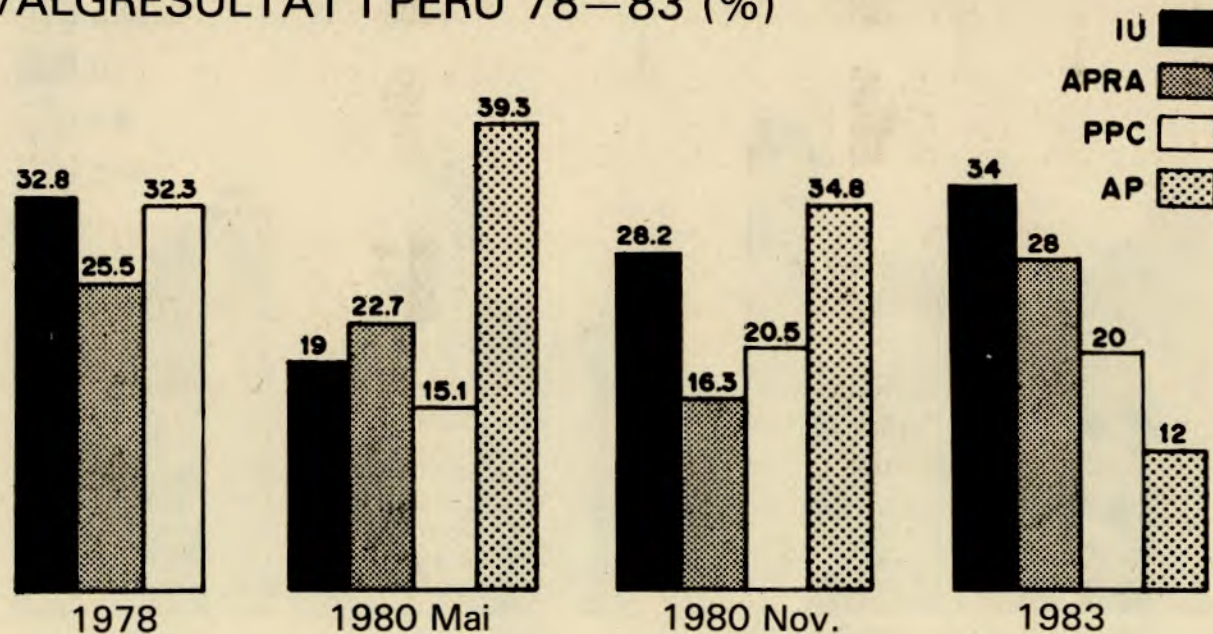
Feilen var at regjeringa i UPs hender ikke ble et redskap for å styrke den utenomparlamentariske kampen og forberede arbeiderklassens revolusjonære overtakelse av statsmakta. Videre baserte de forsvaret av sin egen regjering på en borgerlig hær som lovte å være «tro mot grunnloven». Regjeringa stolte ikke på massene; den appellerte ikke til dem om å forsvare regjeringa eller de populære tiltaka den hadde gjennomført. På den andre sida tok regjeringa luven av enhver mas-

sebevegelse som oppsto hver gang den var i fare, og undertrykte det væpna sjølforsvaret som deler av venstresida fremmet.²⁾

I motsetning til Allendes folkefront i Chile er det ingen organisasjoner i IU som støtter teorien om den fredelige overgangen til sosialismen.

IU i Peru har enda ikke hatt mulighet til å danne regjering, eller stå fram som et alternativ. Den endelige kursen til IU er heller ikke fastlagt. Den har to store muligheter. Den ene er å ta en bestemt revolusjonær orientering og konsolidere seg som en demokratisk-revolusjonær og sosialistisk enhet. Den andre er å utvikle seg til en fornyta utgave av sosialdemokratiet, presset fra høyre og kritikken fra reformismen. For tida arbeider de peruanske marxist-leninistene for å bevare enheten i IU og utvide dens aksjonsradius. De forsøker å kjempe for å beholde en konsekvent folkelig og revolusjonær linje, tilpasset omstendig-

VALGRESULTAT I PERU 78–83 (%)

Valgresultatene fra Lima viser at IU nå har blitt det største partiet i hovedstaden. Det samme gjelder for mange andre prefekter og provinser. Alfonso Barrantes, formann i IU, er nå borgermester i Lima.

3. VERDEN

hetene. Samtidig må de ta avstand fra parlamentariske illusjoner og militaristisk politikk i venstrefrakk.

IU og den revolusjonære volden

Alfonso Barrantes, formann i IU og nåværende borgermester i Lima sa i sin tale ved avslutninga av den sis-

Muligheten for at IU kommer i regjeringsposisjon er fremdeles til stede. Det er ikke dette som ville være galt. Feilen ville være å gjenta UP i Chile, som trodde de hadde makta så snart de satt i regjeringa.

te kommunevalgkampen 8. november 1983:

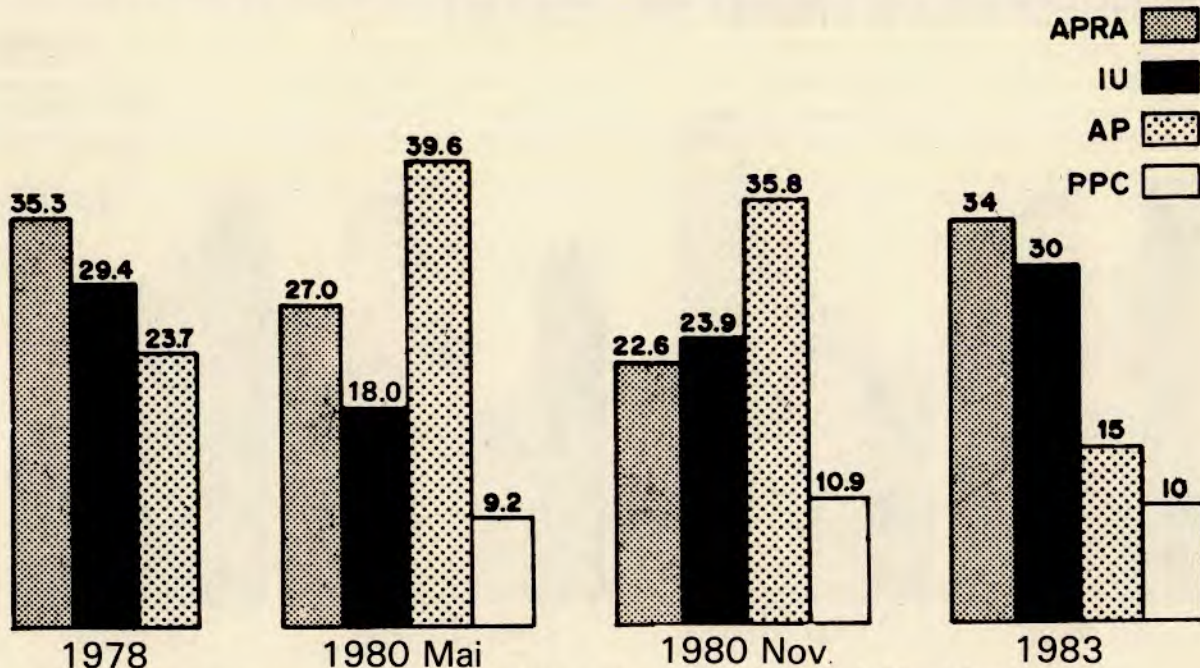
«Vi mener at vold er negativ og avskyelig når den blir brukt til å undertrykke og gjøre folk til slaver, når den brukes til å utnytte folkets vilje og når den mis-

brukes i folkets navn. Men når vold utløses av et organisert folk er det en fruktbar og skapende vold. Slik var volden under den franske revolusjonen, og volden som ga USA sin uavhengighet. Slik som volden i den meksikanske revolusjonen ga frukter og var skapende, slik var volden som Lenin og Mao utøvde i Russland og Kina. Og det er denne samme fruktbare volden som San Martin og Bolivar sto for da de ga oss fedreland og frihet gjennom sin frigjøringskamp. I dag fortjener de taknemligheten og beundringen til alle folk i Latin-Amerika.» (El Dario 12.11.83)

«Revolusjonært å stille et alternativ for massene»

I dagens Peru opplever vi en akutt økonomisk krise og en økende politisk og sosial polarisering. Dette kan drive fram en revolusjonær situasjon. Det ville være sjølmord for de revolusjonære kreftene å begrense folkets og arbeiderklassens kamp til den økonomiske kampen, til reformer generelt eller til en reint opposisjonell rolle. Dette ville virkelig være å gå på akkord med de reaksjonære klassene.

VALGRESULTAT I HOVEDSTADEN LIMA 78-83 (%)

IU er en front av de 6 viktigste partiene på venstresida i Peru. Søsterpartiet til AKP(m-l) deltar i denne fronten. APRA regnes i dag som venstre-sosialdemokratisk. APRA fikk oppslutning fra arbeiderne og middelklassen i 30-åra da de lovt reformer. Etter 1945 fikk det en dominerende rolle i det politiske livet, men viste seg da lite reformduelig i praksis. PPC er «kristelig-demokratisk». AP er det nåværende regjeringspartiet.

Den daglige interessekampen og opposisjonen er ikke en revolusjonær kamp i seg sjøl, hvor radikal den enn er, og uansett hvor mange mennesker som deltar. Å begrense seg til denne kampen er rein reformisme. For at den revolusjonære styrken skal vokse for eventuelt å ta statsmakta, kreves det alternativer som forener kampen for reformer med kampen for revolusjonen. I Peru i dag spiller følgende parole en slik rolle: «En demokratisk, patriotisk, uavhengig og folkelig regjering.» Det som definerer seg som den peruanske venstresida har ikke noe imot å danne regjering, sjøl om det grunnleggende målet er at arbeiderklassen og det arbeidende folket tar statsmakta. Muligheten for at IU kommer i regjeringsposisjon ved valg er fortsatt tilstede. Det er ikke dette som ville være det gale. Feilen ville være å gjenta UP i Chile, som trodde de hadde statsmakta så snart de satt med regjeringa.

Får IU regjeringsmakt, bør den bruke den til å samle opp de revolusjonære kreftene og støtte seg på spirene til det nye demokratiet som de peruanske folkemassene allerede holder på å skape; som Forsvarsfrontene; de Folkelige Forsamlingene og Massenes sjølforsvar. Generelt må IU i en slik situasjon støtte alt som kan tjene til å forsvare sin regjering og bringe arbeiderklassen og det arbeidende folket nærmere erobringa av statsmakta. I dag er parolen «En demokratisk, patriotisk, uavhengig og folkelig regjering» en propaganda- og agitasjonparole som tjener til å uttrykke ønsket til de breie folkemassene om å forsvare de direkte demokratiske rettighetene, den nasjonale sjølråderetten og folkets velferd. Kravet om en alternativ regjering innebærer å

I Peru har trotskistene hittil representert den samme økonomistiske strømninga som Lenin kjempet mot i Russland i begynnelsen av dette århundret, en strømning som mente at arbeiderne bare skulle kjempe for bedre lønninger og ikke delta i den politiske kampen.

kaste ut de reaksjonære som sitter i regjeringa, det innebærer at massene forstår at de kan forandre sin verden og at programmet til IU innebærer en slik forandring av Peru.

Dette er ikke parlamentarisme. Det er å delta i kampen, for å avsløre parlamentet og dets begrensninger for massene. Samtidig bruker en parlamentet til å agitere for en revolusjonær politikk, en revolusjonær løsning som ikke parlamentet kan gi. I det øyeblikk massene forstår nødvendigheten av å hive parlamentet vil

Alfonso Barrantes, formann i IU, og borgermester i Lima, er en populær politiker i Peru.

en ha en revolusjonær situasjon. I og med at IU fikk flertall i viktige kommunestyre over hele landet i kommunevalget nå sist, bl.a. i hovedstaden Lima, har de fått muligheten til å vise at de ikke bare er et protest- og opposisjonsalternativ, men også et alternativ når det gjelder et annet styre, en annen politikk, som betinger arbeiderklassens og det arbeidende folkets ledelse og deltakelse. Alvoret i Perus problemer i dag krever en breiest mulig enhet i folket. Generelt bør enheten omfatte alle klasser og deler av klasser som berøres av og går imot den anti-nasjonale og anti-folkelige politikken til *Accion Popular* (AP) og *Partido Popular Cristiano* (PPC).³⁾

Brei aksjonsenhet

De to viktigste regjeringsalternativene er i dag IU og APRA.⁴⁾ Mens APRA representerer den reformistiske borgerlige opposisjonen, «hans majestets lojale opposisjon», representerer IU en revolusjonær opposisjon. Uavhengig av de programatiske og strategiske forskjellene mellom IU og APRA, har de noen sammenfallende taktiske interesser. Disse uttrykker seg i en aksjonsenhet på noen områder, som det parlamentariske og faglige. En aksjonsenhet som springer ut fra begges behov for å stå sammen mot hovedfienden, sjøl om de går hver for seg pga ulikhetene. En «opposisjonens aksjonsenhet» hvor begge parter slåss om hegemoniet. Det er bare de mest reaksjonære delene av det peruanske samfunnet som tjener på at arbeiderklassen begrenser seg til å oppnå økonomiske forbedringer og isolerer seg fra de andre undertrykte og utbyttede klassene, slik som trotskistenes politiske alternativ hittil har gått ut på. I Peru har trotskistene representert den samme økonomistiske retninga som Lenin kjem-

3. VERDEN

pa mot i Russland i begynnelsen av dette århundre; en strømning som mente at arbeiderne bare skulle kjempe for bedre lønninger og ikke delta i den politiske kampen.

Innafor IU fins det partier med forskjellig ideologi og politikk, og dermed fins det uenighet. En har hittil klart å behandle uenighetene på en korrekt måte. Fellesprogrammet forener dem, og enheten har kostet så mange anstrengelser og ofre at den i dag er grunnleggende.

Terrorisme er ikke revolusjonær vold

Mange prøver å knytte bevegelsen Sendero Luminoso (SL) til ml-partiet PC del P (Partido Comunista del Peru). Riktignok er SL leda av en av de to «venstre»-sekteristene som i begynnelsen av 60-åra isolerte partiet fullstendig fra massene, med mye venstreprat og lite massearbeid. (I PC del Ps historie kalles denne perioden for Paredes/Guzman-perioden. Den selvsamme Guzman er det som har stått i ledelsen for SL.)

På samme måte som den peruanske trotskismen har mye felles med den russiske økonomismen fra begynnelsen av dette århundret, er deres forhold til Sendero Luminoso svært likt forholdet mellom økonomismen og terrorismen i Russland på den tida. I begge tilfeller undervurderer økonomistene og terroristene massenes revolusjonære aktivitet, de dyrker spontaniteten og

Terrorismen oppstår som et uttrykk for håpløsheten til grupper dømt til fattigdom, slik som de lavere mellomlaga og bondebefolkningen i de fattigste delene av landet.

prøver å erstatte massene i den aktive rollen de bør spille i sin egen frigjøring. Begge ser på den politiske kampen som oppgava til den opplyste fortroppen *på vegne* av massene.

Volden i Peru har blitt et av de største politiske og sosiale problemene: dens institusjonalisering er ett av flere tegn på at den sosiale orden er ustabil. I en situasjon med økende vold i det peruanske samfunnslivet; både den «offisielle» politivolden og veksten i organisert kriminalitet (væpna ran, narkotikatrafikk osv.) oppstår SLs terrorisme. Den oppstår som et uttrykk for håpløsheten til grupper dømt til fattigdom, slik som de lavere mellomlaga og bondebefolkninga i de fattigste delene av landet. Derfor har Ayacucho og Andahuaylas vært Sendero Luminosos' viktigste operasjonsområder.

Meningsforskjellene mellom marxist-leninistene i Peru og SL er ganske store. Det dreier seg ikke bare om hvorvidt dette er tidspunktet for å starte væpna kamp. Det dreier seg heller ikke om reint taktiske uoverens-

temmelser. Disse forskjellene fins, men meningsforskjelleneer også teoretiske og ideologiske. SL erklærer seg sjøl som «marxist-leninist-maoistisk». Men deres meninger og aksjoner står i virkeligheten diametralt i motsetning til den revolusjonære praksisen og teorien som grunnleggerne av den vitenskapelige sosialismen utviklet. SL har ikke nøydt seg med å gi sine anarkistiske oppfatninger et skinn av fraser fra Marx, Lenin og Mao. De har i tillegg skapt en «fjerde etappe i marxismen», den såkalte «Kamerat Gonzalos tenkning» som visstnok skal utgjøre en «teoretisk fornying og berikelse» av marxismen, men som i virkeligheten er en revisjon fra «venstre».

De har tatt avstand fra alle enhetsalternativer og kaster like gjerne bomber mot IU-kontorer som mot militære mål. SLs messianisme når de utroligste høyder. De regner seg ikke bare som det peruanske folkets frelsere og fortropp i den peruanske revolusjonen. De erklærer seg sjøl som «fortroppen i verdensrevolusjonen», og lederen «kamerat Gonzalo» omtales som «den eneste ledelse for verdensrevolusjonen, vårt parti og vår revolusjon.» (Caretas nr. 715, sept. 82). I praksis blir denne messianismen en nesten religiøs fanatisme og sjefens autoritet blir som en kirkeleders.

SLs vilkårlighet og spontanitet kommer av at for dem er ikke revolusjonen en historisk nødvendighet underlagt påviselige lover og produkt av en konkret virkelighet, men heller et resultat av av enkeltmenneskers og gruppers uttrykte ønsker og av individenes vilje. For SL er det konstant krise i Peru; derfor trengs det kun en opplyst fortropp som kan lede folkets vilje mot den væpna kampen som massene «roper etter» — så er revolusjonen der. SL sier: «Utenom makta, er alt bare en illusjon», og leda av denne tesen forakter de alle nære krav og gjør makta til en fetisj som, bare den blir erobra, løser alt.⁶⁾ De adskiller fullstendig kampen for reformer fra kampen for revolusjonen. Deres dyrking av vold bringer dem opp i militarismen, og terrorisme og andre voldelige kampformer blir nesten deres eneste aktivitet. Den ekstreme sekterisme får dem til å bruke kaldblodig mord som metode. Ikke bare til å ta påståtte «klassefiender», men mange ganger mot vanlige folk blant massene som ikke deler deres ideer, eller ikke følger deres direktiver; men også til å tvangsrekruttere nye medlemmer og for å holde på den interne disiplinen.

Som et ledd i kampen mot den kinesiske ledelsen, som de anklager for å være revisjonistisk, har de planta bomber i den kinesiske ambassaden i Lima flere ganger. Slik som trotskismen på et bestemt tidspunkt, har SL også hatt en relativ betydning på den politiske arena i Peru. Men deres strategi og taktikk leder dem nå ugjenkallelig til nedslaget. Deres betydning har ikke kommet av deres evne til å påvirke det politiske livet direkte, men ved de propagandistiske konsekvensene av deres terroristiske aksjoner, først og fremst av de som ble utført i hovedstaden. (I for-

bifarten må en si at disse aksjonene mange ganger har tjent som et våpen for reaksjonen, sjøl om dette skjedde uavhengig av SLs vilje). SL prøvde å hindre massene fra å delta i den politiske kampen og stemme mot AP-PPC-regjeringa, ei regjering som står for sult- og pro-yankee-politikk. Ved at dette valget ble gjennomført fikk SL et vik-

Sendero Luminosos (representanter for peruansk terrorisme) messianisme når de utroligste høyder. De regner seg ikke bare som det peruanske folkets frelsere og fortropp, de erklærer seg også som fortropp i verdensrevolusjonen. I praksis blir denne messianismen en religiøs fanatisme og sjefens autoritet blir som en kirkeleders.

tig politisk nederlag. SL gjorde alt for å hindre valgene, men de ble gjennomført over hele landet, også i Ayacucho, et strøk der SL fins og har hatt en relativ stor innflytelse.

Revolusjonen blir voldelig

Peru er i en situasjon med stadig skjerpa klassekamp. En definitiv konfrontasjon mellom de som står for revolusjon og de som står for kontrarevolusjon vil måtte løses voldelig. Borgerskapet i Peru og de militære vil provosere fram en borgerkrig for å skyve vekk faren for en klassekrig. Folket ønsker ikke borgerkrig — marxist-leninistene prøver å skape en nasjonal bevegelse for å hindre dette. Men hvis de herskende reaksjonære klassene og imperialismen tvinger på folket en borgerkrig, vil sikkert det peruanske folket, og med dem marxist-leninistene, slå tilbake og gå imot en slik skitten reaksjonær krig, og mot kuppmakeri og fascisme. De vil gjøre væpna motstand for å forsvare demokratiet, uavhengigheten, framskrittet og velferden til det enorme flertallet av folket i Peru. De peruanske marxist-leninistene vil kjempe med våpen i hånd, men ikke på samme måte som SL gjør i dag. De vil bygge på folkets rike historiske erfaringer og vil jobbe for at massene skal bli den virkelige drivkrafta i sosial forandring og i folkekrigen.

Når de revolusjonære styrker seg, avsløres det falske venstre

Trotskismen er i dag blitt en fullstendig marginal politisk strømning i Peru, samtidig med at SL raskt mister sin politiske betydning.

Rollen IU og innafor den, marxist-leninistene, spiller, blir stadig større.

I et TV-program nylig gjorde trotskistlederen Hugo Blanco en sjølkritikk og anerkjente at trotskismen var bankerott. Seinere ble dette bekrefta av en erklæring fra sentralkomiteen i PRT, der de sier at «den dogmatiske og sekteriske linja» partiet har fulgt «omtrent siden partiets grunnleggelse» i 1978, førte til at det har satt seg imot de ulike enhetsalternativene som er blitt foreslått fra ledelsen av det peruanske venstre fra 1978, og at de har konsentrert seg om å kritisere IU i den siste valgkampen. I tillegg anerkjenner PRT at «IU utgjør rammen for den enhetlige politiske fronten til arbeidsfolk og folket i Peru», at man bør «fremme fellesaksjoner mellom venstrepartiene innafor IU» og at det er «innafor IU at debatten og den demokratiske konfrontasjonen mellom ulike retninger som fins på venstresida bør finne sted.» Og til slutt søker de om å bli medlem av IU. (El Diario, 5.12.83)

En sjølkritikk som kanskje kommer i seineste laget; det er svært lite trotskismen i dag kan bidra med i IU. En kan også spørre seg om sjølkritikken, som er en 180 graders vending og som kommer etter et katastrofalt dårlig valg (bare 1900 stemmer i Lima!), er ærlig ment. Den peruanske trotskismen legger fram den nevnte sjølkritikken samtidig med at virkeligheten bekrefter at trotskismen i Peru er små og ubetydelige grupper i det

Partido Comunista del Peru (Patria Roja) deltar i IU gjennom fronten UNIR. Etter den store seieren ved kommunevalget i 1983 sitter UNIR med borgermestere flere steder i Peru.

3. VERDEN

peruanske politiske liv, mens marxist-leninistene spiller en stadig viktigere rolle. Her ser en forskjellen på revolusjonær marxisme i praksis og «venstre» i ord. Venstre i ord blir før eller siden avslørt av massene.

Det samme gjelder spørsmålet om væpna kamp. Revolusjonære har alltid ment at revolusjoner som en hovedregel må gjennomføres med våpen i hånd. Av dette er det mange som trekker den motsatte konklusjon: alle som fører væpna kamp og kaller seg revolusjonære må nødvendigvis være det. Det er da lett å glemme enkel revolusjonær teori som at revolusjonær væpna

I et TV-program nylig gjorde trotskistlederen Hugo Blanco sjølkritikk og anerkjente at trotskismen var bankerott.

kamp føres under revolusjonære situasjoner, og at den føres parallelt med andre massekamper. Ideen om at en gruppe kan starte væpna kamp som så revolusjonerer massene, eller at en situasjon konstant er revolusjonær så det er bare å sette i gang militært, har spilt fallitt i Latin-Amerika i 60-åra. De to seirende revolusjonene, den cubanske og nicaraguanske, viste at revolusjonær krig er massenes krig mot den herskende klassen. Allikevel tenker vi stadig her i Europa at revolusjonære i den tredje verden måles ut fra om de har starta væpna kamp eller ikke. Spørsmålet om væpna kamp burde jo heller være en gradmåler for den revolusjonære kampen.

«Sendero Luminoso» mener at militæraksjoner i seg sjøl skal bevisstgjøre massene, at situasjonen er konstant revolusjonær i Peru fordi massene der er så undertrykt. Det eneste nye i forhold til 60-års «focos» (gerilja krigsområder) er at Sendero kaller seg for maoister og marxist-leninister. I tillegg har de erklært alle organisasjoner og partier krig. Marxist-leninistene i Peru har gått hardt mot regjeringas krigføring mot Sendero, mot militariseringa av Ayacucho og andre områder i Peru, og for amnesti for Sendero-folka. Senderos svar har vært bomber mot partiets frontkontorer.

Her ser en også forskjellen på revolusjonær marxisme i praksis og i «venstre» ord. Den første står for revolusjonær vold mot undertrykkerne for å vinne statsmakta og der massene organiserer volden. Den andre står for militarisme der volden organiseres og gjennomføres av eliten, på vegne av og uten massenes deltagelse.

Til tross for at parlamentarismen avslører seg og en revolusjonær situasjon ikke er så langt inn i framtida,

er situasjonen i Peru ganske komplisert. Det er store muligheter for parlamentariske illusjoner og at IU glir ut i reformismen. Til nå har den revolusjonære linja vært ledende. Men uansett hvordan det går med IU vil borgerskapet være imot en styrka IU, og faren for at de militære tar makta og slår hardt mot organisasjoner, partier og massene, vil være ganske store. På den andre sida er det vanskelig å agitere for væpna sosialistisk revolusjon og måtte kritisere Sendero Luminosos militaristiske aksjoner, særlig hvis endel av de undertrykte, utsultede massene bifaller dette passivt fordi de synes det er bra at noen gjør noe.

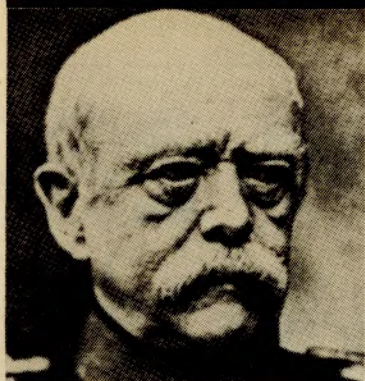
Det ble sagt om valgene i Peru i høsten 1983, at de var et politisk jordskjelv. Særlig synlig var valget av en IU ordfører i Lima, hovedstaden med over fire millioner innbyggere, og der ordføreren er en revolusjonær.

Sannheten er imidlertid at Peru står foran et omfattende politisk jordskjelv, som forøvrig blir lite omtalt i norske aviser og media, muligens fordi de ikke er glade for hvem som står i ledelsen for prosessen der.

NOTER:

1. IU består av FOCEP, PCR, PSR, UDP, PCP og UNIR. UNIR er ml-partiet PCdelPs front. PCP er Moskva-revisjonistisk, PSR er venstresosialdemokratisk, PCR definerer seg som er marxistisk parti, UDP og FOCEP definerer seg som revolusjonære.
2. MIR, deler av MAPU og Partido Socialista, og småpartiene PCR og LCR.
3. Etter kommunevalget høsten '83 har PPC trukket seg ut av regjeringa for å styrke sin posisjon foran parlaments- og presidentvalget i 1985.
4. APRA har hatt en svært varierende rolle i den peruanske klassekampen. I dag spiller de en slags venstresosialdemokratisk rolle, og legger seg tett opptil IU.
5. Bevegelsen kaller seg Partido Comunista del Peru, det samme som ml-partiet. Men ml-partiet har fått tilnavnet «Patria Roja» (rødt fedreland) etter avisa. Sendero Luminoso (opplystestien) hentyder til et slagord om å følge Mariateguis opplyste sti. Mariategui var grunnleggeren av den peruanske kommunismen.
6. Samme teorien ble utvikla av forskjellige Cuba-inspirerte geriljabevegelser i Latin-Amerika i 60-åra, den såkalte Foco-teorien.

HISTORISK MATERIALISME

Er det de store menn....

HVA ER HISTORIAS DRIV- KRAFT?

I AKP(m-l)s prinsippprogramdiskusjon har den historiske materialismen blitt et viktig strids-spørsmål. For å stimulere til videre debatt trykker Røde Fane to artikler fra en lignende debatt som pågår i Sverige. Begge forfatterne er redaksjonsmedlemmer i tidsskriftet Clarté.

BLA OM

...eller er det folket som skaper historia?

HISTORISK MATERIALISME

KLASSEKAMPEN ER HISTORIAS MOTOR

Er det en løsning for den historiske materialismen å forkaste tesen om at det er produktivkraftenes utvikling som driver historia framover? Kan man isteden slå fast at det er klassekampen som er historias motor?

Det Kommunistiske Manifestets første kapittel blir innledet med «Hele samfunnets historie fram til nå er historien om klassekamp.» Men det var ikke Marx og Engels som først analyserte historien med begrepet klassekamp. Det hadde borgerlige historikere gjort i kjølvannet av den franske revolusjonen, og eksistensen av klasser og klassekamp var knapt noe som det var nødvendig å bevise for et radikalt publikum i revolusjonsåret 1848.

Marx og Engels' store fortjeneste var å forene en klassekampinnrettet synsvinkel med en forklaringsmodell som ga de materielle forholdene — ikke Gud eller «store menns» idéer og vilje — en avgjørende rolle i den historiske utviklingen.

Å vise til det materielle som det avgjørende i historien var i og for seg heller ikke noe nytt. I opplysningstiden hadde f.eks. teorier om klimaets betydning for den menneskelige kulturens utvikling fått stor utbredelse. Men for Marx og Engels var den viktigste materielle determinanten (avgjørende faktor) menneskenes aktive virksomhet for å forandre naturen, altså *arbeidet* eller *produksjonsprosessen*. Den historiske materialismen som de skapte på dette grunnlaget sammenfattes av Marx i følgende berømte avsnitt i forordet *Til kritikken av den politiske økonomi*:

«Det alminnelige resultat, som jeg kom til, og som, da det først var vunnet, tjente som ledesnor i mine studier, kan kort formuleres slik: I sitt livs samfunnsmessige produksjon trer menneskene inn i bestemte, nødvendige, av deres vilje uavhengige forhold, produksjonsforhold, som svarer til et bestemt utviklingstrinn av deres materielle produktivkrefter. Summen av disse produksjonsforhold danner samfunnets økonomiske struktur,

den reelle basis, som det reiser seg en juridisk og politisk overbygning på, og som bestemte samfunnsmessige bevissthetsformer tilsvarende. Det materielle livets produksjonsmåte er bestemmende for den sosiale, politiske og åndelige livsprosessen overhodet. Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres væren, men omvendt deres samfunnsmessige væren, som bestemmer deres bevissthet. På et visst trinn i sin utvikling kommer samfunnets materielle produktivkrefter i motsetning til de rådende produksjonsforhold, eller, hva som bare er et juridisk uttrykk for det samme, med de eiendomsforhold, som de til nå har beveget seg innenfor. Fra å være produktivkraftenes utviklingsformer forvandles de til å være lenker for dem. Da inntreffer en periode med sosiale revolusjoner.»

(Marx/Engels, *Udvalgte skrifter*, Tiden, København. Oversatt til norsk av red.)

Produktivkraftene bestemmer produksjonsforholda

Vi finner i dette avsnittet de grunnleggende begrepene i den historiske materialismen: *produktivkrefter*, *produksjonsforhold* (som også kalles økonomisk basis. Men vær klar over at mange marxister også inkluderer produktivkraftene i dette begrepet.) og *overbygningen* av institusjoner og ideologier.

Men Marx definerer ikke bare noen begreper, han setter dem også i et bestemt forhold til hverandre, et forhold som vi kan sammenfatte i to påstander:

1. Produktivkraftene bestemmer produksjonsforholdene som igjen bestemmer overbygningen.
2. Det er forandringer i produktivkraftene som tvinger fram forandringer i produksjonsforholdene og overbygningen.

Marx ser på denne måten utviklingen av menneskets produktive virksomhet som den viktigste drivkraften i den historiske utviklingen. Sagt på en annen måte: Forandringer i produksjonsforholdene og overbygning er i en viss forstand et utilsikket resultat av menneskenes kamp mot naturen.

Dette kan stå i motsetning til Manifestets påstand

om at historien handler om klassekamp, men gjør det ikke. Klassekampen var for Marx og Engels midlet, eller mekanismen, som produktivkreftene utøvde innflytelse over produksjonsforhold og overbygning gjennom. Deres historieteori er derfor ikke deterministisk i den forstand at historien forandres i en viss retning uansett hva menneskene foretar seg i klassekampen, men i den forstand at det er uunngåelig at mennesker, avhengig av hvilken klasse de tilhører m.m., kommer til å opptre på bestemte måter i klassekampen. («Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres væren, men omvendt deres samfunnsmessige væren, som bestemmer deres bevissthet.») Nærmere bestemt er det uunngåelig at de politiske linjene som er til fordel for produktivkreftenes videre utvikling kommer til å seire i klassekampen, før eller senere.

Overbygningas sjølstendighet

«forordet» kan sies å representere den historiske materialismen i en rendyrket skisseform. I andre sammenhenger utviklet og modifiserte Marx og Engels sine standpunkter. I 1890 skrev Engels i et brev til J. Bloch:

«... Ifølge det historisk materialistiske grunnsynet er det virkelige livets produksjon og reproduksjon de faktorer som til syvende og sist avgjør historiens gang. Hverken Marx eller jeg har hevdet noe annet på dette punktet. Om noen vil forvrengte dette til at det er økonomiske momenter alene skulle være det avgjørende, blir hele tesen med en gang abstrakt, absurd og intetsigende. Den økonomiske situasjonen utgjør grunnlaget, men overbygningens ulike bestanddeler — klassekampens

Marx ser på utviklingen av menneskets produktive virksomhet som den viktigste drivkraften i den historiske utviklingen. Forandringer i produksjonsforholdene er i en viss forstand et utilsiktet resultat av menneskenes kamp mot naturen.

Ola Inghe mener at for Marx og Engels var menneskets aktive virksomhet for å forandre naturen, altså arbeidet og produksjonsprosessen den avgjørende faktoren i historia. Men Inghe mener at denne tesen bør modifiseres.

HISTORISK MATERIALISME

Ola Inge slår fast at for Marx og Engels bestemmer produktivkreftene produksjonsforholdene, som igjen bestemmer overbygningen. Men ved bl.a. vise til Engels brev til Bloch fra 1890, mener han det er grunnlag for å bruke begrepet «bestemmer» i en forholdsvis vid betydning.

politiske uttrykk og dets konsekvenser — de forfatninger, som etter et politisk sammenstøt opprettes av den seirende klassen, de juridiske formene, ja til og med de virkninger disse politiske sammenstøtene får på de kjempendes tenkemåte; politiske, juridiske og filosofiske tankeganger, religiøse forestillinger og hvordan de videreutvikles til dogmatiske systemer — alt dette påvirker også historien og får ofte en avgjørende betydning for den historiske styrkeprøvens framtredelesformer. Gjennom en vekselvirkning av alle disse faktorene fastslås den økonomiske utviklingens nødvendighet midt i den uendelige mengden av tilfeldigheter (...). Om det ikke forholdt seg på denne måten ville det være lettere å analysere historiske epoker enn å løse en enkel førstegradsligning. (...) Ungdommen har fra tid til annen overbetonet den økonomiske sidens betydning, og Marx og jeg har vitterlig også vår del av skylden for at dette har skjedd. Etter som hovedprinsippet ble fornektet av våre hovedmotstandere, ble vi tvunget til å innprente det med så stor styrke at de andre momentene i denne vekselvirkningen ikke alltid ble behandlet med tilstrekkelig grundighet. Men når man skulle tillempe den i praksis ved å belyse en historisk periode ble situasjonen en annen; da kunne ingen feil tolereres. Dessverre kan folk ofte tro at de behersker en ny teori helt og holdent så snart de har tilegnet seg dens hovedprinsipper, som de til og med kan ha misforstått. Det er dessverre ikke mange av den senere tidens «marxister» som kan gå helt fri for denne feilen, for det har virkelig blitt produsert en oppsiktsvekkende mengde sludder i denne genre...»

(Marx/Engels, Brev, Gidlund. Oversatt til norsk av red.)

Det er altså ikke bare økonomien som styrer. Vi kan snakke om produksjonsforholdenes og overbygningens relative sjølstendighet (autonomi). Derav følger også at områder som politisk teori, vitenskap, kunst og ideologi til en viss grad også utvikles utifra sine egne, inneboende lovmessigheter, som derfor må studeres for seg og bygges sammen med den historiske materialismen om denne skal utvikles til en mer fullstendig teori og en mer effektiv veiledning til handling.

Dessverre skjedde det forholdsvis lite på dette området etter Marx og Engels. En av årsakene var at marxismen også seinere kom i en situasjon der oppgaven med å propagandere og forsvare det allerede oppnådde grunnlaget, framstod som overskyggende for de marxistiske teoretikerne. (Kautsky og Plechanov er to viktige teoretikere innenfor denne tradisjonen.)

En annen nærbeslektet årsak, som er framsatt av bl.a. Gramsci (og gjentatt av Tron Øgrim i *Marxismen — vitenskap eller åpenbaringsreligion?*) er at denne «enkle» marxisme var lett å vinne oppslutning for blant de brede massene, der den ble forvandlet til en «folkereligion» med sterke fatalistiske og messianske innslag.

Den historiske materialismen ble kastret

Dette hadde sin pris. For revisjonistene i den 2. Internasjonale, som ville forsone den sosialdemokratiske bevegelsen med imperialismen, var det bra at det manglet en, med den historiske materialismen godt forent, politisk teori. «Vent til tiden er moden», kunne de si til arbeidermassene, «og la oss i mellomtiden ta hånd om politikken via parlamentet». Den historiske materialismens revolusjonære sprengkraft ble kastret ved at klassekampens betydning ble nedtonet til fordel for en mer rendyrket økonomisk determinisme, der produktivkreftenes utvikling mer direkte og gradvis forvandlet overbygningen.

Den historiske materialismens revolusjonære sprengkraft ble kastret ved at klassekampens betydning ble nedtonet til fordel for en mer rendyrket økonomisk determinisme.

Mot dette reagerte Lenin og Den 3. Internasjonale ved å gå tilbake til den dialektiske og historiske materialismen i dens opprinnelige form. Men med visse unntak (f.eks. partiteorien, det nasjonale spørsmålet, doktrinen om de revolusjonære gjennombruddenes lokalisering til imperialismens svakeste

HISTORISK MATERIALISME

lenker) løste de ikke problemet med overbetoningen av økonomiens betydning i den historiske materialismen, som tvert imot ble ennå mer kodifisert av Bucharin og Stalin.

Istedet ble viktige element i det som kunne bli en mer fullstendig historisk materialisme utviklet av borgerlige idealister, eller av idalismeinspirerte marxister i et akademisk miljø isolert fra både den reformistiske og den revolusjonære arbeiderbevegelsen.

Lærdommen av dette er at utviklingen av den historiske materialismen ikke i lengden kan skje adskilt fra den politiske praksisen, men bare i en revolusjonær arbeiderbevegelse som har gjort opp med dogmatismen. I oppgjøret med dogmatismen må det da inngå en bevissthet om behovet for forskning og debatt om teoretiske spørsmål, også om spørsmål som ikke er av direkte betydning for dagspolitikken.

Hvordan komme videre?

Spørsmålet er om det holder å postulere en viss tilbakevirkende kraft fra overbygningen til basisen og fra produksjonsforholdene til produktivkreftene, for å gjøre den historiske materialismen troverdig. Mange marxister tviler på dette i dag, under påvirkning både av historiske fakta og av at sosialismen har vist seg vanskeligere å oppnå enn ventet, til tross for revolusjoner som knuste kapitalismen i enkelte land og til tross for produktivkrefter som er langt mer utviklet enn på Marx' tid. «I siste instans» burde jo likevel produktivkreftenes utvikling ha slått igjennom, selv

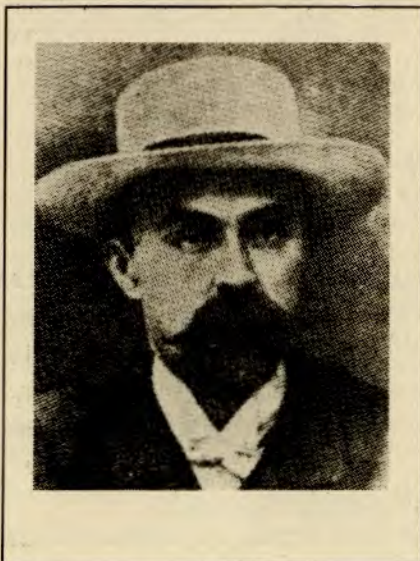
om man forutsetter en viss vekselvirkning mellom «nivåene».

Klassekampen — ikke produktivkreftene — som historias motor?

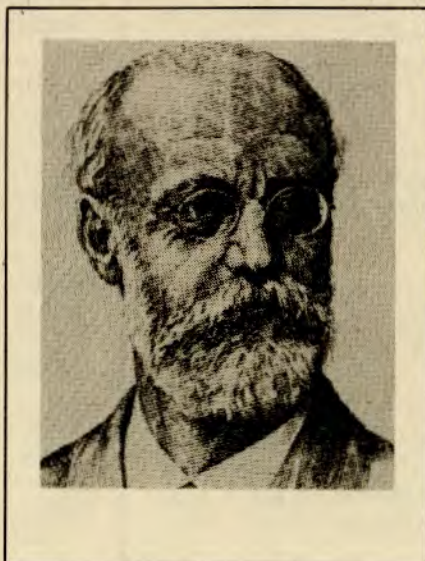
En tenkelig løsning på problemet er å forkaste eller modifisere tesen om at det er produktivkreftenes utvikling som driver historien framover, og i stedet si at

En tenkelig løsning er å forkaste eller modifisere tesen om at det er produktivkreftenes utvikling som driver historien framover, og istedet si at det er klassekampen.

det er klassekampen. Dermed får naturligvis produksjonsforholdene og også overbygningen en langt større betydning som dynamisk faktor enn Marx tenkte seg. (Men legg merke til at tesen om at produktivkreftene bestemmer produksjonsforholdene og disse igjen overbygningen, ikke behøver å forkastes, om man med «bestemmer» mener «setter grenser for». Et veinett bestemmer hvor man kan kjøre, men ikke hvor man velger å kjøre innenfor veinettet.) Den engelske sosiologen Perry Anderson skriver f.eks. om

Inghe mener at den historiske materialismen ikke ble utviklet fordi marxistene ble henvist til å forsvare det som allerede var oppnådd. Han mener Kautsky og Plechanov er representanter for denne tradisjonen.

Ola Inghe mener Mao stod nært et standpunkt som framhever produksjonsforholdene til tross for at Mao i verk som «Om motsigelsen» nøyer seg med å si at produksjonsforholdene bare «under visse betingelser» spiller hovedrollen.

HISTORISK MATERIALISME

1300-tallets føyale krise i Vest-Europa:

«For en av de viktigste lærdommene, som et studium av den europeiske føydalismens store sammenbrudd gir, er at det typiske «mønsteret» av en produktjonsmåte i krise — i motsetning til en vanlig oppfatning blant marxister — ikke kjennetegnes av at kraftige (økonomiske) produktivkrefter triumferende bryter igjennom i forhold til tilbakeliggende (sosiale) produktjonsforhold, og prompte oppretter en høyere produktivitet og et høyere samfunn på dets ruiner. Tvert imot tenderer produktivkreftene i almenhet til å stagnere og gå tilbake innenfor de eksisterende produktjonsforholdene; disse må selv først radikalt forandres og omorganiseres før nye produktivkrefter kan skapes og kombineres til en fullkommen ny produktjonsmåte. Med andre ord forandres produktjonsforholdene i almenhet før produktivkreftene i en overgangsperiode, og ikke omvendt. De umiddelbare virkningene av den vest-europeiske føydalismens krise var derfor ikke noen rask frigjøring av ny teknologi hverken innenfor industri eller jordbruk; dette skjedde først etter et betydelig tidsintervall. Dets direkte og avgjørende konsekvens var snarere en gjennomgripende sosial omforming av den vesteuropeiske landsbygda.»

(Övergångar från antiken till feodalismen, Cavedors, 1977)

Mao Zedong stod nært et slikt standpunkt, selv om han i teoretiske verk som *Om motsigelsen* nøyer seg med, i tråd med Engels, å betoen at «under visse betingelser (kan) slike sider som produktjonsforholdene, teorien og overbygningen spille den viktigste og avgjørende rollen.» Men tesen om at klassekampen fortsetter å være tilspisset langt inn i sosialismen, parolen med «å sette politikken i høysetet» og teorien om gientatte kulturrevolusjoner tyder på at «visse betingelser» for Mao kunne omfatte hele historiske perioder.

Spørsmålet om produktivkrefter kontra klassekamp som drivkraft er viktig å løse for den historiematerialistiske teorien. Det er ikke sikkert at svaret er enten eller; forholdet kan f.eks. variere i forskjellige historiske perioder. Den økte kunnskapen om de historiske utviklingslovene som den historiske materialismen forsøker å skape bør rimeligvis i seg selv innebære at menneskenes muligheter til aktivt å bestemme sin historiske skjebne øker.

Denne artikkelen har tidligere stått i «Gnistan». Et avsnitt på slutten av den artikkelen er ikke med her. Der behandlet Ola Inghe hvordan forskjellige historiske samfunnsformasjoner kunne kategoriseres.

FORSVAR FO

Benny Andersson skriver i denne artikkelen at både Lenins og Maos politiske strategier bygde på analyser av økonomien. Han er uenig i at det var linjen med å sette produktivkreftene i sentrum som førte til kontrarevolusjonen i Sovjet.

Av Benny Andersson

Historiematerialismens kanskje viktigste grunnsten er tesen om at en produktjonsmåte aldri går under så lenge den har økonomisk livskraft (muligheter til å videreutvikle produktivkreftene). Helt siden kulturrevolusjonen i Kina har mange av oss, mer eller mindre selvutnevnte «maoister», hevdet at denne s.k. tese om produktivkreftene tvertimot utgjør nøkkelen til både det klassiske sosialdemokratiet og den moderne revisjonismen. Det sies at tesen leder til en evig venting på at «tiden skal bli moden» og forhindre den «umiddelbare revolusjoneringen av produktjonsforholdene», som vi, selvutnevnte, maoister har sett som kjernen i Maos gjenoppretting av en revolusjonær marxisme. Dermed havner vi i idealisme. Alt er mulig bare tilstrekkelig mange vil...

Hvis ikke evnen til å videreutvikle produktivkreftene har avgjørende betydning for den politiske strategien — hvorfor viet da Marx storparten av sine produktive år til å utforske kapitalismens begrensninger i dette henseende? Hva så med 1848? Og Pariserkommunen. Skulle man ikke ha gjort opprør? I sitt berømte forord (fra 1895) til nytugaven av «Klassekampen i Frankrike», vurderer Engels sine og Marx analyser fra 1848. Bl.a.:

«Måtte ikke under slike forhold alle utsikter foreligge, for at minoritetens revolusjon skulle slå over i majoritetens? Historien har korrigert oss og alle som tenkte på lignende måte. Den har klargjort at det økonomiske utviklingsnivået på kontinentet da ennå ikke var modent for en avskaffelse av den kapitalistiske produktjonsmåten.»

Litt lenger fram tar han opp Pariserkommunen på samme måte:

«Og ennå en gang viste det seg, hvor umulig denne arbeiderklassens maktovertagelse var, ennå tjue år etter den tid som vi skildret i vårt skrift.»

Løsrevne sitat? Eller var Engels kanskje reformist, mens Marx derimot...? Men her forelig-

OR HERR PRODUKTIVKRAFT

ger ikke noen som helst meningsforskjell mellom de to portalfigurene. Tvert imot:

«Kanskje henviser du til Pariserkommunen, men bortsett fra det faktum at det bare var en bys opprør under eksepsjonelle forhold, så var Kommunens majoritet ikke sosialistisk på noe vis, og kunne heller ikke være det. Med et minimum av sunn fornuft skulle den likevel ha kunnet oppnå et for folket brukbart kompromiss med Versailles — det eneste som kunne oppnås på dette tidspunkt.» (Marx i brev den 22/2, 1881. *Writings on the Paris Commune.*)

Arbeiderklassens økonomiske erfaring fra den direkte produksjonsprosessen kan aldri — uansett arbeidsdeling — spontant frambringe en adekvat politisk bevissthet.

Spørsmålet om evnen til å utvikle produktivkreftene er avgjørende for såvel klasseanalyse som politisk strategi og den har ligget bak så godt som alle større kamper i marxismens korte historie.

Den kanskje viktigste gjelder reform eller revolusjon. Så lenge et system har økonomisk livskraft, så lenge det også finnes rom for reformer, behøver ikke spørsmålet om revolusjon å stilles. Og det stilles heller ikke. Bærebjelken i Bernsteins reformisme er ikke at han spurte om «tiden er moden», men at han ga et *benektende* svar. Dvs. i hans angrep på Marx økonomiske doktriner: krisemekanismene, klassepolariseringen, osv. I følge Bernstein, hadde kapitalismen ikke på noen måte mistet sin evne til fortsatt rask økonomisk utvikling. Og, helt i motsetning til Marx' analyse i *Kapitalen*, så behøvde den heller ikke gjøre det. Tiden var ikke moden. Og skulle heller aldri bli det, takk og lov! På basis av denne *økonomiske* analysen kunne Bernstein redusere sosialismen til et moralsk spørsmål.

Mot dette hevdet Lenin, Rosa Luxembourg, m.fl. at tiden allerede var moden. Kapitalismen hadde, i og med monopolenes og finanskapitalens

framvekst, i store trekk uttømt sine muligheter til å utvikle produktivkreftene og kunne derfor bare avle reaksjon på alle områder. Kjernen i argumentasjonen, som lå til grunn for Oktoberrevolusjonen og den 3. Internasjonals kommunisteriske partier, er imperialismeteorien. Fra denne *økonomiske* analysen trekker Lenin sine kontroversielle politiske doktriner på denne tiden (omtrent 1914 og framover). Derfor er også den populære tesen om Lenin som *politisk* kuppemaker («blanquist») både feilaktig og kunnskapsløs.

På samme måte bygger Lenins strategi før 1914 på hans *økonomiske* analyse av kapitalismens utvikling i Russland.¹⁾ Kjernespørsmålet var: kunne kapitalismen og dets produktivkrefter utvikles i det «tilbakeleggende» Russland eller ikke? Ved å overføre Marx undersøkelse av den opprinnelige akkumulasjonen på datidens Russland, lyktes Lenin å vise at en kapitalistisk utvikling allerede var i full

Kommunarder under Pariserkommunen. Benny Andersson påviser i denne artikkelen at både Marx og Engels mente det ikke var mulig å opprette sosialisme i Europa i 1871. Marx skrev at det eneste Pariserkommunen kunne ha oppnådd var et brukbart kompromiss med Versailles.

HISTORISK MATERIALISME

gang. Men det var en særegen utvikling, der borgerskapet var for svakt til å kunne lede kampen mot det føydale tsarveldet. Fra denne meget grundige empiriske økonomiske analysen, utledet Lenin sin politiske strategi: revolusjonens borgerlig-demokratiske karakter, arbeiderklassens ledende rolle, bøndene som viktigste forbundsfelle, osv.

Folkevennene og Trotsky («den permanente revolusjonen») angrep Lenins, som man sa, «stadietori», fordi man benektet (eller neglisjerte) hans økonomiske analyse av datidens Russland.

Som jeg nevnte innledningsvis, så har det vært vanlig å holde fram Mao som den store motparten til «teorien om produktivkreftene». Men ta hans grunnleggende analyse av den kinesiske revolusjonens karakter «Om nydemokratiet». Hele klasseanalysen og strategien bygger på *det økonomiske faktum, at imperialismen hadde blokkert Kinas mulighet til å utvikle produktivkreftene* i form av en framvoksende innenlandsk kapitalisme. Om Kina hadde hatt den muligheten, så hadde kommunistenes oppgaver sett helt annerledes ut. Da hadde hovedoppgaven vært, under borgerskapets ledelse, å gjennomføre en klassisk borgerlig-demokratisk revolusjon mot føydalismen.

Linjen med å sette utviklingen av produktivkreftene i sentrum er, mener mange, også kjernen i sosialfascismens framvekst i sovjetstaten. Men det var slett ikke feil av Lenin å sette en stopp for Krigskommunismens katastrofale forsøk på å tillempe den «kulturrevolusjonære» linjen med å «revolusjonere produksjonsforholdene direkte». Visst var det avgjørende å utvikle produktivkreftene raskt i den sultende, luftfattige sovjetrepublikken. Uten en slik utvikling og etterfølgende klassepolarisering på landsbygda var det ingen som helst mulighet for å innføre sosialistiske produksjonsforhold i jordbruket. Slik var Lenins analyse. Derfor NEP-periodens «statskapitalisme» under proletariats politiske ledelse.

Derimot var det en viktig feil når man kopierte kapitalismens *måte* å utvikle produktivkreftene på.

Dermed bidro man til å gjøre arbeiderklassens underordnede stilling i den direkte produksjonsprosessen permanent. Men når Bettelheim m.fl. vil gjøre dette til det avgjørende leddet i arbeiderklassens politiske underordning under en ny herskerklasse er de likevel ute og sykler. For arbeiderklassens *økonomiske* erfaring fra den direkte produksjonsprosessen kan aldri — uansett arbeidsdeling — spontant frambringe en adekvat politisk bevissthet. Det krever en vitenskapelig analyse av hele samfunnet og kan bare tilføres «utenfra», fra den politiske sfæren, gjennom politiske partier og debatter.

Bettelheims økonomistiske analyse ser bort fra politikens avgjørende rolle. Og dermed også fra

manglene på dette området: mangelen på politisk demokrati, fri debatt, osv. Men *der* har vi sannsynligvis de avgjørende hindringene for å utvikle arbeiderklassens og dens forbundsfellers politiske bevissthet og initiativ. Og da gjenstod bare «ekspertene» og økte privilegier . . .

Dermed har jeg også antydnet begrensningene i den kinesiske «kulturrevolusjonens gigantiske kamp for å forene industrialisering med demokrati», som vi uttrykte det. Det politiske demokratiet kan ikke erstattes av aldri så avanserte eksperimenter på bedriftsnivå.

En annen begrensning er kanskje antydnet i det standpunkt, som er nært beslektet med de ovenfor nevnte misoppfatninger, som forneker borgerskapets (ja øvrighetens overhodet) en gang progressive og avgjørende rolle i utviklingen av produktivkreftene. Borgerskapet (all øvrighet) sies alltid å være parasittær (snyltende). Men for Marx og Engels derimot, var det nødvendig med «omveien om klasse-samfunnene» for å overvinne «urkommunismens» avgjørende mangel — dets uutviklede produktivkrefter.

Kapitalisten vil i første rekke skjerpe utbyttingen. Javisst. Derfor øker han arbeidsdagen så mye han kan. Men framfor alt innfører han *ny teknikk*. Det er denne, av utbyttingen betingede «*produksjon av relativ merverdi*», som Marx utnevner til den viktigste drivkraften i den gigantiske utviklingen av produktivkreftene som industrikapitalismen har medført.

Og det er fordi kapitalismen etterhvert mister denne evnen — den mer og mer sosiale karakteren av de produktivkreftene den har frambrakt rommes ikke lenger innenfor et system med privat tilegnelse — at sosialismen er nødvendig og mulig.

Av Marx og Engels materialisme følger det bare at økonomien (produktivkreftenes utviklingsnivå og forholdet til produksjonsforholdene) bestemmer det mulige. Menneskenes handlinger bestemmes ikke bare av deres objektive situasjon (deres stilling som «klasse i seg»), men også av deres subjektive kunnskap om denne situasjonen og hva den krever (dvs. graden av klassebevissthet, «klasse for seg»). — Å se bort fra denne diskusjonen og tro at bevissheten er en automatisk refleksjon av økonomien — det er hva jeg kaller for økonomisk determinisme. Derfor er kjernen i Marx' *politiske* problematikk å gripe de prosesser som klassene utvikler en adekvat klassebevissthet (dvs. sosiale innlæringsprosesser) gjennom. Idealismen har viet disse prosessene oppmerksomhet (Marx/Engels: «utviklet den aktive siden . . .») mens materialister både før og etter Marx, har brukt mesteparten av tiden på å fornekte dem.²⁾

Et lysende unntak er Lenin. På den ene siden holdt han fast på Marx' tese om at økonomien be-

stemmer det mulige. Men, i opposisjon til økonomistene, viste han at en adekvat klassebevissthet aldri kan utvikles spontant fra det enkelte menneskets økonomiske erfaring, stilling i den direkte produksjonsprosessen, osv.

Nei, det krever en vitenskapelig analyse av hele samfunnet og den kan bare tilføres arbeiderklassen «utenfra» av dens intellektuelle, organisert som politisk parti.

Lenins tenkning har vitterlig viktige svakheter — selv om vi kommunister har lukket øynene altfor lenge for å slippe å erkjenne deres eksistens. Men disse svakhetene ligger i hovedsak på et annet hold. Bl.a. kommer man aldri utenom en granskning av de økonomiske analysene som Lenin hele tiden forsøkte å bygge sin politiske strategi på.³⁾

Denne artikkelen var opprinnelig et debattinnlegg. Benny Andersson har omarbeidet artikkelen for Røde Fane.

NOTER:

1. At Lenin skifter strategi omtrent i 1914 bunner seg ikke i at han plutselig skulle ha overtatt Trotskys doktrine om «den permanente revolusjonen», e.l., men i *en ny økonomisk analyse*, som stilte den internasjonale kapitalismens uttømte økonomiske livskraft (imperialismeteorien) i sentrum.
2. På den andre siden reduserer den *hegelske* idealismen tenke- og innlæringsprosesser til kulturhistorisk spekulasjon, der både den empiriske virkeligheten og individene og kunnskapsteorien oppløses i verdensånden/den absolutte idéens utvikling. I hvilken utstrekning denne innflytelsen fra Hegel har påvirket marxismen i negativ retning lar jeg her stå ubesvart.
3. Se f.eks. Neil Hardings på alle måter store «Lenin's Political Thought» (MacMillan, London 1983)! Dette verket gjenoppretter Lenin som vitenskapelig marxist, opp mot det massive borgerlige vrengebildets politiske opportunist og kuppemaker.

Referanser:

- Karl Marx: Klassestriderne i Frankrike (Gidlund, 1971)
- Karl Marx and Friedrich Engels: Writings on the Paris Commune (ed. Hal Draper. Monthly Review Press, 1971)
- Mao Tsetung: Om nydemokratiet, Utvalgte skrifter.

Nå er vi inne i den andre fasen av den industrielle revolusjonen. Datateknologien erstatter mer og mer av den menneskelige arbeidskraft, også innator områder vi før anså som umulige å erstatte. Hva har så dette å si for utviklinga av klassene?

NY FASE I DEN INDUSTRIELLE REVOLUSJON

Bla om!

KLASSEANALYSE

Hva skjer med klassene fram til år 2000?

Det er halseløs gjerning å ville svare på spørsmålet i tittelen. Men vi kan si NOE. For vi er i en periode der ny teknologi forandrer hvordan mennesker arbeider og sam-arbeider. Teknologien som ligger til grunn for disse forandringene, er i hovedsak kjent. Det som i dag finnes i laboratoriene blir i morgen (eller for å være konkret: de neste 5—15 åra) å finne på arbeidsplassene. På grunnlag av det kan vi prøve å gjette hva utviklinga i klasseforholda vil bli. Denne artikkelen er en slik gjettelek: en god del stoff om teknologi og litt konklusjoner om klassene. Men først til Marx:

«Kapitalen har en eneste drivkraft, driften etter å øke sin verdi, skape merverdi, til å suge inn mest mulig merarbeid ved hjelp av sin konstante del, produksjonsmidlene. Kapitalen er dødt arbeid. Den kan som en vampyr bare holde seg i live gjennom å suge inn levende arbeid, og jo mer arbeid den suger inn, desto mer lever den.» (Marx: «Kapitalen» Del 2, Oktober forlag 1983 s. 71)

Dette er drivkrafta som gjør at nye produksjonsmidler blir utvikla så raskt under kapitalismen. Samtidig forandres forholdet mellom arbeid og kapital. Det levende arbeidet (menneskene) blir gradvis fortrengt av det døde arbeidet (maskinene, teknikken). I dag gjelder dette produksjonsmidler som mikroprosessoren, glassfiberkabelen, laser m.m.

To faser i den industrielle revolusjon

I den første fasen av den industrielle revolusjonen, ble arbeiderens muskelkraft erstatta med mekanisk kraft. *«Etterspørselen etter faglærte arbeidere som trengtes for å bemanne sammensatte (men dumme) maskiner erstatta etterspørselen etter ufaglært, fysisk arbeid»* (Wassily Leontief i «Population and Development Review okt. 1983). Dette var tida for dampmaskinen, elektromotoren og bensinmotoren. Dette var også tida for overgangen fra jordbruk til industri og fra landsbygda til de store byene.

Vi er inne i den andre fasen av den industrielle revolusjonen. I denne fasen blir mer og mer av den menneskelige tenkningas plass i produksjonen erstatta av elektroniske systemer. Et eksempel: Det nasjonale standardiseringskontoret i USA regner med at «kunstige øyne» vil ta seg av 90 prosent av all inspeksjon av produkter i løpet av 1990-åra (Datamation nov. 1983). Slike produktivkrefter kan med et samleord kalles for telematikk. Det er en betegnelse for automatisk registrering, bearbeiding, lagring, gjenfinning og overføring av informasjon.

Hva kan automatiseres?

Dagens teknologi på dette området er tilstrekkelig for automatisering eller rasjonalisering av mange jobber. Eksempler er sveising, lakkering og annen overflate-

behandling, metallbearbeiding, enklere former for montasje, lagerhold, prosessstyring og kvalitetskontroll. Telematikken spiller en økende rolle i konstruksjon (arbeidstegninger m/beregninger) av produkter og produksjonsplanlegging. Disse to arbeidsoppgavene blir etter hvert knytta automatisk til den fysiske produksjonen slik at arbeidstegningen blir sendt «på kabel» til maskinene og forvandla til fysisk produkt uten menneskelige mellomledd. Mange tjenester innen bank, forsikring og varehandel blir automatisert som f.eks. prising av varer eller innkjøp via hjemme-terminal. Kontorarbeid utgjør mer enn ¼ av jobbene i de teknisk avanserte landa. Slikt arbeid blir knyttet sammen rundt felles databaser, elektronisk tekstbehandling og intern/ekstern kommunikasjon. Et eksempel: Både norske og utenlandske undersøkelser viser at 60 prosent av møtevirksomheten kan erstattes av elektronisk overføring av brev/tegninger eller telefon- og fjernsynskonferanser. Informasjonsgjenfinning automatiseres på verdensbasis slik at du kan bli arrestert for spionasje i Norge fordi du har ringt opp og lest av offentlig tilgjengelige forsvarsdokumenter i Lockheeds database i USA.

Bremsekloss: Gammelt produksjonsutstyr

I ordet «produktivkrefter» legger jeg helheten av: 1) de redskapene som bøndene/arbeiderne/funksjonærene osv bruker, 2) erfaring i å bruke redskapene i tilstrekkelig omfang og 3) metoder for å lede dette arbeidet. Det trengs mer enn en datamaskin for å forandre arbeidslivet. Et eksempel: en industrirobot koster omtrent ⅓ av alt som skal til for å ta den i bruk. Resten dreier seg om ombygging av lokalene og transportsystemet i bedriften, opplæring, programmering for en spesiell produksjon, etterprøving m.m. Men mange bedrifter har store investeringer i eksisterende anlegg som de vil tape ved å ta i bruk ny teknologi nå. Dette er derfor en kraftig bremse på takten i datarevolusjonen. Og en del bedrifter tar ikke spranget over i ny teknikk i det hele tatt og blir konkurrert ut av markedet.

Datarevolusjonen undergraver arbeidsplassene som en muldvarp. Forholdet mellom maskinelt, dødt arbeid og det levende arbeidet endres hele tida. Men det er først over tid, særlig gjennom den ujamne utviklinga mellom kapitalistiske land og de økonomiske krisene at dette kommer fram i dagen. Dessuten er den nye teknologien avhengig av at en ny generasjon vokser opp og kan overta uten å være bundet til vanene fra den gamle.

I et slikt perspektiv har det lite mening å trekke store konklusjoner når bransjefolk eller bedriftsledere i Kragerø kommune forteller at datarevolusjonen ikke betyr så mye for arbeidsplassene i distriktet. Det er nettopp hva massemedia har gjort med undersøkelsen til Erik Nord («EDB og sysselsetting. Gjennomlys-

ning av en mellomstor kommune» Norsk Regnesentral 1983). Resultatet var en beilelig skjønning av kapitalismen.

Ny infrastruktur

Infrastrukturen består bl.a. av transportmidler for varer (veier, jernbane, skipstrafikk osv.) og tjenester (post, telefon, værmelding osv.) som trengs for moderne industriproduksjon. Den delen av infrastrukturen som gjelder informasjonsutveksling gjennomgår nå drastiske endringer. Televerkene og de største private monopolene bygger ut kabelnett og satellittforbindelser som i prinsippet kan gi ethvert terminaluttak (telefonkontakt, kabel-TV osv.) to-veis tilgang til hele nettet.

Dette har flere viktige konsekvenser:

— Kapitalen sentraliseres enda mer på verdensbasis. Produksjonen kan overvåkes, detaljstyres og flyttes mellom landa fra ett senter. Borgerskapets i de rike imperialistlandene kan f.eks. bruke informasjonsteknologien til å kartlegge ressursene i verden (f.eks. satelittfotografering). Dermed styrker de sin maktposisjon overfor den tredje verden, f.eks. i forhandlinger om handelsavtaler o.l.

— Kapitalen konsentreres. De store monopolene gjør mindre kapital avhengig av sine databanker og informasjonstjenester. Eksempler: underleverandører eller detaljister knyttes til bestillingsrutiner i datastyrt produksjon og lagerhold, «frittstående» forhandlere blir avhengig av monopolenes markedsanalyser og reklameopplegg.

— Informasjon som før var tilgjengelig for et fåtall gjennom konferanser, biblioteker, tid til lesing osv., kan nåes av «alle» gjennom informasjonsbankene. For arbeiderklassen forskyver problemene seg i en viss grad fra å skaffe seg informasjon til å kunne bruke den.

— Faglig og politisk diskusjon, «MOM»-sider og leserinnlegg i lokalavisene får sitt motstykke i nasjonale og internasjonale diskusjoner gjennom elektroniske veggviser.

— Dataterminalen med skjerm og tastatur blir et «vindu mot verden», i det minste en del av den. Det kan forrykke maktforholda innafor administrasjon og kontoryrker. Ikke uten grunn kan mellomsjiktet av mannlige ledere føle seg truet av at kvinnene på bønn «behersker tastaturet».

— Alle personopplysninger som er elektronisk lagra, kan i prinsippet kobles. Når betalingskort («elektroniske penger») kommer for fullt kan livsmønsteret bli avtegna og registrert gjennom innkjøp, reiser, telefonering osv. Borgerskapets politiske overvåking og kontroll med individer og organisasjoner styrkes kraftig.

Jens Kristiansen mener at skillet mellom intellektuelt og manuelt arbeid vil bli mindre som følge av datateknologien. Her en arbeider ved klortulfabrikken på Falconbridge.

5. generasjons datateknologi

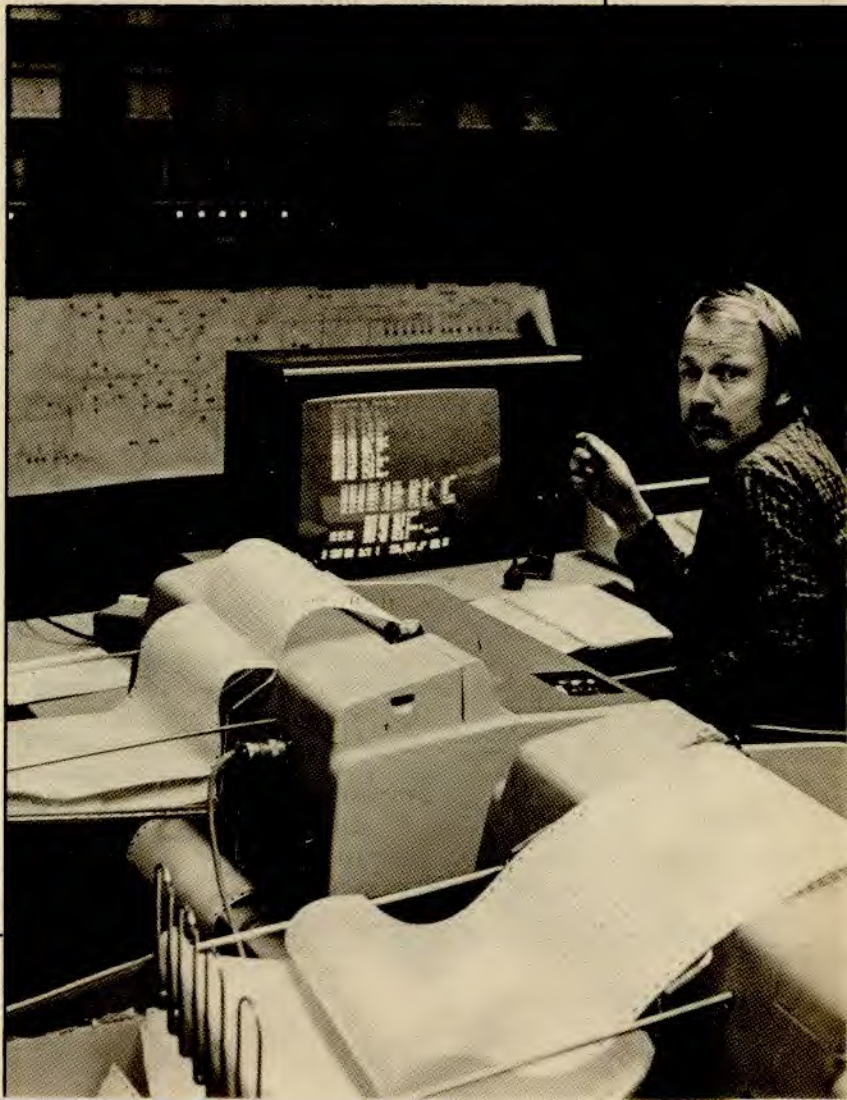
Det finnes ei rekke oppgaver som (ennå) ikke kan automatiseres eller der levende arbeid er billigere i drift enn maskiner. De viktigste årsakene er:

«Dagens datateknologi mangler de grunnleggende funksjonene for ikke-numerisk behandling av tale, skrift, grafikk og mønstre, og for områder innen kunstig intelligens som å trekke slutninger på grunnlag av gitte fakta, assosiering og læring.» («Outline of Research and Development Plans for Fifth-Generation Computer Systems» MITI/Japan)

Noen eksempler på slike oppgaver:

— Målinger viser at rundt 60 prosent av arbeidstida for kontoransatte går med til møter (evnt. med tilhørende reise), snakking i telefon og å lese eller utarbeide dokumenter. Alt dette er i hovedsak utstrukturert informasjonsbehandling.

Arbeidet krever spesialkunnskap om hvordan ting fungerer normalt og ikke minst: mye kunnskap om å kunne tilpasse, ta «drosjesvinger», improvisere osv. når ting ikke fungerer normalt. Dagens datateknologi er for stivbeint til å overta større deler av dette arbeidet. Men de første skrittene er tatt med såkalte «eks-

KLASSEANALYSE

pertsystemer» innen oljeleting og medisinsk diagnose.

— Transport av tømmer eller andre naturressurser i terreng der det er for dyrt eller vanskelig å lage veier. Maskiner som kan greie dette må gå på bein (finnes i laboratorium i dag) og ha stor evne til å registrere og gå utenom hindringer.

— Montasje der produktet består av mange forskjellige deler, og der produksjonsserien er kort. Da trengs bl.a. «kjenn-igjen-og-plukk»-egenskaper ved håndteringsautomatene. Norsk industri har stort innslag av småbedrifter som bl.a. driver denne form for produksjon.

Dette problemet har det japanske departement for internasjonal handel og industri (MITI) prøvd å løse ved et 10-årsprosjekt. Vi må regne med at mange av IBMs 2000 og Bell Laboratories 20 000 forskere og ingeniører også er opptatt av dette.

Konklusjoner for klasseutviklinga

Kapitalismen driver fram bruken av telematikken over alt der det gir mer profitt. En måte er å sette inn maskiner der det tidligere jobba folk. En annen er å senke kapitalens omslagstid (mindre varer på lager, mindre «golvtid» for produktene når de lages, bedre kapitalstyring osv.). En tredje er å heve kvaliteten, variere varetilbudet, styrke markedsføringa. På grunnlag av det som er skrevet over, mener jeg dette må få tre viktige konsekvenser for klasseutviklinga: det vil bli færre arbeidsplasser, eksisterende arbeidsplasser forandrer karakter og arbeidstida vil forandre seg.

I første omgang forsvinner tradisjonelle arbeidsplasser innen industrien. Dette skjer ujevnt, dels som følge av endret industristruktur og dels som følge av automatisering. De økonomiske krisene setter fart i oppsigelsene. Det samme gjør forandringene i «den internasjonale konkurransesituasjonen» som bl.a. gjenspeiler den ujamne utviklinga mellom kapitalistlandene. I oppgangstider går investeringen i økende grad til automatisering. De skaffer bare få nye arbeidsplasser. Teleindustrien får f.eks. økt betydning. Men samtidig blir den gjennomautomatisert. Utenom krisene vil bedriftene i stor grad bruke metoder som naturlig avgang, førtidspensjonering, betalt «frivillig» avgang o.l. Derfor blir det i første rekke ungdommen som blir ramma. Kvinnene har de siste åra tatt jobber på områder som datateknologien foreløpig har vansker med å omforme (helse, kontor, undervisning).

Administrasjon, nye tjenesteytelser osv. vil fortsette å vokse. Men oppgaven med å samle, tolke og formidle informasjon kan etter hvert tas over av maskinene. Derfor tror jeg det er sannsynlig at mellomsjiktet innafor administrasjonen vil skrumpe og synke ned mot arbeiderklassen.

Kanskje vil vi her se en kamp der menn i mellomsjiktet i administrasjonen vil skyve bort de kvinnene som *i dag* har en fordel ved å «beherske tastaturet». Men virkelig fart i automatiseringen av administrasjonsarbeid kan først komme med mer avansert datateknologi. På enkeltområder blir slik teknikk helt sikkert utvikla. Spørsmålet er hvor allmenne og anvendelige «de intelligente» datamaskinene kan bli.

Den tidligere totalproduksjonen på rundt 90 mill. tonn stål i Europa kommer sannsynligvis aldri igjen. Dette er bare en av de mange varslene på at den «gamle» arbeiderklassen framover må kjempe mot oppsplitting og uttradering. Kjerna i klassen svekkes dermed på kort sikt, men blir utvida med proletarene fra kontorer, sjukehus og gatekjøkkener. De vil i stor grad være kvinner.

I all produksjon av fysiske gjenstander og produksjonen av tjenester (som alt sammen kan være varer i marxistisk forstand) vil arbeiderne etter hvert stå i nær forbindelse med maskiner som disponerer store kunnskapsmengder og et omfattende informasjonsnett. Arbeidere som jobber med paneler, dataskjermer osv. forholder seg til symboler, ikke den fysiske produksjonen.

Alt dette gjør at skillet i arbeidets karakter mellom intellektuelle og arbeiderne blir mindre. Den økte takten og samordninga i produksjonen, fører og til økte krav om konsentrasjon og reaksjonsevne. Kapitalen vil få objektivt behov for å senke arbeidsdagens lengde. Bare slik kan det levende arbeidet fortsette å henge med i maskinenes tempo.

Dette har til nå vært et sjåvinistisk perspektiv. For det som er *helt* sikkert er at det vil være massene i den tredje verden som rammes hardest. Det har til en viss grad vært overføring av teknologi og produksjon til Afrika, Asia og Latin-Amerika. En viktig grunn har vært muligheten for utbytting av billig arbeidskraft. I de hel- og halvautomatiserte fabrikkene utgjør lønningene en minimal del av produksjonsprisen. Derfor ser vi også nå at monopoler som Philips trekker tilbake produksjonen fra den tredje verden og legger den i de avanserte industrilanda. Samtidig skjer det en langsom forskyvning av imperialismens tyngdepunkter fra den første verden til Sørøst-Asia.

Den økte sentraliseringa og konsentrasjonen av kapitalen sammen med informasjonsnettverket gjør at arbeiderklassen blir mer internasjonal. Den blir mer avhengig av felles aksjon over landegrenser og verdenshav for å kunne hevde sine klasseinteresser.

KLASSENE I HELSE OG SOSIAL- SEKTOREN

Av Leif Sletvold

Fram til midten av 70-tallet vokste den tradisjonelle arbeiderklassen i Norge. De siste åra har vi hatt en viss nedgang som først og fremst skyldes nedlegginga av industriarbeidsplasser. I tida framover vil vi utvilsomt få en betydelig reduksjon av arbeiderklassen i industrien ettersom automatiseringa får stadig større innpass. Erfaringene fra en del bedrifter som har automatisert, viser at arbeidsstokken har blitt omtrent halvert, mens produksjonskapasiteten har blitt dobla.

Dette betyr ikke nødvendigvis at arbeiderklassen totalt minker (jfr. tidligere artikler i Røde Fane). Mens kjerneproletariatets andel av arbeiderklassen går ned, øker det vi gjerne har kalt den perifere del av arbeiderklassen (handel, kontor, pleie- og omsorgsarbeid mm.). Denne forskyvninga vil utvilsomt fortsette. Innafor flere av de tjenesteytende sektorene vil arbeidsplassene vanskelig kunne automatiseres bort. Især gjelder dette helse- og sosialsektoren. Denne sektoren utgjorde i 1980 12,5% av landets yrkesaktive befolkning, dvs. ¼ million sysselsatte. Til sammenligning utgjorde industri/bergverk og bygg/anlegg samla 28,5%. Mens antall sys-

selsatte innafor de sistnevnte bransjer fra 1980 til -82 økte med 6000, økte antallet i helse- og sosialsektoren i samme periode med 17 000. (Talla omfatter samtlige ansatte uansett klasse. Kilde: Folketellinga 1980 og Arbeidsmarkedsstatistikken 1982.)

Her dreier det seg altså om ei gruppe med stort omfang, og ei gruppe som sannsynligvis vil utgjøre en voksende andel av den sysselsatte befolkninga. Borgerskapets behov for å redusere utgiftene til offentlige tjenester kan neppe hindre dette som en langsiktig tendens. Dermed blir det strategisk viktig å få et klart bilde av klassesammensettinga i sektoren. Helse- og sosialarbeiderne blir gjerne oppfatta som ei gruppe der mange tilhører mellomsjikta (småborgerskapet), med en del som kan plasseres i perifer arbeiderklasse. Dette stemmer ikke med de faktiske forholda. For det første er det grunn til å regne arbeiderklassen i helse/sosial større enn det vi tradisjonelt har gjort. For det andre er det viktige faktorer som gjør at denne delen av arbeiderklassen ikke er perifer og ubetydelig. (Dermed har jeg ikke sagt at det er her vi finner kjerneproletariatet.)

Undersøkelser ved sykehus i Trondheim viser at 70% av alle tilsatte tilhører arbeiderklassen. Dette bildet er fra Charlottenlund sykehus i Trondheim.

Hvem av helse- og sosialarbeiderne tilhører arbeiderklassen?

AKP(m-l)s klasseanalyser (også UPP) har trekt skillet mellom arbeiderklassen og lavere mellomsjikt slik: Ufaglærte pleiere, hjelpepleiere og sjølsagt transport-, kjøkken- og rengjøringspersonale tilhører arbeiderklassen. Sjukepleiere, vernepleiere, ergoterapeuter, sosionomer og tilsvarende tilhører mellomsjiktet, dvs. helsepersonell med 3-årig utdanning (heretter kalt «sjukepleiersjiktet»). Innafor de større institusjonene, hvor vi finner de fleste helse- og sosialarbeiderne, stiller jeg meg tvilende til at skillet går her. Jeg skal legge fram en del argumenter for at en meget stor del — flertallet — i sjiktet rundt sjukepleiere står i en objektiv stilling som gjør det naturlig å regne disse til arbeiderklassen.

La oss ta utgangspunkt i Lenins etter hvert velk-

jente definisjon av klasser. «Klasser er store grupper av mennesker som skiller seg fra hverandre ved den plassen de inntar i et historisk bestemt system for samfunnsmessig produksjon, ved (1) sitt forhold til produksjonsmidlene, (2) ved sin rolle i den samfunnsmessige organiseringa av arbeidet, og (3) følgelig omfanget av og måten å tilegne seg den del av den samfunnsmessige rikdommen som de rår over.» Kriterium 1 skiller mellom eiere/disponenter av kapital og de som selger sin arbeidskraft. Ut fra dette kriteriet faller «sjukepleiersjiktet» i samme gruppe som den tradisjonelle arbeiderklassen. Kriterium 3 vil heller ikke skille ut sjukepleierne m.fl. Deres lønn er bestemt av arbeidskraftas reproduksjonskostnader, og prisen er ikke høyere, heller lavere, enn for store deler av arbeiderklassen forøvrig. Riktignok kan f.eks. sjukepleiere få tilgang til billige boliger, men summa summarum, deres «andel av den samfunnsmessige rikdommen» er ikke forskjellig fra ei vanlig arbeiderlønn. Det kan innvendes at det her dreier seg om et sjikt som selger bestemte kvalifikasjoner. Men i seg sjøl får ikke dette kvalitative konsekvenser så lenge det ikke medfører at prisen på arbeidskrafta kan presses opp.

Så langt skulle saken være grei. Lenins kriterium 2 har derimot vært det avgjørende argumentet for at «sjukepleiersjiktet» ikke tilhører arbeiderklassen. Det har blitt lagt vekt på at dette sjiktet står over ufaglærte og hjelpepleiere i hierarkiet, og at de har en viss frihet i sin arbeidssituasjon. I kraft av sin utdanning har de også en viss faglig autoritet. Men blir dette avgjørende i ei klasseanalyse?

For det første er det jo ikke slik at klassene i Norge bestemmes av en mekanisk tillempling av Lenins kriterier, men av den faktiske objektive situasjon folk står i. Så til «kommando-forholda». «Sjukepleiersjiktet» har en viss autoritet og mulighet til å lede andre, men dette bør absolutt ikke overdrives. Deres ledersituasjon kan på ingen måte sammenlignes med en arbeidsformann i industrien. Mens disse fyller sin arbeidsdag med utelukkende å lede andre, vil f.eks. en vanlig sjukepleier bruke svært lite av sin tid til ledelse. På et somatisk sykehus ligger dette i korta, da det er flere sjukepleiere enn hjelpepleiere på en avdeling. Innafor psykiatriske sykehus og institusjoner for psykisk utviklingshemmede deltar sjukepleiere, vernepleiere og ergoterapeuter i det samme arbeidet som hjelpepleiere og ufaglærte. De arbeider i miljøet med klientene, sitter ikke på kontor og utvikler retningslinjer for terapien. Ingen i «sjukepleiersjiktet» tar viktige beslutninger, de er underlagt oversjukepleier, leger, m.fl.

Til spørsmålet om sjølstendighet/frihet i arbeidssituasjonen. Dette varierer sterkt innafor sektoren, noe det også gjør innafor den tradisjonelle

arbeiderklassen. Det er ikke slik at enhver arbeider er låst til samlebåndet. På et somatisk sykehus er friheten og sjølstendigheten i arbeidssituasjonen meget liten. Arbeidet er rutineprega, og tempoet høyt. Innafor psykiatri og psykisk utviklingshemmede er variasjonen større. Men iallfall på tyngre avdelinger er arbeidet svært rutineprega. I den grad arbeidet kan være mer faglig inspirerende på andre avdelinger, gjelder dette for ufaglært som høyskoleutdanna personale. I tillegg kan vi legge til at flertallet av «sjukepleiersjiktet» jobber turnus (skift), med vakter annenhver eller tredjehver helg.

«Sjukepleierskiktet» har et noe større faglig innslag i arbeidet, samtidig medfører dette også en mer stressende arbeidssituasjon.

Jeg har argumentert for at ei stor gruppe utdanna helse/sosial-personell tilhører arbeiderklassen, men mener sjølsagt ikke at disse argumentene også gjelder for de forskjellige *ledende* pleiere og terapeuter som vi finner innafor institusjonene. De fleste av disse, samt spesialsjukepleiere, sosialkuratorer og laboratoriepersonale, vil jeg regne til lavt mellomskikt.

Hvor stor er arbeiderklassen i helse- og sosialsektoren?

Med utgangspunkt i vurderingene over, har jeg foretatt en beregning av arbeiderklassens størrelse innafor de større institusjonene i sektoren. På grunnlag av nærmere undersøkelser av 3 store institusjoner i Trondheim, (en somatisk, en psykiatrisk og en for psykisk utviklingshemmede, med henholdsvis 1800, 670 og 450 stillinger) finner jeg at litt i underkant av 70 prosent av alle ansatte innafor slike institusjoner tilhøre arbeiderklassen. Det må tilføyes at rengjøringspersonale, kjøkkenpersonale etc. er tatt med, likedan kontorpersonale med rent rutinearbeid.

De store institusjonene innafor helse- og sosialsektoren er den politisk viktigste delen, men utgjør sjølsagt ikke hele sektoren. Innafor f.eks. aldershjem er arbeiderprosenten større, mens sosialkontora vil trekke prosenten noe nedover.

Kort om de resterende 30 prosent. Om vi holder oss til det skillet mellom høyt og lavt mellomskikt som er gjort i AKPs siste grunnsirkel, vil ca. 20 prosent falle inn under lavt mellomskikt, og ca. 10 prosent i høyt. Borgerskapet i sektoren er svært lite, 1–2% (Toppdirektører og overleger).

Kjerneproletariatet kontra perifer arbeiderklasse

Uansett hvor vi setter grensen for arbeiderklassen i helse- og sosialsektoren har vi tradisjonelt regna denne gruppa til den perifere del av arbeiderklassen.

Dette er utvilsomt helt riktig for mange innafor sektoren, og for hele sektoren gjelder det at den står utafør produksjonen og dermed ikke står i noe direkte konfrontasjonsforhold til kapitalen. Dette medfører også at helse- og sosialarbeiderne ikke rår over det tilsvarende maktmiddel som det merverdi-produiserende proletariatet. En omfattende streik i helsesektoren ville iallefall i første omgang ramme helt andre enn kapitaleierne.

På den andre sida. Industriproletariatet har blitt tillagt stor betydning ikke minst fordi det er samla i geografisk store enheter. Dette gjelder i høyeste grad også for en stor del av helse- og sosialarbeiderne. Noen eks.: Porsgrunn Fabrikker (Norsk Hydro) er Norges største industriarbeidsplass med 4100 ansatte, Ullevål Sykehus har 4400 stillinger. Regionssykehuset i Trondheim har 1700 stillinger, og er uten sammenligning Trondheims største arbeidsplass. Om vi legger klasseinndelinga over til grunn, er det altså på sykehusa vi finner de største konsentrasjonene av den norske arbeiderklassen.

Det kan reises en del innvendinger mot denne klasseanalysen. Jeg skal foregripe noen. Folk med erfaring fra sykehus vil legge stor vekt på den forskjellen som eksisterer mellom sykepleiere og hjelpepleiere, likedan kan de vise til profesjonskonflikter. Nedskjæringene på sykehusa har blant anna resultert i en strid mellom yrkesgruppene om stillinger. Men skapere diss forskjellene og motsetningene så stor forskjell i arbeidstakernes stilling i samfunnet at sjukepleierne skulle bli en mer vakkende kategori i forhold til det å foreta en samfunnsending enn hjelpepleierne? Neppe.

I en tradisjonell lagdelingsanalyse basert på statuskriterier vil sjukepleierne riktignok komme noen trinn oppe på rangstigen. Likedan vil Gudmund Hernes & Co nekte å plassere sjukepleiere i arbeiderklassen i sine analyser så lenge disse kan si at de utøver en viss kontroll over noen andre arbeidstakere. Men dette dreier seg ikke om klasseanalyser.

Forøvrig er det også forskjeller mellom ufaglærte og fagarbeidere innafor den tradisjonelle arbeiderklassen. Erfaringene viser ikke at dette har svekka fagarbeidernes klassebevissthet.

Avslutningsvis skal jeg ta med et viktig poeng som vanskeliggjør en fullstendig klasseanalyse av helse- og sosialsektoren. I underkant av 85 prosent av det totale antall sysselsatte i sektoren er kvinner. Halvparten av disse arbeider deltid. Samla betyr det at vi for en meget stor del av de ansatte ikke med sikkerhet kan finne klassetilhørigheten ved utelukkende å se på deres egen stilling i arbeidslivet. Tross økende skilsmissefrekvens og dårlige framtidssikter for kjernefamilien, er det fortsatt slik at svært mange helse- og sosialarbeidere også vil være knytta til klassestrukturen gjennom en ektemann.

DEBATT

Gro Hagemann hevder i dette debattinnlegget at den marxistiske tradisjonen ikke har lagt vekt på den særegne kvinneundertrykkningen. Da forsvinner også berettigelsen av et særegent kvinneopprør, skriver hun.

På parti med kvinneopprøret?

Helt siden Engels skrev sin bok om «Familiens, privateiendommens og statens opprinnelse» i 1884, har det vært en fast tradisjon blant marxister at en debatt om kvinnekamp også har handlet om utviklingstrekk og sosiale forhold i samfunn som eksisterte tusenvis av år før vår tid. Tankegangen har vært at kunnskaper om hvordan kvinneundertrykkninga i sin tid oppsto er nødvendig for å kunne ta standpunkt til hvordan kampen skal føres for å oppheve den.

Pål Steigan er en ivrig dogmatiker på dette punktet, og han setter åpenbart mye inn på å argumentere for at Engels gamle teorier fortsatt er gyldige og fortsatt skal gi retningen for den revolusjonære kvinnekampen. Og han påberoper seg å ha både marxistiske klassikere og

nyere sosialantropologisk forskning i ryggen.

Mitt poeng i tidligere artikler har ikke vært å benekte at det har eksistert samfunn basert på morsrett, heller ikke at oppkomsten av privateiendom og oppdelingen av samfunnet i klasser har hatt betydning for kvinnes samfunnsmessige stilling. Det jeg har gjort, er å stille meg tvilende til om den typen historiske generaliseringer som Engels i sin tid foretok, fortsatt skal danne utgangspunktet for vår kvinnepolitiske linje i dag. Poenget mitt har for det første vært å vise til at Engels standpunkter baserer seg på vitenskapelige resultater som i dag anses som høyst tvilsomme. Og for det andre å vise hvilken tradisjon Engels analyser på dette punktet har gitt

opphav til. Man kan mene hva man vil om Engels. For kommunister som lever 100 år etter hans tid, må det også være nødvendig å ta stilling til den politiske praksis som analysene hans har gitt opphav til.

Steigan vil ikke være ved at Engels generelle slutninger ikke lenger er holdbare i lys av nyere sosialantropologisk forskning. Tvert imot hevder han å ha forskningen med seg, og han baserer seg først og fremst på Evelyn Reeds bok fra 1975. Selv vet jeg for lite om forholdene i førhistoriske og tidlig historiske samfunn til å vurdere både Engels og Reeds konkrete materiale. Men jeg vet allikevel nok til å fastholde min tidligere påstand om at dette i beste fall er omstridte analyser i dag. Sosialantropologen Joan Bamberger foretok i 1974 en kritisk gjennomgang av de gamle matriarkatmytene, og hun kom til fullstendig andre resultater enn Reed.

Blant annet hevdet hun at disse mytene først og fremst er et redskap for å holde kvinner på plass og legitimere menns makt, også i matrilineære samfunn (1). Da Reeds bok kom ut året etter, ble den regelrett slaktet av en annen antropolog i Signs, som er et av USAs mest velrennomerte kvinneforsknings-tidsskrifter. Verken når det gjaldt vitenskapelige metoder, resonnementer eller resultater holdt Reed mål i denne anmelderens øyne. Hun falt også igjen sammenliknet med Engels originale verk fra 1884, Reeds behandling av Engels analyser betegnes som en «darwinistisk parodi» (2).

Jeg synes det er grunn til å spørre hvorfor Steigan, som påberoper seg et oppgjør med dogmatisme, og som villig vekk reviderer andre marxistiske prinsipper, ukritisk tviholder på så vaklende analyser som dette.

Finstudier av Engels og nyere sosialantropologi er vel neppe det viktigste feltet å ta fatt på for oss som står oppe i kvinnekampen i dag. Men fordi tradisjonen nå engang er som den er, kommer vi likevel ikke utenom temaet. Engels bok har hatt en stor betydning for marxisters analyser av og holdning til kvinnespørsmålet. Det viktigste for oss kan likevel ikke være Engels, men den tradisjonen analysene hans har gitt opp-

havet til. Dette var også mitt viktigste poeng når jeg tok opp Engels til kritisk gjennomgang, men dette hovedpoenget har Steigan dessverre latt ligge.

Mitt poeng er altså ikke å frata Engels all ære. I sin tid var dette en fremskreden analyse basert på rykende ferske forskningsresultater. Men det er meningsløst og urimelig å skulle føre Engels som sannhetsvitne i dag for linjer og analyser som har vist seg å ikke holde vann. Særlig ettersom analysene dels bygger på standpunkter som nå er foreldet, og dels også standpunkter som ikke er basert på vitenskap overhodet, slik som analysen av kvinnes stilling under kapitalismen.

Men tradisjonen som disse analysene har gitt opphav til, er klar nok. Ved å legge hovedvekt på oppkomsten av privateiendommen, har den tradisjonelle marxismen knyttet undertrykkinga av kvinnene først og fremst til klassedelninga i samfunnet. Noen særegen basis for kjønnsundertrykkinga har derimot ingen marxistisk teoretiker virkelig tatt på seg å analysere, og stort sett har tradisjonen slått fast at noen slik basis ikke

Hageman mener Engels ikke lenger bør danne utgangspunktet for vår (?) kvinnepolitiske linje.

eksisterer. Kjønnsundertrykking finnes ikke i de eiendomsløse klassene, og den vil heller ikke finnes i samfunn der privateiendom og klassesdeling er avskaffet.

Denne formen for reduksjonisme har også hatt stor betydning for holdningen til den særegne kvinnekampen. Når kjønnsundertrykking nærmest er blitt betraktet som en side ved klasseforholdet, har verken kvinner eller menn i arbeiderklassen noen interesse av at et særegent kvinneopprør reises. Borgerskapet, derimot, har mye å vinne på en slik splittelse av arbeiderklassen. For kvinnene i de undertrykte klassene må solidariteten med mennene være overordnet, fordi det er klassekampen som skal avskaffe såvel privateiendommen og klasseforholdet som kvinneundertrykkinga. Myten om matriarkatet og teorien om privateiendommen har dermed fungert som en teoretisk legitimering for å holde kvinnene borte fra et særegent kvinneopprør som blant annet kunne true de mannlige arbeidernes kjønnsprivilegier.

At Steigan nå trekker Engels etter håret og forklarer hva det *egentlig* var han mente når han snakket om privateiendom og revolusjon, får så være. Det endrer ikke de viktigste feilslutningene i Engels analyse og i den marxistiske tradisjonen som bygger på den. Avskaffing av privateiendom må naturligvis i første rekke bli avskaffing av kapitalistisk eiendom, fordi dette er den viktigste privateiendommen under kapitalismen. Og den er og blir mer klasse-spesifikk. Det endrer heller ikke hovedinnretninga at kvinnes frigjøring nå, ifølge Steigan, skal utsettes til den såkalte *kommunistiske* revolusjonen. Dette kan ikke tolkes på annen måte enn at kvinnene skal holde seg på matta og smøre seg med tålmodighet i enda noen generasjoner. Ikke så mye i solidaritet med arbeiderklassen lenger, men i solidaritet med produktivkreftene.

Min viktigste innvending mot Engels analyse, mot den marxistiske tradisjonen og mot Steigans spesielle variant, er at grunnlaget for en særegen kvinneundertrykking, og dermed berettigelsen av et særegent kvinneopprør, forsvinner. Kvinneundertrykking reduseres til et

mindre spørsmål som stort sett løses av seg selv underveis. Og det er i alle fall helt klart at det aldri blir et spørsmål som også berører menns posisjoner og privilegier i samfunnet. Det er min mening at marxistisk kvinnepolitikk i dag må ta et grundig oppgjør med denne formen for reduksjonisme og manns-sjåvinisme.

Spørsmålet om matriarkatet og om privateiendommen som kvinneundertrykkingas viktigste grunnlag er teoretiske hovedspørsmål som gir Steigans og min kvinnepolitisk forskjellig retning. Et annet teoretisk spørsmål av liknende omfang er spørsmålet om forholdet mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. Også her inntar han og jeg ulike posisjoner, selv om Steigan i kommentaren til mine kvinneartikler formulerer seg med større forsiktighet enn i prinsippprogramdebatten og i sommerens debatt om kulturrevolusjonen i Kina.

Det denne debatten dreier seg om, er ikke om kommunismen kan innføres ved dekret eller om kvinner kan frigjøres i et steinaldersamfunn. Den dreier seg heller ikke om at enkelte er tilhenger av vaskebrett, mens andre mener at en elektronisk og datastyrt klesvask er bedre for menneskeheten. Personlig er jeg en varm tilhenger av å utvikle både teknologien og menneskenes kunnskaper om produksjonen.

Debatten handler om noe annet enn dette, nemlig om hva som er den viktigste drivkrafta i historien. Er det den tekniske sida ved produksjonen eller den samfunnsmessige som er det mest revolusjonære elementet? Er det klassekampen eller er det de store teknologiske nyvinningene som har størst betydning i den historiske prosessen?

Dette er et filosofisk spørsmål som sikkert virker litt søkt på mange. Men det er viktig nok. Alt i alt har det politiske implikasjoner som kan sammenliknes med de som følger av valget mellom en materialistisk og en idealistisk verdensanskuelse. De fleste vil se at det gir ulike politiske prioriteringer og vurderinger om man oppfatter bevisstheten som underordnet de materielle forholdene, eller om man mener at det er tvert om. På samme måte får det betyd-

DEBATT

Opprøret er en viktigere kraft i historien enn teknologien. Her en kvinnelig arbeider ved Øglønds sykkefabrikk. Foto: Bernt Eide, Klassekampen.

ning om man ser produksjonsforhold eller produktivkrefter som hovedside i produksjonen.

Ser man på produktivkreftene som de mest revolusjonære, vil man logisk måtte legge større vekt på teknologiske nyvinninger og utvikling av faglig ekspertise. Under sosialismen må dette få første prioritet, fordi det er her kilden til historisk utvikling og menneskelig frigjøring ligger. Derfor må kvinnene, som det sies, være på produktivkrefte-nes side. Et mer ytterliggående standpunkt vil være å se produktivkreftene som kilde til frigjøring også under kapitalismen, som enkelte reformister gjør, og i den tredje verden, som mange borgere gjør.

Ser man derimot den samfunnsmessige sida ved produksjonen som den viktigste historiske drivkraften, blir prioriteringen og vurderingene annerledes. Hovedvekten må da legges på forholdet mellom mennesker i produksjonsprosessen og de maktforholdene og klasseforholdene som springer ut av det. Opprør blir en viktigere kraft i historien enn teknologien, ikke bare fordi det endrer maktforhold, men også fordi det blir en kilde til å revolusjonere den tekniske produksjonen, produktivkrefte-ene. Et slikt standpunkt får viktige politiske konsekvenser. Bl.a. må det bety

at det for en kommunist blir en strategisk oppgave av største betydning å støtte opprør fra upriviligerte masser også under sosialismen.

Steigan hevder at jeg setter revolusjonering av produksjonsforhold opp mot revolusjonering av produktivkrefte-ene. På sett og vis har han rett i det. Ikke i den forstand at jeg ikke ser dem som to sider av samme sak. Men i den forstand at jeg hevder at sidene i en motsigelse ikke er likestilte, en av dem er hovedsida. Når han slår fast at kvinnene må være på parti med produktivkreftene, oppfatter jeg dette som et standpunkt. Min tilsvarende spissformulering måtte være at kvinnene må være på parti med opprøret, sitt eget og arbeiderklassens og andre upriviligerte massers. For produktivkrefter frigjør ingenting som helst. Men opprøret bærer i seg kimen til en revolusjonering av alle menneskelige forhold og også av den materielle produksjonen.

Gro Hagemann

NOTER:

1. Joan Bamberger : «The Myth of Matriarchy: Why Men Rule in Primitive Society» i Rosaldo and Lamphere: «Women, Culture and Society» Stanford University Press 1974.
2. Harriet Whitehead, Stanford University i «Signs», spring 1976, s. 746-48.

Kirov nok en gang

Jan Hårstad avlegger meg en visitt i RF 1/84. Han stiller seg skeptisk til min påstand i RF 8/81 om at mordet på Kirov ikke er avklart, og at det ikke finnes beviser for at Stalin var ansvarlig for det. Men bringer Hårstad selv spørsmålet nærmere den *nitide* avklaring han nevner? Etter min mening, ikke. Hans hovedvitne, Medvedjev, tør i alle fall ikke påstå at han har beviser. Han sier iflg. Hårstad: «Dette er hvorfor Stalins skyld... i dag virker sannsynlig og, logisk og politisk, nesten bevist.» «Nesten bevist» er ikke bevist. Og hvor er bevisene? Ettersom Hårstad ikke bringer bevisene, får vi tro at heller ikke Medvedjev har dem. Jeg tror ikke jeg tar mye feil når jeg hevder at hvis Medvedjev hadde hatt bevisene, ville nok verden ha fått kjennskap til dem!

Poenget er at Medvedjev argumenterer ut fra hva han synes er logisk og politisk sannsynlig, som han sier. Det er ikke noe galt i det. Mange forhold i 30-årene hviler i mørke selv om en del ytre begivenheter er kjent. Under slike forhold er det fullstendig legitimt å forsøke å lage en forklaring ut fra de kjente begivenhetene. Det er også en naturlig del av et slikt arbeide å vurdere ulike sannsynligheter, logiske sammenhenger m.v., bare en er klar over hva en gjør, og ikke kaller den typen overveielser for «bevis».

Jeg har ikke utelukket at Stalin kunne ha stått bak mordet på Kirov, noe som også framgår av det sitatet Hårstad bringer fra artikkelen min. Men jeg har en annen forklaring enn Medvedjev/Hårstad. Jeg har tatt utgangspunkt i kjente og dokumenterbare motsigelser

Stalin bærer Kirovs bære i 1934.

mellom Leningrad og Moskva og ikke minst mellom partiorganisasjonene i de to byene. Slike overveielser styrker for meg den forklaringen jeg har gitt i RF 8/81, uten at jeg av den grunn ville si at det var «bevist».

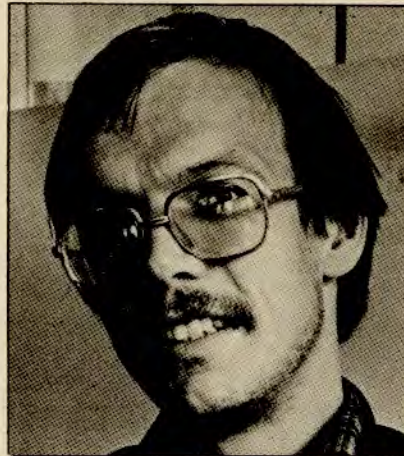
Medvedjev, slik jeg har oppfattet ham i mye av det han har skrevet, ser utviklingen i Sovjet i 30-årene mye som et uttrykk for Stalins demoniske planer. Jeg kan ikke fortolke en hel verdensdels veldige omveltninger ut fra særegenhetene og planene til en enkelt mann.

I mange år framover vil ulike forklaringer stå opp mot hverandre i fravær av nytt kildemateriale. Jeg synes mine overveielser — ikke bevis — står seg ganske godt fortsatt. I alle fall har ikke Hårstads innlegg fått meg til å skifte mening.

Hårstad henviser til noen bøker han har lest. Jeg har også lest dem. Det var ikke tilfeldig at de ikke er nevnt i kildehenvisningene mine.

Egil Fossum

Slutt- replikk til MLG

Jeg leser i Røde Fane 2/83 at den finske gruppa MLG har gitt ut *ei* brosjyre og snart kommer med *to* til som retter seg mot min angivelige opportunistisme. De har også et langt innlegg i RF om samme sak. Til dette er å si at jeg ikke akter å prioritere en polemikk med MLG. Denne gruppas historieoppfatning og filosofi er så milevidt fra hva jeg oppfatter som korrekt og marxistisk at en polemikk ville bli uhyre omfattende og tidkrevende. Ei slik prioritering mener jeg den ikke er verdt. Dette standpunktet vil verken bli endra av smiger (Thomas Brunilla: «en hengiven kommunist som Steigan») eller av skjellsord (Thomas Brunilla: «Steigans opportunistiske og eklektiske innstilling»). Dersom MLG mener at det er ei riktig prioritering for den finske arbeiderklassens kamp må de gjerne fortsette å utgi hefter mot meg. Jeg vil allikevel ikke prioritere noen polemikk mot dem. Til det er livet for kort og oppgavene for mange.

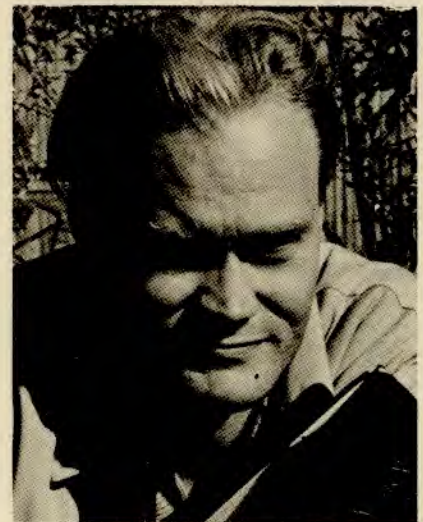
Pål Steigan

Studie- boka tar feil

I Røde Fane 2/84 hadde jeg en artikkel med en tradisjonell gjennomgang av marxistisk kriseteori. Dette debattinnlegget kan ses som en fortsettelse av den artikkelen. Disse artiklene bygger på en innledning jeg holdt på et Dokka-seminar.

Jeg vil komme inn på en del teoriretninger som er basert på profitttraten, endret organisk sammensetning, maskinenes levetid etc. Jeg vil vise hvorfor disse ikke er holdbare som kriseteorier, og jeg vil imøtegå en god del faktiske feil og misforståelser i AKP(m-l)s nye studiebook, trinn 2. For en mer oversiktlig framstilling viser jeg til heftet «Kriser i kapitalismen», utgitt av AKP(m-l), sommeren 1983.

Teorien om profitttraten fallende tendens, i sin mest forenklete form, kan sammenfattes slik (sitat fra trinn 2, s.12):

Jan Mannestand mener Marx' teori om profitttraten fallende tendens ikke gjelder.

DEBATT

«Maskiner kan ikke skape verdi. Når derfor andelen levende arbeidskraft hele tiden presses ned i forhold til andelen maskineri, så tørker gradvis den eneste kilden til ny verdi ut. Mindre og mindre verdi blir skapt i forhold til hele den investerte kapitalen. Det er dette Marx analyserer som loven om den tendensielt fallende profittrenten. Denne loven forteller oss at kapitalen høster en stadig lavere fortjeneste i forhold til den innskutte kapitalen, ettersom akkumulasjonsprosessen innebærer en stadig forskyvning i retning av mer maskineri i forhold til levende arbeidskraft.»

Nå viser det seg at det slett ikke er slik som trinn 2 påstår. I den grad økt maskinpark og dermed økt råvaremengde pr. arbeider kjøpes sammen med økt produktivitet (dvs. flere produkter pr. arbeidstime), vil resultatet bli

økt profittrente dersom vil holder oss til verdiloven og antar at kapitalistene bare investerer i maskiner dersom dette vil lønne seg til de priser som gjaldt før produktivitetendringen medførte en verdisenkning.

Marx innså at resonnetet fra trinn 2-sirkelen ikke nødvendigvis ville holde, og behandlet derfor en rekke momenter som virket motsatt vei (motvirkende krefter).¹⁾

Når en kapitalist går over til en bedre teknikk som gir økt organisk sammensetning under de gamle prisene (flere maskiner og råvarer pr. arbeider), er det fordi han vil tjene på dette så lenge prisene ikke endres. Den økte produktiviteten medfører økt profittrente, økt relativ merverdi. Dette tilsvarer den ekstraprofiten førstemann får ved å gå over til en mer effektiv produksjonsmåte.

Når så den nye metoden blir vanlig, og blir grunnlaget for den samfunnsmessige verdibestemmelsen, vil vareverdien synke. Hvis den økte produktiviteten bare gjelder en enkelt sektor, vil ekstraprofiten minske, siden vareprisen reduseres mens pris på arbeidskraft, kapital og råvarer ikke synker like mye. Men når vi nå snakker om en generell, samfunnsmessig endring i den organiske sammensetningen, og antar at produktivetsveksten er den samme i alle

sektorer, vil verdien til maskinene, råvarene og arbeiderens livsmidler synke i samme forhold som verdien av de produserte varene (kort og godt fordi de er de samme varene). Den økte profittrenten til førstemann vil derfor beholdes uendret når den nye teknikken blir samfunnsmessig, siden teller og nevner i profittrenten berøres likt av verdireduksjonen. Resultatet er stigende profittrente.

Dersom økningen i den organiske sammensetningen, og den tilhørende produktivetsveksten, bare skjer i én sektor, vil som sagt ekstraprofiten her synke noe i forhold til hva førstemann ut oppnår. Men p.g.a. den allmenne utjamning av profittrenten mellom sektorene vil en slik sektormessig produktivetsvekst også gi en generell økning i profittrenten, som vil gjelde i samtlige sektorer.

Nå er det gode grunner til å hevde at konkurransen tvinger kapitalistene til å satse på å øke kapitalens organiske sammensetning og dermed arbeidsproduktiviteten, selv når avkastningen også for førstemann blir lavere enn ved tradisjonell kapitalinnsats. F.eks. vil produktiviteten gjerne øke først innen en sektor. Denne sektoren vil da møte et prisfall på sine produkter som er sterkere enn for innsatsfaktorene. Dermed vil denne sektoren få en lavere profittrente for sine produkter, og denne særegent lave profittrenten vil vedvare inntil sektoren har fått redusert antall utøvere så sterkt at sektorbalansen er gjenopprettet med den økte produktiviteten i forhold til andre sektorer. Her vil sistemann til å utvikle seg måtte slutte først.

Det følger m.a.o. av dette:

1. Når økt organisk sammensetning er et allment fenomen og henger sammen med økt arbeidsproduktivitet generelt, vil resultatet normalt bli stigende profittrente dersom utviklingen i utgangspunktet vurderes som lønnsom.

2. Hvis den økte organiske sammensetningen og den økte produktiviteten bare berører enkeltsektorer, vil dette påvirke det relative forhold mellom sektorenes profittrente inntil sektorbalansen igjen er gjenopprettet. Når dette er

skjedt, vil vi være i samme situasjon som i pkt. 1.

3. Redselen for å være sist ute og dermed tape i sin bransje, kan tvinge kapitalistene til å gjennomføre teknifisering og forbedret arbeidsproduktivitet også når dette gir dårligere avkastning enn å satse med tradisjonell teknikk. I så fall kan profittrenten vise en synkende tendens.

4. Skal en hevde at profittrenten har en synkende tendens, kan en ikke samtidig hevde at drivkraften i utviklingen er ekstraprofiten til de som er først ute. Da må en i stedet kombinere med idéer om at kapitalistene feilberegner, eller at konkurransen driver dem til å satse også når annen tradisjonell kapitalplasing antas å gi bedre avkastning.

5. Konklusjonen om en stigende tendens vil derfor bare gjelde hvis kapitalistene i gjennomsnitt evner å kalkulere og heller tar sjansen på å bli hengende etter enn å satse på felter som lønner seg dårlig sammenlignet med tradisjonelle områder.

Basert på verdiloven alene er det dermed ingen tendens til fallende profittrente. Men dersom arbeidskraftens verdi stiger raskere enn produktiviteten, kan en selvsagt få fallende profittrente. Dette forholdet er velkjent, er reallønnsøkningen langsommere enn produktivetsveksten, går alt i kapitalistenes lommer, profittrenten stiger. Dersom en ved klassekamp klarer å øke det historisk/sosiale element i arbeidskraftens verdi, eller dersom kapitalistene systematisk regner feil, kan den selvsagt likevel synke.

Derfor blir det direkte komisk når det heter i spørsmål 1 i trinn 2, s.24: «Sentralt i den marxistiske kriseforklaringen står loven om profittrentens tendensielle fall.» Her har tydeligvis sirkelforfatteren totalt misforstått. Han har åpenbart forvekslet Marx' behandling av en viktig motsigelse i kapitalismens produksjonsprosess med de sykliske kriseteoriene, samtidig som konklusjonen blir tvilsom også for den langsiktige utviklingens del.

Trinn 2 gjør et originalt forsøk på å berge tankegangen om profittens fallende tendens. De serverer et resonnement om at kapitalistene konsekvent regner feil når de skal kalkulere en maskins faktiske funksjonstid. La oss se litt nærmere på dette.

Ifølge verditeorien overføres det arbeidet som er nedlagt i en maskin til produktet som maskinen inngår i produksjonen av. Dette skjer over hele maskinens funksjonstid, slik at all verdi fra maskinen på den måten transformeres videre til produktet. Dette understreker maskinenes karakter av omveisproduksjon i arbeidet med det endelige produktet. Ved først å benytte arbeid til å lage en maskin, og deretter la dette arbeidet overføres som konstant kapital til det endelige produkt, blir den totale arbeidsmengden som medgår til det endelige produktet mindre.

Nå vet enhver kapitalist at han ikke kan regne med å bruke en maskin helt til den er fysisk nedslitt. Han vet at lenge innen den tid vil det være kommet nye, billigere og mer effektive maskiner på markedet. Han vet derfor at det utlegget han må gjøre når han kjøper maskinen, det må han være istand til å tjene inn igjen på langt kortere tid enn maskinens fysiske levetid. Det er derfor ikke bare skattemessige tricks når avskrivningstida er langt kortere enn den fysiske levetida. En kapitalist vil bare kjøpe en maskin hvis han tror han vil tjene på det. Dvs. at han bare vil kjøpe en maskin hvis han regner med at denne vil betale seg i form av høyere fortjeneste over den tida som han regner med det vil ta før maskinen er utrangert p.g.a. at det kommer nyere og mer effektive maskiner på markedet.

Dette har ikke trinn 2 forstått. I stedet presenteres (trinn 2, s.17) en tankegang som lyder slik: En kapitalist kjøper en maskin som varer fysisk i 10 år. Han regner med at det skjer en verdiforringelse på 1/10 hvert av disse åra. Dette er altså den årlige kostnaden (maskinens del av den konstante kapitalen) ved produksjonen. Han antar at dette vil lønne seg, og går igang. Så står han der etter 5 år, og oppdager at maskinen alt er økonomisk foreldet. Han må kjø-

pe ny maskin, og taper dermed halvparten av den gamle maskinens utgangsverdi. Trinn 2 registrerer dette tapet som profittfall (avgjort en ny vri), og slår han konkurs, det blir krise!

Hadde vår kapitalist regnet med en kortere avskrivningsperiode på 5 år, ville regnestykket hans holdt. Poenget er at avskrivningstiden fastlegges ut fra hva kapitalisten forventer både om fysisk maskinlitasje og framtidig teknologisk vekst, prisfall og utrangering. Og regner han feil, så har trinn 2 helt rett i at han taper penger. Og omvendt, dersom han regner med en for kort avskrivningstid, f.eks. at det viser seg at hans maskin ikke overgås av neste maskingenerasjon så raskt han regnet med, vil han få en ekstraprofitt. Det vil nemlig være slik at dersom vår kapitalist hadde skjont at avskrivningstiden bare kunne være 5 år, så ville de årlige utgiftene ved produksjonen bli høyere, og han ville sett at han ikke hadde råd til å satse på en så dyr maskin, siden det ikke gir fortjeneste i hans bedrift.

Antar vi at kapitalistene normalt regner riktig, vil vi ikke få denne kriseårsaken som trinn 2 beskriver. Og antar vi at kapitalistene systematisk regner feil, slik trinn 2 forutsetter, kan vi selvsagt lett se at det både blir profittfall og krise. Det normale vil selvsagt være at noen kapitalister forregner seg og går konkurs, mens andre treffer riktig, og noen igjen bommer den riktige veien og får gevinst. Vi er altså i en situasjon hvor akkumulasjonen, oppgangen, skaper konkurser hos enkeltbedrifter. Den enes død er den andres brød. Men det er fortsatt oppgang, dette skaper ikke generell krise i akkumulasjonsprosessen.

Marx var materialist. En teori om kriser som bygger på en forutsetning om at kapitalistene ikke kan kalkulere avskrivningstiden, kan vanskelig kalles materialistisk. Det er dypt tragisk at partiets nye studiesirkel baserer hele sin kriseteori på en slik kortslutning. Og setningen: «*Det vi har beskrevet over er så og si de enkle elementene i en marxistisk kriseteori.*» (trinn 2, s.18), burde vel helst vært anmeldt til Forbrukerombudsmannen for villedende reklame. Var det så enkelt, ville krisene kunne løses ved å gi kapitalistene kurs i bedrifts-

økonomisk kalkulerer.

En annen teori som har vært lansert, bl.a. i «Lærebok i politisk økonomi», bygger på kapitalens levetid. Tanken er slik: når kapitalistene kjøper nye maskiner (f.eks. etter en krise), vil disse maskinene ha en gitt levetid, f.eks. 4 år. Det vil altså gå 4 år før kapitalisten igjen må kjøpe en ny maskin. Dette betyr at hvert 4.år vil det være storsalg av maskiner, mens det er lite salg de 3 mellomliggende åra.

Denne teorien er så åpenbart i strid med både den empiriske virkelighet og all marxistisk teori at det egentlig ikke skulle være bryet verdt å bruke tid på den. Men trinn 2 av studiebooka står faktisk på dette synet, så derfor er det åpenbart nødvendig å spandere noen ord:

«En vil kanskje innvende at kapitalen ikke investerer helt likt, men spredd over hele konjunktursyklusen. Men i virkeligheten vil investeringer og nedskrivninger av store deler av samfunnskapitalen foregå i takt, bl.a. p.g.a. det generelle «forretningsklimaet» som danner seg, noe som f.eks. gjenspeiler seg i bankrenta. Konjunkturkrise inntrer derfor når hovedtyngden av den faste kapitalen skal fornyes.»

Trinn 2 har en annen kriseforståelse enn «Lærebok i politisk økonomi». Mens læreboka hevder at det ble boom hos maskinindustrien hver gang maskinparken skulle fornyes og krise i mellomperioden, får trinn 2 det til å bli krise hver gang maskinparken skal fornyes, fordi det er da kapitalistene oppdager at de har kalkulert feil når de anslo avskrivningstiden for den forrige maskinen (trinn 2's kapitalist er sta, han lærer aldri av erfaring, han blir alltid like overrasket over at en maskin blir foreldet før den er fysisk nedslitt). Men både trinn 2 og læreboka mener at det dannes investeringsbølger som henger sammen med maskinens levetid.

La oss se på reproduksjonsskjemaene. I en fase med *enkel reproduksjon* vil merverdi brukes til å fornye den konstante kapitalen på sitt opprinnelige nivå. I en slik situasjon kan det teoretisk tenkes at det kan dannes slike investeringsbølger, ved at den merverdien som skal brukes til fornyelse av maskin-

DEBATT

parken bare avsettes i tre år, før hele maskinen kjøpes det fjerde året. Det er klart at om kapitalistene opererer i takt, vil dette systemet sprekke, alle vil kjøpe mer enn de selger hvert 4. år om de selger mer enn de kjøper de øvrige tre årene.

Ifølge denne teorien skulle vi da ha en slags allmenn krise, vi ville aldri få balanse mellom kjøp og salg. Dette blir m.a.o. en teori om at kapitalismen aldri blir krisefri, og følgelig en teori som strider mot marxismens oppfatning av konjunktorene som sykliske skiftninger mellom oppgang og krise.

Men hva nå med den utvidede reproduksjonen, hva skjer når kapitalistene akkumulerer? La oss for logikkens skyld anta at kapitalistene første året investerte i takt, slik læreboka og studieboka tror. Perioden etter vil de ha tilegnet seg mer merverdi enn det som trengs for å erstatte den konstante kapitalen, dvs. mer enn det som må avsettes for å fornye maskinen etter 4 år. Og dette bruker de for å akkumulere. Dvs. at de bruker merverdien til å investere i mer kapital, til å øke produksjonen for igjen å skape enda mer merverdi i neste runde. Følgelig vil de også året etterpå kjøpe nye maskiner, de vil starte nye bedrifter osv. I år 3 vil de tilsvarende kjøpe flere maskiner enn i år 2. Enkel bruk av reproduksjonskjemaene viser altså at så lenge kapitalistene bruker merverdien til å akkumulere, vil det hele tiden bli investert i nytt maskineri.

Teorien om kriser p.g.a. kapitalutstyrets levetid bryter klart med marxismens syn på kapitalismen som en akkumulasjonsprosess, og i tillegg vil en enkel sjekk med terrenget avklare at den også empirisk er helt på jordet.

Det jeg har konsentrert meg om overfor, er logiske og teoretiske feil i en del kriseteorier, som dels er benyttet i «Læreboka i politisk økonomi» (men her har de ikke den sentrale plass), og som i en ekstrem grad er gjenspeilet i AKP(m-l)s nye studiebok, trinn 2.

Her bør vi også huske at resonnementene om profittrens utvikling, kapitalens levetid og avskrivningene, gjelder når varene selges til sin verdi, og akkumulasjonen går normalt. Under konjunkturbølgene vil dette skifte. Der-

med vil den observerte profittrente også påvirkes av konjunktorene og krise. De likevektbaserte teoriene om profittrenten vil derfor være teorier som gjelder når vi ser bort fra krisene, og de vil ikke kunne forklare krisene.

Poenget når vi behandler kriseteorier, er nettopp å finne fram til de faktorene som er sentrale for å etablere konjunktursvingningene. Her er det overakkumulasjonsteoriene som klart sammenfatter hvordan motsigelsen mellom produksjonens samfunnsmessige karakter og den private kontroll og tilegnelse skaper kriser, i form av overproduksjon. Dette fører til synkende profittrente, mange kapitalister får likviditetsproblemer ved utskiftning av utstyret o.l. Men det er viktig å skille slike krisevirkninger fra teorier som forklarer hvorfor kriser oppstår.

Jan Mønnesland

NOTER:

1. I et eget notat som ble delt ut på Dokka-seminaret, som dette innlegget bygger på, har jeg vist analytisk hvordan økt organisk sammensetning, med tilhørende økt produktivitet, i alminnelighet gir økt profittrente. RF-redaksjonen antok at dette ville være vanskelig tilgjengelig, og det er derfor ikke tatt med her. Jeg vil forsøke å gjengi tankegangen best mulig verbalt. Interesserte kan få tilsendt den formelle gjennomgangen ved å kontakte meg eller redaksjonen.

Håkon Meyer

Røde Fanes kommentar til Øystein Sørensens bok «Fra Marx til Quisling» (nr. 6-83), der det trekkes paralleller til Arbeidermaktgruppas militærpolitikk, sier ikke noe fornuftig verken om boka eller AMG.

Som ventet nøyer AKP-kommentaren seg med å karakterisere de fem tidligere arbeiderlederne som valgte Quisling under krigen, som landsforrædere. Som internasjonale sosialister synes vi det er mer nødvendig å undersøke hva som gjorde at tidligere revolusjonære sosialister kunne forråde sin klasse gjennom å stille seg til tjeneste for ytterste høyre og fascismen, samtidig som de uttrykte seg i sosialistiske vendinger. AMGs tidsskrift «Arbeidermakt» drøfter i sitt siste nr. (nr. 7) forholdet mellom arbeiderklassen og fascismen.

Sto så de fem for den militærpolitikk AMG kjemper for?

Det var vel bare Håkon Meyer som helt opp til 9. april hevdet en revolusjonær anti-militarisme. Eugene Olausen, som gikk over til den borgerlige sida alt i 1928, arbeidet før krigen for en styrking av forsvaret. (Vi skal ikke være like usaklige som Røde Fane og trekke paralleller til AKP.) Men Meyers praktisering av sin anti-militarisme da krigen kom til Norge er rett nok et tankekors for revolusjonære anti-militarister.

Meyer hevdet i desember 1939 at krigen var en ny imperialistisk krig, og at dette gjaldt alle de krigførende parter. Den revolusjonære anti-militarismen fra 1. verdenskrig hadde fortsatt full gyldighet. Arbeiderklassens oppgave var ikke å støtte sitt eget borgerskap, men å vende våpnene mot det, for å kaste av Hitlers, Daladiers og Chamberlains åk.

Dette er også kjernen i Lenins anti-militarisme: Å utnytte kampen mellom imperialistmaktene til å styrte dem alle.

Da Tyskland invaderte Norge slo Meyer fast at den krigen som ble utkjempet mellom imperialistene og som Norge var en brikke i, ikke var arbeiderklassens krig. Men i stedet for å bekjempe de nye herskerne i landet, tyskerne, mest mulig uavhengig av de allierte, arbeidet han for en tilpasning til fascismen. Hans tidligere målsetting om å kaste av også Hitlers åk ble glemt.

Meyers anti-militarisme var ikke revolusjonær, men i høy grad reformistisk. Han ble en av de viktigste samarbeidsmenn mellom arbeiderbevegelsen og de nye herskerne.

Sørensen påviser en klar tendens i hele Meyers teoretiske tenkning til «å vende kappen etter vinden». Her finner vi trolig en viktig forklaring på hans politiske aktivitet under krigen.

Vi mener derfor ikke at revolusjonær anti-militaristisk politikk «raskt kan stå i fare for å havne i samme posisjon» som de fem overløperne, noe RF skriver, trolig med tanke på en hypotetisk konvensjonell sovjetisk okkupasjon av Norge. Vi vil bekjempe den sovjetiske imperialismen like mye som den norske og vestlige imperialismen. Vi sier: Verken Moskva eller Washington! Den

Eugene Olausen arbeidet før krigen for en styrking av forsvaret.

breie folkelige motstanden en slik okkupasjon vil utløse er det en oppgave for revolusjonære å delta i og å utvikle fra en nasjonal til en sosial frigjøringskamp — til en sosialistisk revolusjon.

Vi føler oss ikke truffet av RFs kommentar etter å ha lest «Fra Marx til Quisling» (noe neppe kommentatoren kan ha gjort). For å bekjempe krigsfaren og styrke kampen for sosialismen vil vi fortsatt kjempe mot Norges militærapparat og rolle i NATOs krigsforberedelser, gjennom ensidig svekkelse av dette. Ikke fordi «det er reaksjonært å forsvare den nasjonale uavhengigheten», noe RF tillegger oss. Det er nemlig ikke forsvaret av den nasjonale uavhengigheten det norske militærapparatet er til for! Norges «forsvar» er en del av den vestlige blokkens militære styrke mot øst-blokken. To imperialistiske blokker rivaliserer og krig er en mulighet. At AKP velger å støtte sin egen blokk — om enn gjennom et såkalt «uavhengig» forsvar, men et så desto sterkere et — fortjener karakteristikken som kan leses i Lenins lærerrike brosjyre «Sosialistisk krig» (Oktober 1976).

Torbjørn Eng

«Er det da ikke tegn til vesentlig debatt?»

Jo, Røde Fane, AKP's teoretiske tidsskrift, som vi leser med interesse — ikke fordi vi er enige i dets standpunkter eller teoretiske konklusjoner. Men vi kan ikke unngå å konstatere at tidsskriftet tar opp vesentlige temaer og har en vilje til å trengre inn i spørsmålene — som ikke er hverdagskost i pressens Karuselldyrkelse.»
Kjell Bækkelund

RØDE FANE TRENGER 400 ABONNENTER

Ja, jeg tegner et årsabonnement til kr 145,-

Navn:

Adresse:

Postadresse:

Sendes Røde Fanes distribusjon, Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ANMELDELSER

Om Folkekrig på Filippinene

Hva er vitsen med å anmelde en bok som kom for mange år siden, som handler om et av de landa som ligger lengst vekk fra vårt eget?

Detta er den første av noen anmeldelser som gjelder bøker/hefter som tar opp folkekrig og gerilja, fra en teoretisk vinkel. «Philippine Society and revolution» har et 40 siders stykke om de spesielle trekkene ved den væpna kampen på Filippinene. Den neste boka jeg skal anmelde er «Defence without the bomb», skrevet av en komité i England som jobba med alternative forsvarsformer. Etter det kommer «Geriljaforsvar», et norsk hefte som Helmevarnet har gitt ut. Disse tre bøkene/heftene gir tre ulike teoretiske svar på problemet å reise væpna motstand i et okkupert land.

Filippinene har et lite landareale, rundt 40 millioner innbyggere. Landet består av mer enn 7 000 øyer og på de fleste øyene er det høye fjell. Hovedstaden Manila ligger på 12 grader nordlig bredde. I dette halvføydale, halvkoloniale landet styrer Marcos til USAs beste med en hær på rundt 130 000 mann. USAs viktigste baser i knutepunktet mellom Stillehavet og Det indiske havet ligger på Filippinene.

Dette er noen av de vilkårene Amado Guerrero trekker

inn når han utvikler de spesielle trekkene ved folkekrigen på Filippinene. Sjølsagt finnes det andre ytre vilkår for kampen også som jeg ikke går inn på her.

Litt historie. Under den japanske okkupasjonen slåss kommunistpartiet framgangsrikt i Hukbalahap-geriljaen. Mye av de positive erfaringene og noen av de negative erfaringene Guerrero bygger på er henta fra denne tida. Kommunistpartiet fortsatte den væpna kampen etter krigen, mot USA-lakeiene som hadde makta. Mange av de mest negative erfaringene er henta fra denne tida.

I 1968 splitta ei betydelig gruppe ut fra det Moskva-tro partiet som da hadde lagt ned væpna motstand og satsa utelukkende på den parlamentariske og legale kampforma. I 1969 ble New Peoples Army stifta. Og siden den gang har denne bevegelsen utvikla seg til en av de mest framgangsrike i hele verden. Det nye kommunistpartiet har et langt stykke på vei lyktes i å tillempa Maos folkekrigsteori til de særegne forholda på Filippinene. Dette er blitt et stykke arbeid som flere andre asiatiske kommunistpartier studerer. Og da skulle vi nærme oss svaret på hvorfor det er noen vits i å anmelde denne boka i 1984 i Norge.

Guerrero sjøl blir av av

Marcos regna som formann i kommunistpartiet. Han ble fengsla i 1976 og sitter inne ennå. Boka kom første gang ut i 1971, tillegget om de spesielle trekkene ved folkekrigen på Filippinene ble publisert i 1979. (Det er med andre ord viktig at du har den siste utgaven av boka. Du kan bl.a. bestille den ved den svensk-filippinske foreningen, Solidaritetshuset, Bornfengt. 23, Stockholm. Den koster 27 sv.kr.)

Den nye folkehæren starta med et femtitalls folk, fienden var fullstendig overlegen. Baser, i betydninga frigjorte områder, var ikke realistisk. Marcos kan trenge inn i alle delene av landet dersom tilstrekkelige styrker blir konsentrert. Guerrero behandler dette problemet spesielt og beskriver åssen bevegelige baser, geriljasoner og ulike typer baser må bygges opp, legges i forskjellige deler av terrenget. Ettersom fjellområdene, spesielt i nord, domineres av nasjonale minoriteter, stiller dette spesielle krav til den politiske linja. I første omgang gjorde folkehæren en del feil overfor disse minoritetene. Det gjaldt spesielt at de planka klasseanalysen fra lavlandet på minoritetene med dårlig resultat.

Kommunistene hadde som mål å bygge ut folkehæren i alle deler av landet, dvs. de største øyene, i alle

regionene og de viktigste provinsene. Også her ble det gjort feil. Dels dreide det seg om at styrkene ble for raskt *spredd*, dels konservatisme og regionsjævnisme. Det viktigste problemet var likevel en tendens til å skille politikken fra de militære operasjonene.

På Visayas, den «midterste av de tre store øyene» rykka frigjeringshæren inn, uten at det var et tilstrekkelig politisk forarbeid. Denne militaristiske tendensen slo sjølsagt tilbake på alle områder. Det ble problemer med forsyninga, med etterretning, med rekruttering. Dette endte med tilbaketrekking og nyorganisering. Guerrero drefter bl.a. rolla til propagandagruppene som bidrar til å løse dette problemet.

På Filippinene, med halvføydale samfunnsforhold og i hovedsak ei bondebefolkning, må jordreformer stå sentralt. Dette er ett av mange eksempler på at politikken styrer geværene, et virkelig vannskille mellom framgangsrik væpna kamp og militaristisk eventyrpolitikk.

Filippinene er ei øygruppe. Det tradisjonelle baklandet for en folkehær er svært begrensa. Dette får konsekvenser for tillempinga av en teori som hadde sånn stor framgang i det enorme nabolandet Kina. Guerrero drefter praktiske løsninger

ANMELDELSER

og bidrar til å utvikle folkekrigsteorien. Ved siden av vanskelig tilgjengelige fjellområder, blir geriljastyrkenes mobilitet avgjørende. Det gjelder også mellom øyene. Guerrero peker på at med politisk arbeid blant fiskerne, småbåteierne, kan geriljaen trekke fordel av øystrukturen på bekostning av en langt treigere regjeringsstyrke. Filippinene har

den eneste geriljamarine jeg kjenner til!

Disse geografiske forholdene gir også krigen sin karakter, hevder Guerrero. I sammenlikning med Kina blir den filippinske kampen mer intens, voldsom og bevegelsene langt mer flytende.

Inndelinga av kapitlene gir også et inntrykk av emnene! Nasjonaldemokratisk

revolusjon av ny type, langvarig krig på landsbygda, kamp i en liten, fjellrikt øygruppe, fra liten og svak til stor og sterk, et fascistregime i krise, underlagt en imperialistisk supermakt, tilbakegangen for USA-imperialismen og framgangen for verdensrevolusjonen.

Delen om folkekrig er rundt 40 sider av ei bok på 200 sider. Denne delen er

anmeldt spesielt av grunner jeg nevnte i starten. Resten av boka anbefales sjølsagt. Dette er det teoretiske og politiske grunnlaget for den filippinske revolusjonen. Situasjonen for diktatoren Marcos viser at det er en revolusjon i framgang, — en av de mest framgangsrike revolusjonene i den 3. verden.

Per Gunnar Gabrielsen

RØDE FANE TRENGER 400 ABONNENTER

Som dere ser har vi justert målsettingene for noe av fylkene. Det viste seg at målsettingene var satt for høyt noen steder, og da selvfølgelig for lavt andre steder. Dette har slått negativt ut for vervearbeidet i Oslo og Akershus, Vestfold, Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag og Nordland. Men vi håper at dette vil gi en mer realistisk målsetting, som det blir lettere å nå opp til. Men nå er vi oppe i 52% totalt og det går fremover, om enn litt smått. Erfaringer viser at der hvor det er satt i gang personlig verving har det gitt bra resultater. Så oppsøk venner og kjente, reklamer for Røde Fane, og verv!!

LANDSOVERSIKT

Oslo/Akershus	105.5%
Østfold	15.0%
Hedmark	6.6%
Oppland	80.0%
Buskerud	6.6%
Vestfold	35.0%
Telemark	25.0%
Aust-Agder	—
Vest-Agder	50.0%
Rogaland	15.0%
Hordaland	45.6%
Sogn og Fjordane	70.0%
Møre og Romsdal	12.0%
Sør-Trøndelag	57.5%
Nord-Trøndelag	20.0%
Nordland	27.0%
Troms	28.0%
Finnmark	70.0%

Totalt 52.0%